

politicke
ZATVORENIK

GODINA XV. - RUJAN 2006. CIJENA 15 KN

BROJ

174

**POVRATAK BRAĆE JELIĆ U DOMOVINU
DOSANJANI SAN ZVONKA BUŠIĆA
RASKID RIMSKIH UGOVORA
OPASNA KNJIGA O OPASNOJ TEMI
DOKUMENTI, SJEĆANJA, SVJEDOČENJA**

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREĐNICIĆI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

UREĐNIK
Mislav Gabelica

UREĐNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutici;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutici

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn

1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn

1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

*Na naslovnoj stranici: Iza rešetaka
Na trećoj i četvrtoj stranici korica: Popis
neprijatelja režima u općini Vrbovsko
(nastavlja se)*

HRVATSKA PLAĆA NAJVIŠU CIJENU

Hrvatska je prema svim relevantnim pokazateljima jedna od najsiromašnijih europskih zemalja. U takvoj državi troškove treba maksimalno racionalizirati, kako bi se postupno za nekoliko desetljeća našli barem u društvu srednje razvijenih država Europe. Pošto se u Hrvatskoj to ne događa - nego naprotiv – troši se i rasipa ionako skromno nacionalno bogatstvo kao u pijanih grofova, očito da će generacije Hrvata tavoriti na dnu europske ljestvice.

Evo samo nekoliko najnovijih primjera. Napuhani granični spor na rijeci Muri, Sloveniju ne košta ništa, a Hrvatsku desetke milijuna. O čemu se de facto radi. Na lijevoj obali Mure nedaleko od slovenskog sela Hotiza nema niti jedne hrvatske kuće, a kamoli naselja, tek nekoliko hektara oranica na koje su naši ljudi s desne obale imali pristup skelom, koja i danas vozi. Hrvatska je do tih oranica na lijevoj obali sagradila most preko Mure, koji košta 30 milijuna kuna, te počela graditi obrambeni nasip za zaštitu od poplava, koji košta 15 milijuna kuna i koji od poplava štiti Republiku Sloveniju, a ne Republiku Hrvatsku. Strašna cijena za nekoliko polja kukuruza.

Ili Pelješki most za čiju gradnju u ovom trenutku nema opravdanja, a bosanska strana nastoji usput steći nešto novog teritorija i, što je najvažnije, diktira visinu mosta. Posljednji uvjet jest 41 metar iznad površine mora, što, uz dubinu mora od 20 m, debljinu nasлага mulja od 70 m i dubinu temeljenja od nekoliko metara, diktira visinu stupova od 140 metara. Građenje takvog mosta mogu si priuštiti samo najbogatije države, a ne zemlje u kojima 30% stanovništva živi u zoni siromaštva.

Ili transport stanovitog kriminalca Petrača, koji bi svaka europska policija izvela u okviru rutinskog posla, u Hrvatskoj jeispala spektakularna akcija policije, gdje je bio zatvoren zračni prostor iznad Zagreba, angažiran specijalni zrakoplov Croatia Airlinesa od Atene do Zagreba, blokirane ceste za javni promet od zračne luke do zatvora u Remetincu. Sve to zbog jednog sasvim prosječnog kriminalca, koji je navodno pokušao oteti sina jednog ispodprosječnog generala. Hrvatsku državu je i to koštalo pravo bogatstvo.

Ili oprost poreza nogometnika. A kako oni vraćaju svojoj širokogrudnoj domovini. Ne pada im na pamet, da novac poklonjen od svoje države Republike Hrvatske potroše na pripreme u vlastitoj domovini, kao što to čine ostale nacije s minimumom osjećaja domoljublja, već ga troše po mondenim bjelosvjetskim destinacijama ili slovenskim selendramama.

Mogao bih pobrojiti stotine sličnih primjera i stoga se pitam zašto Hrvatska plaća najvišu cijenu za svaki svoj potez, kao da smo svjetski dežurni krivac koji mora platiti oprost grijeha. Zar smo doista nesposobni sami gospodariti i voditi vlastitu državu? Ne, vjerujem da smo sposobni, no prestanimo se snishodljivo ponašati prema svijetu i EU, a s poštovanjem i odgovornošću prema vlastitoj domovini. Pregovore i sporazume sa susjedima moraju pripremati kompetentni stručnjaci, a svima koji odlučuju o državnim financijama osobni interes ne smije biti iznad nacionalnih interesa. U tomu je odgovor, zašto za sve plaćamo najvišu cijenu.

**Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika**

ZAČEPLJENA USTA

Hrvatska liberalna javnost, koja se toliko voli dičiti svojim zalaganjem za prava pojedinca, nasuprot bilo kojem obliku kolektivne represije, bilo državne, vjerske, nacionalne ili klasne, proteklih je dana ili prala ruke ili se zlurado naslađivala nad pogibijom u koju je upao hrvatski novinar Domagoj Margetić. Sukobivši se ne samo s državnim institucijama Republike Hrvatske, koje su odlučile žrtvovati beznačajnog pojedinca u postizanju zacrtanih ciljeva, ne samo s osobnim animozitetom najvišeg državnog službenika Republike Hrvatske, kojeg je Margetić pomogao raskrinkati kao lažljivca i optužio za veleizdaju, nego i s kancerogenim tkivom haškog suda, koji je s ogromnim birokratskim aparatom, godišnjim proračunom od gotovo 300 milijuna američkih dolara i monopolom na povijesnu istinu, stvarni gospodar ovih prostora, Margetić je ostao nezaštićen. Izostala je podrška njegove, politički utjecajne strukovne udruge, koja ga se još ranije odrekla kao neprofesionalca, nacionalista potaknutog političkim motivima, pa je izostala i podrška medija, a zatim i «slobodoumne» javnosti, u čijim je očima Margetić već duže vrijeme prisutan kao opasan i pokvaren duševni bolesnik mračnih ciljeva, koji itekako zaslužuje svaku proživljenu sekundu patnje. Podršku mu je dala obitelj, prijatelji, dio političkih istomišljenika, te određeni crkveni krugovi, koji su postali državnim servisom za ublažavanje hrvatskog nacionalnog nezadovoljstva, uzrokovalog kukavičkom i korumpiranom politikom državnih vlasti.

Polovicom svibnja ove godine, tijekom zajedničkog postupka kojeg je protiv njega, dvojice hrvatskih novinara, Josipa Jovića i Marijana Križića, te nakladnika Stjepana Šešelja pokrenulo haško tužiteljstvo, radi otkrivanja identiteta i iskaza tajnog svjedoka Stjepana Mesića u procesu protiv Tihomira Blaškića, Domagoj Margetić je iz ureda glavne haške tužiteljice Carle del Ponte primio popis od 102 zaštićena svjedoka koja su svjedočila protiv Tihomira Blaškića. Mjesec dana kasnije, polovicom lipnja, radi uštede vremena i povećanja učinkovitosti Suda, obustavljen je postupak protiv Margetića, Šešelja i Križića, a polovicom srpnja, tokom suđenja jedinom preostalom hrvatskom novinaru optuženom za nepoštivanje Međunarodnog suda, Josipu Joviću, sa spomenutog popisa zaštićenih svjedoka skinuta je oznaka tajnosti. Ubrzo nakon toga Margetić je popis i objavio na svojim internetskim stranicama.

Tada se pokrenula haška mašinerija. Krajem srpnja Međunarodni kazneni sud preko svoje ispostave u Hrvatskoj, Županijskog suda u Zagrebu, šalje Margetiću nalog, koji ga obvezuje da više ne objavljuje popis zaštićenih svjedoka niti na web stranicama, niti na bilo koji drugi način. Istovremeno, po nalogu Haaga, Margetićeve web stranice se gase. Pozivajući hrvatske pravosudne institucije da ocijene ustavnost i zakonitost najnovijih zahtjeva haškog suda, zabranu iznošenja informacija, Margetić odbija primiti nalog, pa ga hrvatska policija, po nalogu haškog suda hapsi, a Županijski sud mu određuje dvomjesečni pritvor. Unatoč tomu što u pritvoru pristaje primiti haški nalog i prihvatići njegove zahtjeve, Županijski sud ga ne pušta na slobodu, nego čeka najavljenu optužnicu iz Haaga, na osnovu koje bi ga izručio Međunarodnom sudu. Međutim, kako je inkriminirani popis zaštićenih svjedoka sa suđenja Tihomiru Blaškiću u vrijeme objavljivanja bio javan, a ponovno je proglašen tajnim tek odlukom Međunarodnog suda od 22. kolovoza, tako nema pravne osnove za sastavljanje optužnice protiv Margetića, te on protupravno čami u zatvoru, gdje započinje štrajk glađu. Nakon 32 dana štrajka, koja su ugrozila njegovo zdravlje i život, 6. rujna Domagoj je pušten na slobodu, obvezavši se Županijskom sudu da se do daljnega neće baviti pisanjem, niti će svoje tekstove igdje objavljivati.

Uz časne iznimke, dičnu hrvatsku inteligenciju, novinare i salonske borce za ljudska prava, u to je vrijeme više zanimala ocjena ispravnosti postupka njemačkog književnika, nobelovca, sukreatora današnjeg anacionalnog europskog ozračja i idola svjetske ljevice, Guentera Grassa, koji je svijetu obznanio da je u mladosti bio vatreni nacional-socijalist. Uzvrpoljili su se jer je njihov svijet pomogao graditi čovjek zaražen grijehom nacionalizma, a elegantno su oprali ruke i zažimirili na to da je jedan čovjek u Hrvatskoj protupravno zatvoren i da je zbog svojih uvjerenja spremjan gladovati. Zažimirili su i na to da dok svatko ima pravo pisati svašta, jedan čovjek u njihovu susjedstvu nema pravo pisati ništa. Zažimirili su da smo ponovo počeli dobivati brnjice. Da su nam začepili gubice.

Mislav GABELICA

IZ SADRŽAJA

SIMBOLI I OKOMICE HRVATSTVA	2
<i>Ferdo ŠARIĆ</i>	
POVRATAK BRAĆE JELIĆ U DOMOVINU	4
<i>Mislav GABELICA</i>	
SJEĆANJE NA ŽRTVE RATNOG I PORATNOG STRADANJA DRUGOG SVJETSKOG RATA	7
<i>Franjo TALAN</i>	
DOSANJANI SAN ZVONKA BUŠIĆA	12
<i>Kristijan KRBELA</i>	
MOJSIJEVA OPORUKA	13
<i>Vjekoslav Božo JARAK</i>	
NDH U VIROVITICI 8. TRAVNJA 1941. BORBA DO SMRTI ZA HRVATSKU DRŽAVU (V.)	14
<i>Vlatko LJUBIČIĆ</i>	
BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXIX.)	18
<i>Ivan GABELICA</i>	
SJEĆANJA NA GODINE PROVEDENE U JUGOSLAVENSKOM KOMUNISTIČKOM LOGORU (II).	27
<i>Ivo DILBER, D. I.</i>	
RASKID RIMSKIH UGOVORA I VRAĆANJE NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ OTRGNUTIH DIJELOVA	34
<i>Ivan GABELICA</i>	
ZBORNIK TEKSTOVA O HRVATSKOM POLITIČARU DR. MILI BUDAKU	39
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
OPASNA KNJIGA O OPASNOJ TEMI	40
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
U SPOMEN NA ŽUMBERAČKU OBITELJ HRANILOVIĆ	42
<i>Milan RADIĆ – ILAS</i>	
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXIX.)	45
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
IN THIS ISSUE	47
IN DIESEM HEFT	48

SIMBOLI I OKOMICE HRVATSTVA

U Docu Donjem je u nedjelju 27. kolovoza održana skromna svečanost, kojom je zabilježen povratak posmrtnih ostataka istaknutih hrvatskih domoljuba, braće Jelić u domovinu. U najboljoj tradiciji poljičkih glagoljaša, kao što je i red u ovakvim prigodama, održana je sveta Misa, koju je predvodio vojni ordinarij, msgr. Juraj Jezerinac. U koncelebraciji je sudjelovalo više svećenika, ali su također i mnogi izrazili žaljenje što imaju obveze prema svojim župljanim, te stoga nisu mogli sudjelovati u misnom slavlju.

Treba napomenuti da je u Zagrebu, 24. kolovoza, održana Misa ispraćaja s Mirogoja, jer su kosti dr. Branimira, dr. Ivana i dr. Drage Jelića dovezene iz Njemačke, a kosti dr. Živka Jelića zrakoplovom iz Argentine. Misu ispraćaja iz Zagreba predvodio je dr. fra Vjekoslav Lujo Lasić, dok su kosti Mirka Jelića, kojega su partizani ubili na službi u splitskoj bolnici, svoju braću dočekale u samom Docu Donjem. Petorici braće treba dodati i njihova bliskog rođaka i hrvatskog mučenika Vladu Jelića. Za ovog potonjeg i danas kruži anegdota koja kaže da ga mještani pitaju: «Vlade, kad si zadnji put bio u Splitu?», a odgovor ovog dičnog domoljuba bio je: »Ha, slušajte, ja kad god san bija u Splitu završija san na Katalinića brigu.» (zloglasni zatvor – op. a.).

Piše:

Ferdo ŠARIĆ

Za vrijeme Mise u Docu Donjem, nadbiskup Jezerinac održao je zapažen govor u duhu hrvatske zavjetne misli i hrvatske pomirbe. Misnom slavlju, kao i kasnije održanom činu blagoslova posmrtnih ostataka, nazočilo je nešto preko tri i pol tisuće ljudi. U prigodi blagoslova skupu su se obratili predstavnici udruga, institucija, grada Omiša, županije i Veliki poljički knez. Predsjednik Udruge braće Jelić, g. Ivan Lučić – Beg, u kratkom je i sadržajnom govoru naznačio svrhu i simbolično značenje čina povratka u domovinu zemnih ostataka braće Jelić. Također je nadahnuto oslikao smisao i bit njegova angažmana. Potom su se skupu obratili povjesničar i hrvatski dragovoljac dr. Josip Jurčević, msgr. don Pavao Bunić, i sam sin poljičke knežije, Ivan Škaričić, gradonačelnik Omiša i dožupan splitsko – dalmatinski Jakov Brčić. Poseban pljesak pobratio je Veliki poljički knez Petar Rodić, obučen u poljičku crveno – crnu narodnu nošnju.

ŠTOVATELJI BRAĆE JELIĆ

Ovoj skromnoj, a prevažnoj svečanosti nazočilo je i niz istaknutih zasluznika i stvaralaca najnovije hrvatske povijesti, među kojima posebno vrijedi istaći svo-

jedobno bezprizorno umirovljene hrvatske generale – oslobođitelje, g. g. Zorislava Rosu, Željka Glasnovića, Ljubu Česića – Rojsa, potom brigadire Ivana Pavica, Josipa Lozu, visokog mornaričkog časnika Stipu Ćosića, te više drugih časnika i dočasnika hrvatske vojske i policije. Posebno je dirljivo bilo vidjeti, da je većina časnika, jamačno upoznata sa značenjem djela braće Jelić, došla u odorama. Ova gesta zahvalnosti samo po sebi govori dosta. Također ide na čast i onim rijetkim osobama iz aktualne politike koji su se, bez obzira na moguće sankcije, pojavili na ovom skupu. Tako su, među inima, ne zazirući od sankcija nadređenih, skupu pribivali g.g. Anto Đapić, Zdenka Babić – Petričević, Tadija Barun, Luka Podrug, Milan Lažeta, majka palog hrvatskog domoljuba gđa. Gordana Turić i drugi. Skupu su također pribivali mnogi viđeni intelektualci i prijatelji braće Jelić, kako iz domovine tako i iz inozemstva. Istaknimo ovdje zaslужnike kakvi su gospoda novinar Josip Jović, znanstvenik i pisac dr. Fra Vjekoslav Lujo Lasić, samozatajni, ali vrijedni pisac Josip Krivić, pjesnik Ante Nadomir Tadić – Šutra, počasni predsjednik HOP – a Slavko Grubišić i drugi. Govoreći o ovomu ne može se ne istaći velike zasluge predstavnika grada Omiša, čija je posvećenost zavjetnoj ideji imala presudan utjecaj u darivanju prostora i sufinanciranju čitavog projekta.

Lijepi spomenik u bijelom dolačkom kamenu napravio je kipar i slikar Marko Gugić u suradnji s Jelenom Jelić, kćeri dr. Ivana Jelića. Grube radove s puno entuzijazma i primjereno ideji u kamenu, radili su ljudi klesarskog obrta Makić. Izvorna nadgrobna ploča s groblja u Njemačkoj, također rađena iz dolačkog kamena, vraćena je izvorištu, zajedno s posmrtnim ostacima braće Jelić. Da je poštovanje prema djelu i djelovanju braće Jelić uistinu iznimno nazočno u čitavoj Hrvatskoj, mogli smo se uvjeriti po završetku govornog dijela, kada su polagani vijenci na spomen grobnicu. Vijence su položili grad Omiš, mjesni odbor Dolac Donji, Udruga braće Jelić, općine Dugi Rat, Dugopolje, Ljubuški, Podgora, Zagvozd, te HVIDR-a Omiš, Dragovoljci domovinskog rata, Hrvatski domobran, Hrvatski

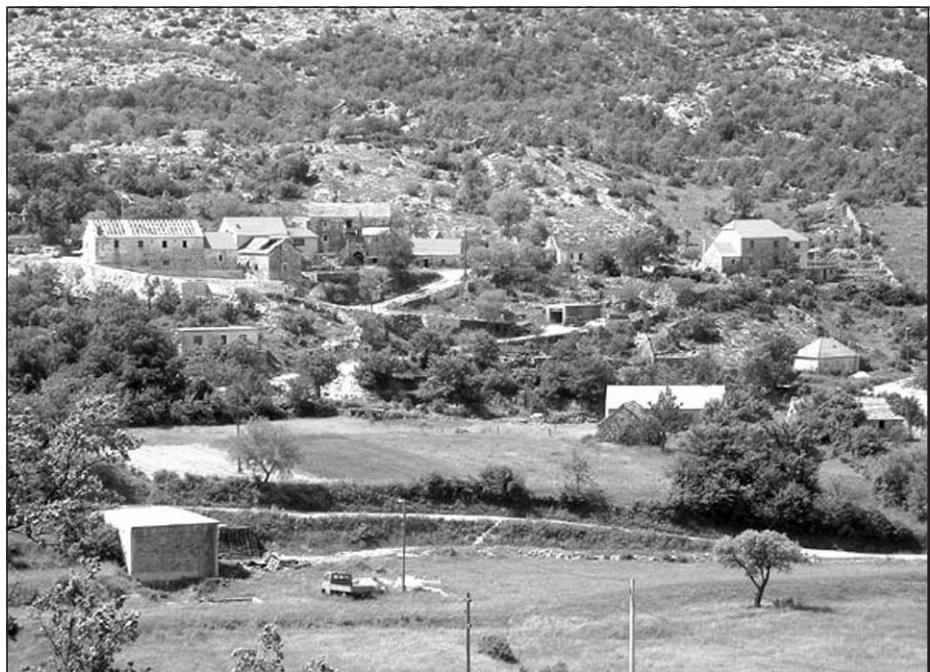
Ostaci kuća obitelji Jelić

domobran Omiš, Hrvatska udruga Matija Gubec iz Stockholma, Počasni blajburški vod, HČSP Omiš, HSP Omiš, Društvo braće Jelić, Društvo hrvatskih povratnika, obitelj Ivana Lučića i drugi. Posebno je dirljivo bilo kada su vijenice polagali članovi obitelji Jelić. Vrijedi istaći da su u tom dijelu programa članovi klape «Paski» dali vrijedan doprinos, otpjevavši državnu himnu i nekoliko epitafnih pjesama.

ZADACI I CILJEVI

Međutim, u širem kontekstu i ovaj čin ima dalekosežne posljedice. Osim što će spomenik braći Jelić neupitno postati mjesto nadahnuća i okupljaliste, neće se moći izbjegći niti trezvenije prosudbe o vremenu, kada je prvi puta nakon 1102. godine ozbiljena ideja podpune hrvatske samostalnosti. Znanost, znanstveni pristup i odgovorno kritičko promišljanje, nadglasati će jednom svu ovu orjunašku halabuku, koju nehrvatski mediji proizvode u Hrvatskoj. Naravno da tu, prije svega, mislimo na Ustaški pokret, koji dok god je bio pokret, dakle između 1929. i 1941. godine nema mrlje na sebi i jedan je od najčišćih pokreta u ljudskoj povijesti. Ako netko hoće dovesti u pitanje čast Pokreta marseilleskim atentatom, onda mu treba odgovoriti, da to spada u posebno častan čin izvršitelja. Prema tomu, čemu se bojati i zazirati od kojekakvih «hrvatskih dušebrižnika i nadstražara». Samo dokazi i činjenice mogu govoriti o vremenu koje je gustoćom dnevnih zbijanja bilo možda najdinamičnije u dodatašnjoj povijesti. Primjer samoga dra. Branimira Jelića, jednog od najznačajnijih ideologa Ustaškog pokreta, to najbolje kazuje. Sam se dr. Jelić distancirao od Pokreta kada su se u njega počeli ubacivati politički neosviješteni «nadstaše». Dakle, i po tomu je njegovo djelovanje prepoznatljivo, znakovito i strši visoko među najvećim hrvatskim zastavama kakve su Pilar, Šufflaj, Oršanić, Korsky, Lukas, Budak, Tuđman, Tomčić, Bušić i dr.

Iz razgovora s predsjednikom Udruge braće Jelić, gospodinom Ivanom Lučićem – Begom, istinskim aktivistom hrvatske emigracije i jamačno najzaslužnijom osobom za povrat posmrtnih ostataka braće Jelić u domovinu, saznajemo da se na ovomu neće stati. Prema njegovim riječima, Udruga braće Jelić u suradnji s gradom Omišem nastojat će uspostaviti go-

Donji Dolac, rodno mjesto braće Jelić

dišnju kulturno – znanstvenu manifestaciju, koja će podsjećati na braću Jelić i njihovo djelo.

«Prijenosom posmrtnih ostataka učinjen je najveći dio posla i ostvarena je temeljna zadaća Udruge», kaže Lučić i dodaje: »Sada je ključna zadaća tiskanje svega što su braća Jelić i suradnici objavili. Sukladno tomu to će pratiti i skupovi u okviru zamišljene manifestacije i promidžba njihova djela među Hrvatima. Što se tiče same manifestacije, namjera nam je, pošto su se braća Jelić bavila i književnošću, da ona ima kulturno – povjesni stih, a uz to bi je pratili glazbeni sadržaji, te likovne i prigodne izložbe».

Zanimljive su bile i rekcije drugih istaknutih gostiju na ovom skupu. Tako je dr. Josip Jurčević istakao: »Ovaj primjer iz Docu Donjem može biti sjajan primjer svima u Hrvatskoj. Mnogo je hrvatskih do moljuba pobijeno diljem svijeta. Ima li boljeg i ljepšeg načina nego da se zavičaj svakog od njih pobrine za svoje sinove i kćeri. Mi smo Hrvati zdrav, izdržljiv i životan narod i ja sam optimist u svakom smislu».

General Ante Zorislav Roso je napomenuo: »Ovo vrijeme je nažalost nevrijeme za nepripremljene i slabe, ali i kušnja za njihovu izdržljivost i snagu. Ma koliko umni bili oni koji žele jednoobrazno «obući» svijet, morali bi znati da Eskimi i narodi južne Sahare nemaju iste uvjete, pa tako ni niz ostalih osobina. Pa i mi u Euro-

pi međusobno se razlikujemo i osporavati, ili nastojati kočiti autentičnost i nesumnjivu stvaralačku snagu tako važnom narodu kao što je naš, hrvatski, ne znači više od povijesnog nonsensa. Podsjećam da smo mi Hrvati u tri epohe, dakle u srednjem vijeku, u vrijeme renensanse i danas, bili predvodnici i ključni nositelji dinamike razvoja spomenutih epoha».

Oni koji sumnjaju neka se malo strpe. Ne možemo ne zaključiti tekst riječima uvijek vehementnog generala Ljube Česića – Rojsa, koji je rekao: »Pa mi se i nismo borili ni za što drugo nego da svatko može reći što misli. Ali evo što neki, koji ama baš ništa nisu naučili, a nisu puno ni dali za slobodu Hrvatske, rade, nastojeći nas ocrniti, pa čak i okriviti. Kažem da neće proći ni godina – dvije, najviše pet, i vidjet će se učinci onoga što smo kroz Domovinski rat i kasnije činili. Pa i ovaj lijepi skup oko posmrtnih ostataka braće Jelić govori o širini nakana s kojima smo pošli oslobođati Hrvatsku».

Sažetak poruke s ovog, usudim se reći povijesnog skupa u Docu Donjem, mogao bi se sažeti u rečenici koja parafrazira glasovit stih pjesme «Na vojnu» Frane Krste Frankopana: Navik on živi ki diluje pošteno. U očekivanju postupnog tiskanja djela braće Jelić i suradnika, sigurni smo da će Hrvatska time dobiti još jedan spomenik, trajniji od mјedi.♦

«Varaju se oni, ako drže, da bi umorstvo jedne osobe, pa ne znam kakve joj važnosti srbijanski imperijalisti pripisivali, moglo zaustaviti tijek, kojim je odlučno pošao hrvatski narod. Mi imamo uostalom za svakog čovjeka ne jednog zamjenika, već tisuće i tisuće, koji će svoju ulogu bolje izvršiti nego njegovi predšasnici. Mi smo pripravljeni na sve: na život i smrt. Nas ne smetaju niti plaše: ni prijetnje atentatima, ni potpora naših neprijatelja srpskim imperijalistima, po bilo kojоj državi. Narod, koji je spremjan ginuti bez golema jada za svoje ideale, taj je narod neuništiv. Takvi smo mi danas Hrvati». (dr. Branimir Jelić)

POVRATAK BRAĆE JELIĆ U DOMOVINU

U pondjeljak, 21. kolovoza ove godine, s muenchenskog groblja Waldfriedhof ekshumirani su posmrtni ostaci hrvatskih rodoljuba, emigranata, političara, uznika i patnika, braće Branimira (1905.–1972.), Drage (1903.–1969.) i Ivana (1912.–1988.) Jelića, te Ivanove supruge Zdenke, rođene Predović, i preneseni u Zagreb, odakle su zajedno s posmrtnim ostacima brata Živka (1907.–1976.), čija je urna još 2001. godine iz Buenos Airesa pristigla na zagrebački Mirogoj, preneseni na mjesno groblje njihova rodnog mjesta Dolac Donji u drevnoj Poljičkoj Republici kod Omiša, kraj crkve sv. Martina. Tamo su, uz ispraćaj užeg kruga obitelji i prijatelja, u četvrtak 24. kolovoza položeni u novopodignutu obiteljsku grobnicu, uz sestru Milenu (1901.–1972.), brata Mirka (1898.–1945.) i stričevića Vladimira (1908.–1997.), koji su ostali i preminuli na rodoj grudi.

U nedjelju, 27. kolovoza, u nazočnosti velikog broja ljudi iz domovine i inozemstva, vojni ordinarij Juraj Jezerinac predvodio je misu zadušnicu za braću Jelić, čime je započeta svečanost povodom njihova povratka u domovinu. Nakon mise održan je komemorativni skup u organizaciji Društva štovatelja dr. Branimira Jelića i otkrivena je spomen – grobница s nadgrobnim spomenikom, čiju je izradu i postavljanje financiralo isto Društvo, uz sufinanciranje grada Omiša. Ispred Društva govorio je predsjednik Ivan Lučić i istakao pridržavanje demokratskih načela braće Jelić pri borbi za hrvatsku državnu nezavisnost, a potom je povjesničar dr. Josip Jurčević izložio životni put i djelo dr. Branimira Jelića, te patnju obitelji Jelić, predstavivši je kao općehrvatski simbol.

Piše:

Mislav GABELICA

O BRAĆI JELIĆ

O dr. Branimiru Jeliću, rasnom revolucionaru, već se na stranicama ovog časopisa pisalo i ponešto se o njegovu životu znade (Politički zatvorenik, broj 136./137., srpanj – kolovoz 2003., Ivan Gabelica, Revolucionarni lik dr. Branimira Jelića). Svojedobno je bio vođa hrvatske pravaške mladeži, suosnivač je ustaškog pokreta, a pred progonom

Branimir Jelić

Aleksandrove diktature prisiljen je emigrirati. U emigraciji, iz koje se nikad do ovih dana nije vratio, trunuo je podjednako u kazamatima nacističke Njemačke, fašističke Italije, kao i demokratskih Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije. Komunistička Jugoslavija za njim šalje svoje policijske pse koji ga pokušavaju oteti i na njega vrše nekoliko

neuspješnih atentata, da bi 1972. godine preminuo uz sumnju da je otrovan. No, o njegovoj braći Mirku, Dragi, Živku i Ivanu ne zna se gotovo ništa.

Najmanje se znade o najstarijem bratu Mirku. Od sve braće on jedini nije bio visokoobrazovan, nego je radio kao poštanski službenik u Docu Donjem, u pošti koja se, kao i većina drugih javnih ustanova u tom selu nalazila u kući Jelićevih. Isto tako, iako po kućnom odgoju pravaš, čini se da jedini od braće ni u jednom trenutku života nije bio politički aktivan. Ipak, zbog političkih je razloga krajem 1924., zajedno s ocem Ivanom, učiteljem pučke škole, i stricem Petrom, također poštanskim službenikom, otpušten iz državne službe. Nadalje, po sjećanjima njegova brata Ivana, Mirko 1941. godine kratkotrajno zapada u partizansko zarobljeništvo, gdje se našao prateći svog rođaka Matu Jelića na njegovu zadatku organiziranja protutalijanskih jezgri hrvatskog otpora po okupiranoj Dalmaciji. Mirko je zalaganjem jednog poljičkog partizana ubrzo pušten, a Mate je ubijen i vjerojatno bačen u mosorsku jamu Mladoševicu. Dolaskom komunista na vlast, Mirko je ubijen u Splitu 1945. godine.

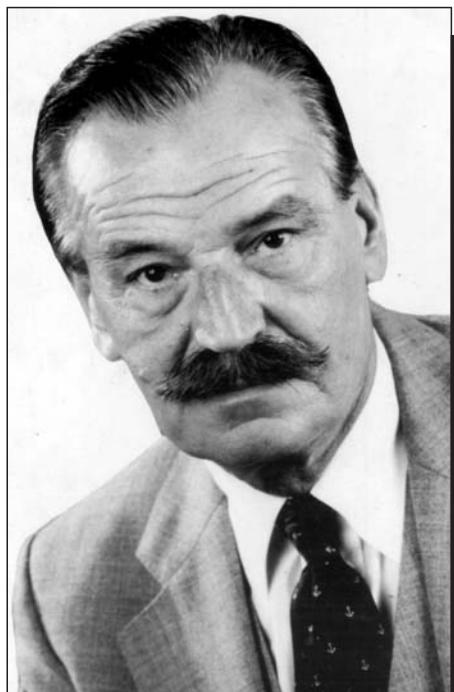
Brat Drago bio je i Ivanov i Branimirov dobar duh. Nakon očeve smrti Drago je bio Ivanov «bržni otac», a Branko je u poslijeratnom radu u emigraciji smatrao Dragu «jedinim intimnim suradnikom». Drago Jelić 1926. godine završio je pravo na Pravnom fakultetu u Zagrebu, te se zaposlio kao gradski tajnik na Obrtnom odjelu Gradske poglavarnstva, odakle je otpušten u ljeto 1934. godine, malo prije atentata na kralja Aleksandra, kad je zbog političkih razloga, kao aktivni pravaš i Branimirov brat protjeran iz Zagreba i interniran u Nevesinju. U isto vrijeme Ivan je bio interniran u Bijelom Polju na Sandžaku, a Živko u rodnom Dolcu Donjem.

Drago je iz Nevesinja premješten u Tutin na Sandžaku, iz Tutina u Novu Varoš u jugozapadnoj Srbiji, a iz nje u Vrnjačku Banju u središnjoj Srbiji, odakle je pušten 1936., te se vratio u gradsku službu, gdje ostaje do 1945. Podkraj ljeta 1941. godine, po sjećanjima Ivana Jelića, s Ivanom ga nalazimo u inicijativnom odboru «Jadranske legije», organizacije koja je u dogovoru s vlastima Nezavisne Države Hrvatske namjeravala pokrenuti protutalijanski gerilski otpor Hrvata u okupiranoj Dalmaciji.

Nakon hrvatskog sloma, Drago, Živko i Ivan zatekli su se u Krumpendorfu kraj Klagenfurta, a zatim se nalaze u hrvatskom izbjegličkom logoru u talijanskom gradiću Fermu, odakle Drago za Ivanom odlazi u Meran, a otamo u Trst, gdje je uhićen i zatvoren u logor u Riminiju. Iz logora bježi u Argentinu. Tamo se uključio u rad Hrvatskog Narodnog Odbora, političke organizacije sa sjedištem u Njemačkoj, kojoj je na čelu stajao njegov brat Branimir. Odbor je stajao na starom pravaškom i ustaškom programu, ostvarenju hrvatske države u povjesnim i etničkim granicama, ali mimo vodstva ustaških kadrova, koji su se, po mišljenju čelnika Hrvatskog Narodnog Odbora, kompromitirali u proteklom ratu. Već 1952. godine, pri prvom formiranju službenih tijela Hrvatskog Narodnog Odbora, Drago Jelić je izabran u Izvršni Odbor Hrvatskog Narodnog Odbora, kao predstavnik Hrvata iz Argentine. Kada Hrvatski Narodni Odbor 1956. godine gubi interkontinentalni karakter i svoj rad organizira isključivo na europskom tlu, Drage Jelića nestaje iz tog tijela Odbora. Članom Izvršnog Odbora HNO-a ponovo postaje 1958. godine, pa predpostavljam da se između 1956. i 1958. godine iz Argentine seli u Njemačku, bliže bratu Branimiru, kojemu otada postaje najintimnijim suradnikom, sve do svoje smrti 1969. godine.

Poput starije braće Drage i Branimira, i Živko Jelić svoju političku karijeru započeo je u splitskoj klasičnoj gimnaziji, gdje je među školskim kolegama, mahom jugoslavenski orijentiranim, agitirao za Hrvatsku Stranku Prava. Nakon toga upisuje Pravni fakultet u Zagrebu, na kojem je diplomirao 1931. godine. Tijekom studija, na prvom Saboru hrvatske republi-

kanske pravaške mladeži, u lipnju 1927. godine, izabran je za jednog od dvanaestorice odbornika Saveza Hrvatske Pravaške Republikanske Omladine, kojem je za predsjednika izabran Branimir Jelić. Odlazi na odsluženje vojnog roka, gdje stradava u prometnoj nesreći. Od posljedica nesreće obolijeva od trovanja krvi, koju liječi preparatima na bazi žive koja mu nepovratno ošteće srce. Po odsluženju vojnog roka Živko se vraća u Zagreb i zapošljava kao odvjetnički vježbenik u pisarnicama dr. Ive Ramljaka i dr. Nikole Kaića. U ljeti 1934., poput

Ivan Jelić

mnogih hrvatskih rodoljuba, iz Zagreba je protjeran prvo u Split, a zatim u rodni Dolac Donji, odakle se vraća u Zagreb koncem 1935. godine. Mada za vrijeme rata nije obnašao nikakve državne ni političke funkcije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, nakon rata je u savezničkim krugovima optužen da je odgovoran za ratne zločine, te mu je prijetilo izručenje komunističkim vlastima u Jugoslaviji. Opravdavši se sklonio se u Argentinu, gdje nije bio osobito aktivan u političkom životu hrvatskog iseljeništva.

IVAN JELIĆ

Dr. Ivan Jelić za sobom je ostavio više tragova. U Njemačkoj je 1987. godine objavio knjigu uspomena «Otvorena riječ», u kojoj, oslanjajući se isključivo na

sjećanje, iznosi događaje iz vlastita života, počevši od djetinjstva do 80-ih godina prošlog stoljeća i ubojstva hrvatskog emigranta Stjepana Đurekovića.

Nakon završene splitske realke, dr. Ivan Jelić 1929. godine u Zagrebu upisuje strojarstvo na Tehničkom fakultetu, kojeg prekida kada je 1931. godine, zbog proturežimske djelatnosti, protjeran iz Zagreba na pet godina. Slijedeće godine upisuje Pravni fakultet u Ljubljani, no i taj studij prisiljen je prekinuti u svibnju 1934. godine, kada ga na ljubljanskoj Aleksandrovoj cesti napadaju šestorica četnika i metalnom šipkom razbijaju mu glavu. Nakon jednomjesečnog oporavka u bolnici, protjeran je iz Ljubljane i interniran u Bijelom Polju na Sandžaku, odakle je nedugo po atentatu na kralja Aleksandra proslijeden zagrebačkoj policiji. Tamo je na temelju Ivanova pisma koga je Gestapo u Berlinu pronašao u stanu Branimira Jelića i predao ga jugoslavenskoj policiji, Ivan optužen da je održavao vezu s ustaškom emigracijom. Slijedećih mjeseci u istražnom zatvoru, u Petrinjskoj 18, strahovito je mučen, te je u svibnju 1935. godine u Ljubljani osuđen na godinu dana strogog zatvora, u što se uračunalo vrijeme provedeno u pritvoru. Krajem 1935. godine pušten je iz zatvora, ali je odmah po puštanju ponovo uhićen, jer je trebao odslužiti petogodišnji progon u Bijelo Polje. Prijatelji ga pred progonom smještaju u bolnicu Milosrdnih sestara u Vinogradskoj ulici u Zagrebu, gdje 1936. godine dočekuje popuštanje srpskoga terora i sudsku odluku o ukidanju rješenja o njegovom interniranju u Bijelo Polje. Iste godine u Zagrebu nastavlja studirati pravo, pa je i diplomirao 1938. godine. Zapošljava se kao odvjetnički pripravnik u uredu dr. Jose Dumandžića, a nakon što je dr. Dumandžić postao ministrom u vladu NDH, dr. Ivan Jelić prelazi u odvjetnički ured dr. Mije Frkovića.

Po vlastitoj tvrdnji, zbog protivljenja službenoj politici vezivanja hrvatske sudsbine uz Italiju i Njemačku, te Pavelićevom kultu ličnosti, u nemilosti je vlasti Nezavisne Države Hrvatske, mada, također po vlastitoj tvrdnji, slobodno agitira protiv te vlasti, slobodno radi i dobro zarađuje, slobodno putuje, slobodno organizira političke akcije koje su u suprotnosti sa službenom državnom politikom,

Branimir i Drago Jelić

te intervenira kod vlasti u korist pojedinača, pa i protivnika države i režima. U svibnju 1945. godine s hrvatskom vojskom i civilima povlači se u Austriju, izbjegava izručenje jugoslavenskim vlastima, te prelazi u Italiju, odakle 1947. godine odlaže u Argentinu. Tamo samo promatra događaje na političkoj sceni hrvatske emigracije, sve dok na poziv svoga brata Branimira 1961. godine s obitelji ne seli u Njemačku, te od 1963. počinje uređivati glasilo Hrvatskog Narodnog Odbora, «Hrvatsku Državu.» Skeptičan je prema Branimirovoj «prosovjetskoj politici», koje se predsjednik Hrvatskog Narodnog Odbora držao od kraja šesdesetih do svoje smrti, rješenju hrvatskog nacionalnog pitanja uz pomoć svakoga komu je u interesu rušenje Jugoslavije, pa i komunističke Rusije, mada priznaje da su ti planovi doprinijeli velikoj međunarodnoj popularnosti hrvatske nacionalne borbe. Isto tako, poučen iskustvom Hrvatskog proljeća, kada su hrvatski komunistički čelnici okrenuli leđa svomu narodu i izručili ga srpskom teroru ne odričući se ideologije jugoslavenstva, Ivan Jelić nije imao povjerenja ni u politiku pomirenja s hrvatskim, državotvornim komunistima, koju je započeo Branimir, pružajući i u domo-

vini ruku svakomu komu je bilo do rušenja Jugoslavije. Branimiru je Ivan predbacivao i lakovjernost pri odabiru ljudi koji su ga okruživali, mada je sam imao puno povjerenje u Krunoslava Pratesa, koji je u Hrvatskom Narodnom Odoboru bio zadužen za poslove oko tiskanja «Hrvatske Države», i koga je s «pravim zadovoljstvom» spojio sa Stjepanom Đurekovićem da mu pomogne oko tiskanja i raspačavanja njegovih političkih romana. Predbacivao mu je i osjećaj lojalnosti prema Poglavniku, koji je Branimir njegovao unatoč njihovim nesuglasicama i političkom udaljavanju, te unatoč hrvatskom porazu, za što je Ivan Jelić teretio isključivo Pavelića. Nakon Branimirove smrti Ivan postaje predsjednikom Hrvatskog Narodnog Odbora, te 1974. godine, zajedno s predstavnikom reformiranog HOP-a, Hrvatskog Domobrana, Hrvatske Republikanske Stranke i Hrvatskog Nacionalnog Odpora organizira krovnu organizaciju hrvatske državotvorne emigracije, Hrvatsko Narodno Vijeće, u koju sve više utapa rad Hrvatskog Narodnog Odbora.

ZNAČAJ BRAĆE JELIĆ

Mimo povijesti koju prekraja službena politika Republike Hrvatske, opterećena

korupcijom i trčanjem za vjetrenjačama, kako bi se svidjela otmjenoj publici iz europskih salona, probija se prava povijest hrvatskog naroda, u kojoj je hrvatski narod i grijesio, ali kroz koju je dokazivao svoje postojanje. Takva povijest još uvijek ne progovara kroz državne institucije, nego kroz usta pučkih tribuna, mudraca i svetaca. Ona ne želi biti lišena grijeha, ne želi pod svaku cijenu biti na pobjedničkoj strani, ne želi biti u trendu, niti ono što nije. Želi reći kakav je zaista hrvatski narod bio, što je želio, volio, čemu se nadao i što je iznad svega mrzio. Želi legitimirati hrvatski narod, bez obzira dopadalo se to nekomu ili ne. Braća Jelići dio su te, paralelne povijesti. Za njih se, službeno, ne zna; o njima se, službeno, ne uči; za njih, službeno, ne postoji interes. Između pojedinih epizoda njihova života zjape ponori neznanja, ali zna se da su pomogli proujeti hrvatsku nacionalnu ideju kroz najteže razdoblje hrvatske povijesti. Mnoštvo naroda okupilo se nad njihovim grobom da im na tom zahvali, da pokažu da su shvatili njihov značaj i da su baštinici njihovog poslanja. Da su tisuće koje će njihovu ulogu odigrati bolje nego oni sami. •

U skladu s planom i usvojenim programom djelovanja Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava za 2006. godinu, u Lovrečanu, naselju udaljenom oko 23 km od Varaždina u smjeru Slovenije, održana je komemoracija povodom 60-te obljetnice stradanja po Udbi organiziranih „križara“, te misa zadušnica koju je predvodio dr. Vlado Košić, pomoćni zagrebački biskup.

SJEĆANJE NA ŽRTVE RATNOG I PORATNOG STRADANJA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Sparina i visoka temperatura koja se tog srpanjskog popodneva nadvila nad veći dio Europe, nije omela brojne hodočasnike i vjernike da sudjeluju u sjećanju na žrtve ratnih i poratnih stradanja, ubijenih u ratnim sukobima, stradalih nesretnim slučajem od eksplozije mine i bombe, ili pak likvidirane od jednog od totalitarnih sustava koji je vladao na ovom području. Već od 15 sati, prema crkvici Svetog Lovre išli su hodočasnici pokloniti se žrtvama i sudjelovati u misi zadušnici za stradale u vrijeme rata, koji su uglavnom poginuli u njemačkoj vojsci, ili pak zapaliti svijeću u znak sjećanja na stradale u poratnim pokoljima partizansko-komunističke vojske ili kasnije u progonima Ozne i Udbe. Sjetili su se hodočasnici i kolona koje su ovim krajem prolazile prema Sloveniji i Austriji, uglavnom do 8. svibnja 1945. godine, a sjetili su se i povratka izmučenog i obespravljenog naroda i vojske u mjesecima nakon „oslobodenja“. Sjetili su se i ubojstva žrtava

Piše:

Franjo TALAN

„križnog puta“ i sprječavanja partizanske pratrne da se obespravljenima udijeli hrana i voda. Partizanska pratrna na tom je području došla u sela i poručila seljacima da se približavaju kolone žednog i gladnog puka, a kad su seljanke i same naučene na jad i bijedu, neimaštinu, oskudicu i glad kraj ceste postavili posude s vodom i u pregačama donijele tek pečeni kruh, novi nadolazeći pratitelji proljevali su vodu pred iscrpljenom i obespravljenom zarobljenom hrvatskom vojskom i narodom. Tog dana sjetili su se stanovnici naselja cestičke općine i drugog smjera kojim su se vraćale hrvatske izbjeglice iz susjednih država, rijeke Drave čija brzamatica nosila je tijela poubijanih hrvatskih sinova i kćeri. Leševe koji su se zauzajali uz obalu motkama se usmjeravalo u maticu rijeke. Sjetili su se i onih koji su

tih „dana prevrata“ i uspostave nove vlasti ostali vjerni kršćanskoj tradiciji roditelja, a i onih koji su nošeni idealima novog doba i vlastitih probitaka tek uspostavljenih odnosa zaboravili na vjeru otaca i bratsku ljubav prema potlačenima i poniženima.

Tog popodneva, u nedjelju, 23. srpnja, s početkom u 16 sati, održana je u crkvi Svetog Lovre, na brdu iznad naselja Lovrečan, udaljenoj petstotinjak metara od glavne ceste koja Varaždin i Hrvatsku, preko graničnog prijelaza Dubrava Križovljanska povezuje sa Europom, u pograničnom dijelu Varaždinske županije i općine Cestica komemoracija i misa zadušnica za žrtve ratnog i poratnog terora, stradale u Drugom svjetskom ratu i poraću. Komemoraciji i misi nazočilo je više stotina vjernika, rodbine stradalih, preživjelih zatvorenika i gostiju, iz V. Toplica, Bjelovara i susjednih župa i općina pograđičnog dijela Hrvatske i Slovenije.

Misu zadušnicu služio je u crkvi Svetog Lovre dr. Vlado Košić, pomoćni biskup zagrebački, a u koncelebraciji su sudjelovali vlč. Ivan Košić, župnik župe Uzvišenja Svetog križa Križovljani, u čijem sastavu je filijalna crkva u Lovrečanu, vlč. Vlado Borak iz župe Sveti Đurđ, vlč. Vjekoslav Pavlović, domaći svećenik – župnik u župi Stupnik kraj Zagreba i vlč. Gustav Kuzmić iz Varaždina, koji je održao i prigodnu propovijed.

U uvodnom dijelu komemoracije vlč. Ivan Košić pozdravio je biskupa, a kako je dolazak biskupa Košića i slavljenje svete mise u crkvi u Lovrečanu prvi dolazak jednog biskupa u lovrečansku kapelu, to su mještani naselja tim povodom, u spomen na dolazak visokog gosta, na ulazu u crkvu postavili slavoluk. „Dobro nam došli oče biskupe“.

Misa u crkvi Sv. Lovre

Od totalitarnih sustava dvadesetog stoljeća stradalo 180 milijuna ljudi

U ime Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, organizatora komemoracije, prisutne je pozdravio Franjo Talan, predsjednik Društva, koji je rekao: «Dragi prijatelji najsrdičnije Vam se zahvaljujem što ste unatoč ovoj vrućini došli na komemoraciju posvećenu ratnim i poratnim žrtvama Drugog svjetskog rata, a upriličenu o šezdesetoj obljetnici stradanja i smrti od poratne vlasti vrbova-

nih mladića ovog pograničnog područja s obje strane granice.

Posebno zahvaljujem na dolasku oca biskupu dr. Vladu Košiću, koji će predvoditi misu zadušnicu i molitvu za žrtve na grobištu kod Drave, kao i svećenicima i svima prisutnima.

U ovom trenutku sjećamo se i žrtava Domovinskog rata, a ovo je trenutak da se sjetimo i stradanja i žrtava najvećih zala prošlog stoljeća, nacizma i komunizma. Na otvorenju Trećeg hrvatskog žrtvoslovnog kongresa koji se 2004. godine održao

u Zagrebu dr. Zvonimir Šeparović, predsjednik Kongresa iznio je podatak da je u svijetu od raznih sukoba i totalitarnih sistema XX stoljeća pогinulo i poubijano 180 milijuna ljudi, 100 milijuna od komunizma, 50 milijuna od fašizma (nacizma) i 30 milijuna od raznih diktatorskih režima.

Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava djeluje već 6 godina, a Društvo je osnovano s uvjerenjem da svaki čovjek ima pravo na život i samim time ima pravo na grob. Društvo se bavi istraživanjem stradanja ratnog i poratnog razdoblja II svjetskog rata i obilježavanjem grobišta na području Varaždinske i Međimurske regije. Od strane Društva spomen križem obilježena su grobišta u Štrigovi, Gornjem Hrašćanu na Ksajpi kraj Čakovca, a pred 2 godine spomen križ postavljen je i na grobištu „Dravska šuma“ Varaždin te u Kućanu Ludbreškome i Čukovcu. U suradnji s udruženjem Hrvatski domobran V. Toplice obilježili smo grobište u Leskovcu, i postavili spomenik civilnim žrtvama ratnog i poratnog razdoblja na groblju u Toplicama. Na istom poslu dobro surađujemo i sa Društvom za ureditev zamolčanih grobova iz Ljubljane i Odborom za obilježavanje stratišta Bjelovarsko bilogorske županije i brojnim udrugama, pa pozdravljam i njih. Surađujemo i sa jedinicama lokalne uprave bez čije pomoći bi naš rad bio gotovo nemoguć.

Ova današnja komemoracija održava se u suradnji i pod pokroviteljstvom Općine Cestica, te molim gospodina Marijana Lorbeka, predsjednika Vijeća općine da nam se obrati.»

***Pozdrav predsjednika
Vijeća općine Cestica***

U pozdravnom govoru Marijan Lorbek, predsjednik Vijeća općine Cestica je rekao: «Čast mi je i osobno zadovoljstvo što danas, u ime Općinskog Vijeća i Poglavarstva općine Cestica mogu u našoj sredini pozdraviti preuzvišenog oca biskupa Vladu Košiću iz Zagreba, - dobro nam došli oče biskupe.

Pozdravljam i ostale svećenike, vlč. Gustava Kuzmića iz Varaždina, kao i naše svećenike Vladu Boraka, župnika iz Svetog Đurđa i Vjekoslava Pavlovića

Mons. Gustav Kuzmić, svećenik iz Varaždina

župnika u Stupniku kod Zagreba, koji će također sudjelovati u obilježavanju stradanja. Pozdravljam i zahvalujem i našem župniku, vlč. Ivanu Košiću, koji je unatoč godišnjem odmoru ovdje s nama.

Pozdravljam i uvažene goste, Franca Permea, predsjednika Društva za ureditev zamolčanih grobov iz Ljubljane i gospodina Dragutina Šafarića iz Velenja. Čast mi je u našoj sredini pozdraviti i gospodina Alfreda Obranića, predsjednika Hrvatskog društva političkih zatvorenika Republike Hrvatske. Pozdravljam i predstavnike susjednih općina, kao i Zdravka Ivkovića, predsjednika Matice Hrvatske i goste iz Bjelovara. Pozdravljam gospodina Franju Bešenića, predsjednika udruge Hrvatski domobran iz Varaždinskih Toplica, kao i drage nam prijatelje iz Varaždinskih Toplica.

Pozdravljam i sve članove obitelji žrtava kojih se danas spominjemo u komemoraciji, a zahvaljujem i na dolasku svima koji su zbog svojih uvjerenja bili lišeni slobode -dobro nam došli. Također pozdravljam članove Vijeća i poglavarstva i predstavnike okupljenih udrug iz naše općine. Pozdravljam žitelje općine Cestica i susjednih općina iz Hrvatske i Slovenije koji su ovdje s nama. Još jednom u ime Općinskog vijeća i Poglavarstva općine izražavam Vam zahvalnost na dolasku.», rekao je predsjednik Vijeća općine Cestica

Stradanja i žrtve stanovnika Lovrečana i okoline u ratu i poraću

O stradanjima ovog dijela općine Cestica i župe Križovljani, Franjo Talan, predsjednik Društva je rekao: «Najveća stradanja stanovništvo ovog područja bilježi za vrijeme Drugog svjetskog rata i poraća, kada je zbog ratnih okolnosti, kao i zbog poratnih progona i učvršćivanja vlasti, stradalo i ubijeno preko 180 ljudi.

Pogranični dio općine Hitler priključuje svojem carstvu, a svi iz zaposjednutog dijela, koji su se izjasnili Hrvatima morali su iseliti. Tako su naselja Križovljangrad, Virje, Brezje, Lovrečan i Dubrava Križovljanska ostala s druge strane granice, dijelom i Selci, Falinić Breg i Kolarovec. Službeni jezik bio je njemački, a iz susjedne župe Zavrč protjeran je i slo-

venski svećenik Konrad Jarh koji je dobio utočište u hrvatskoj župi Kamenica. Progona iz Domovine bio je vlč. Alojz Osterc koji dolazi za duhovnog pomoćnika u župu Križovljani.

Osim velikog broja stradalih na području općine Cestica, postoje i dva masovna grobišta o kojima brigu danas vodi općina Cestica. Grobište "Pancerica" kraj Virje Otoka, nastalo je sredinom lipnja 1945. Tu je protutenkovski rov, preostao nakon povlačenja Nijemaca, nova vlast popunila tijelima ubijenih stradalnika, koji su u noćnim satima kamionima dovoženi iz smjera Varaždina i tu likvidirani. U tri jame pokopano je 170 žrtava. Postavljen je križ i sagrađena spomen kapela, posvećna hrvatskom blaženiku, kardinalu Alojziju Stepincu, u kojoj se za žrtve svake godine na drugu nedjelju mjeseca lipnja služi misa.

Grobište kod rijeke Drave u Lovrečanu

Drugo grobište nastalo je djelovanjem Ozne (Udbe), a žrtve su bili stanovnici koje je tajna policija organizirala u "križare". Grobište se nalazi u Lovrečanu, s desne strane rijeke Drave, na mjestu pogibije, uz cestu Varaždin – Dubrava Križovljanska, a nastalo je nakon ubojstva "križara" koje se dogodilo u noći s 22. na 23. srpnja 1946. «Mrtva tijela bila su poslagana jedno 8 metara od ruba ceste. Raspoznao sam Pavlikuva dva (Veselić Ivan i Antun), njih sam najbolje poznao jer su tu dolazili, zatim je bio Cvetko (Cvetko Antun), jedan je bio negdje iz Središća i jedan iz Hrastovca. Kasnije ih je grobar i tu zakopao.», rekao je Josip Pongrac i sam žrtva progona vlasti. Kakav je strah bio u narodu možemo vidjeti iz toga da vlast nije dozvolila obiteljima ni dostojan ukop ubijenih.

Ubijenog Stanka Dobrotića obitelj je uspjela prebaciti kući i kasnije je pokopan na lovrečanskome groblju. U znak sjećanja na poubijane, kod grobišta je podignut spomen križ, kojeg je 26. srpnja 1998. godine blagoslovio vlč. Ivan Košić. Izaslanstvo općine svake godine povodom blagdana Svih svetih kod spomen križa položi vijenac.

Stanko Dobrotić, žrtva progona Ozne

Poginuli i stradali u ratnom i poratnom razdoblju

U vihoru rata, pretežno u njemačkoj vojsci, stradala je 21 osoba s lovrečanskog područja:

Stjepan Borak, braća Ivan i Stanko Eker, Andrija i Franjo Juručinec, Antun Kolar, Vilim Korotaj, Franjo Kotolenko, Josip Križanić, Ivan Kumek, Ivan Majhen, Viktor Ožvatić -zvonar, Martin, Andrija Smotar, Ivan Spevan, Jakob Težak, Ivan Vidrač, Antun Vnuk i Josip Zebec. Nakon rata od eksplozija zaostalih mina i bombi poginuli su Andrej Borak, Ivan i Mijo Dobrotić, i Kondrad Korotaj.

Osim Stanka Dobrotića, ubijenog kod Drave 22/23 srpnja 1946. godine u poratnim danima, od strane vlasti stradali su ili nestali, Stanko Hrnčić, Franjo Korotaj, Mirko Kusterbanj, Marija Mikec, Lovro Štager, Kondrad Talan, Franjo Težak, Danica Uranić i Jakov Županić.

Zbog „križarstva“ i suradnje sa „ustaškim satnikom Antonom“, zapravo agentom Ozne, na duže vremenske kazne osuđeni su **Josip Pongrac, učitelj Nikola Ramuščak, Lovro Borak, Krešimir Šoštaric, Stjepan Šoštaric, Albin Kokot, Šimun Talan, Vladimir Ožvatić i Andela Vočanec, a osuđen je i župnik Josip Bakanc**. Svi su stradali zbog „križarstva“ i suradnje sa „ustaškim satnikom Antonom“ koji je isto i organizirao, a Ante nije ni suđen ni osuđen.

Procesija do spomen križa

U ljeto, 13. kolovoza 1946. godine dogodilo se čudo u Brezju, a zbog toga je Udba opet stala zatvarati i mučiti ljudi. Najmanje je u zatvoru provela starica **Eva Ponudić rod Borak**, a zatvorenici su bili i **Josip Talan** (16 godina), **Terezija Težak rod Ponudići i Stjepan Težak** koji je na Udbi u Varaždinu proveo 135 dana. Zbog toga jer je 14. kolovoza blagoslovio pod iz kojeg je prskala krv, zatvoren je i pater **Modesto Borak**, kapucin.», rekao je između ostalog o stradanju u ratnom i poratnom razdoblju na području uz granicu Franjo Talan, predsjednik Društva

U grobištima Slovenije leže kosti 170 do 190 tisuća poubijanih Hrvata

O stradanjima u Sloveniji i poratnim progonima i pokoljima koji su partizanske jedinice vršile na tom području govorio je Franc Perme, predsjednik Društva za ureditev zamolčanih grobova iz Ljubljane. «Već duže razdoblje susrećemo se kod pokopa prešućenih žrtava, koje su bile poubijane jer su voljele svoj dom, domovinu, poštivale kršćanske vrijednosti i gajile san o vlastitoj državi. Dok se Europa veselila kraju Drugog svjetskog rata, Slovenija i Hrvatska plivale su u krvi. U Sloveniji imamo preko 400 označenih grobišta. Grobišta su prvenstveno smještena uz trase „križnoga

puta“ koji se odvijao u dva smjera. Jedan preko Maribora, a drugi preko Velenja i Celja prema Hrvatskoj. U tim grobištima prema raspoloživim podacima leži od 170 do 190 tisuća žrtava, vaših braće i sestara. To nisu bile samo poražene vojske, tu su bili poubijani i muževi i žene, starci i djeca, ukratko svi kojima je komunistička revolucija bila protivnik. Ta sva grobišta su uglavnom uređena od Društva i pojedinaca. Naša Vlada kao i vaša ne pokazuje posebnog interesa za ukop tih žrtava.», rekao je Perme i dodao: »Pred Drugi svjetski rat Triglav su posjetili biskup Rožman i sada blaženi Alojzije Stepinac, i u spomen na taj susret je postavljena spomen ploča u kapelici na Krederici. Nakon rata je kapelica srušena, a sada je želja Slovenaca i Crkve da se u novoj kapelici postavi spomen ploča na zajednički posjet dvojice biskupa Triglavu.»

Biranim riječima o ratnim i poratnim stradanjima govorio je i Alfred Obranić, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika, a između ostalog je naglasio: «Cestom uz Dravu prošle su tisuće zarobljenih civila ili pripadnika hrvatskih oružanih snaga, koji su od Bleiburga kretali na svoje križne putove prema istoku. Većina tih izmučenih ljudi platila je glavom već u Sloveniji i stoga sa sigurnošću možemo reći da je područje Slovenije naj-

veća masovna grobnica hrvatskog naroda. Oni koji su preživjeli Maribor, Kočevski Rog, Šentvid i ostala slovenska stratišta, slani su u skupinama prema Hrvatskoj i dalje u istočne dijelove tadašnje Jugoslavije. Pješačeći danima bez hrane i vode, noćili su pod vedrim nebom – pa da im ništa drugo nisu radili polovica bi umrla od iscrpljenosti i patnji. Grupe koje su isle preko Macelja i Krapine prema Zagrebu, dočekivala je krapinska OZNA i likvidirala u maceljskim šumama. Grupe koje su se kretale dolinom Drave likvidirane su, kao i ona u Virje Otoku, na pojedinim lokacijama sve do Osijeka.

Svaki narod ima pravo na povijesnu istinu

Dakle, nakon završetka II. svjetskog rata partizanske snage pod zapovjedništvom komunističkih vlasti počinili su najveći zločin u Europi i to nad hrvatskim narodom.

U tom kontekstu svake godine u srpnju spominje se Srebrenica kao najveći zločin, što nije točno, ni malo ne umanjujući tragediju i genocid koji je počinjen u Srebrenici. Tko je odgovoran, tko je kriv? Dio odgovornosti snosi Pavelić i vlada NDH, koji su nepripremljeno lansirali gotovo četvrtinu stanovništva tadašnje hrvatske države u jednu neizvjesnost, koja je završila tragično. Dio odgovornosti snose Englezi, koji svojom perfidnom politikom nisu sa zarobljenicima postupili u skladu Ženevske konvencije, već su izručenjem zarobljenika partizanskim vlastima počinili zločin, znajući da će biti pobijeni.

No, glavna krivnja je neupitna! Kriv je onaj koji je zapovjedio i poubijao 200.000 ljudi, proglašavajući ih krivim bez suda i suđenja. Na vrhu piramide odgovornosti za zločin je Josip Broz, jer ako je najzaslužniji za uspjeh partizanskih postrojbi u ratu, onda je po analogiji i najzaslužniji za likvidacije koje su te iste postrojbe izvršile nad zarobljenim, bespomoćnim hrvatskim građanima. Svjedočanstva je nepotrebno navoditi, nalaze se u ispovijedima preživjelih zarobljenika, u stotinjak posebno izdanih knjiga i nažalost u rijetko sačuvanim dokumentima, jer su ih

počinitelji zločina nastojali u proteklih 60 godina u potpunosti uništiti.

Svaki narod ima pravo na povijesnu istinu, na ostvarenje pravde. Kad se to ostvari u narodu se dogodi duševni mir i nestaje nezadovoljstva zbog povijesne nepravde. Petnaest godina živimo u vlastitoj, demokratskoj, slobodnoj hrvatskoj državi, a nismo još uvijek ostvarili taj očekivani mir, nakon čega bi na svečanostima govorili bez tenzija, govorili bi o oporu za zločince, a molili za mir duša nevinih žrtava. Iako u godinama, vjerujem da ćemo doživjeti, da ove komemorativne svečanosti budu u spokojnom i pozitivnom ozračju.»

U spomen na susret biskupa, na Triglavu će ponovo biti postavljena spomen ploča

U uvodnom dijelu misnog slavlja biskup Vlado Košić istaknuo je: «Mi u crkvi trebamo graditi sjećanje, osobito na one žrtve koje još i do dana današnjega nisu dobile zadovoljštinu, za čije smrti nitko nije odgovarao. Molimo da im Gospodin udjeli mir, da ih nagradi za njihovu žrtvu vječnim životom. Molimo i za njihove obitelji i za čitav naš narod i za sve one koji su stradali i trpe zbog tih događaja. Mogu reći da ću osobno, u ime zagrebačkog kardinala, nadbiskupa Josipa Bozanića, biti 5. kolovoza na Triglavu, kada će biti postavljena spomen ploča i zahvalan sam Slovenskoj biskupskoj konferenciji koja je izdala priopćenje u kojem osuđuje sramotni ispad u Slovenskom parlamentu u kojem se vrijedaju uspomena našeg blaženika Alojzija Stepinca, čije lice i savjest su čisti i koji nam svima može biti i uzor kako se treba ponašati i u teškoćama i kada su bila teška vremena. Molimo i njegov zagovor za pokoj dušama onih kojih sa danas spominjemo i za koje se danas molimo.»

U koncelebraciji sudjelovali su vlč. Ivan Košić, vlč. Vjekoslav Pavlović, vlč. Vlado Borak i vlč. Gustav Kuzmić iz Varaždina koji je održao prigodnu propovijed. Velečasni Gustav Kuzmić rodom je iz župe Visoko, a 1945. godine u Novom Marofu Ozna mu je ubila oca, prethodno ga polivši benzinom i zapalivši. Istodobno je zapaljen i susjed mu Baneković koji

Ana Kokot rođ. Cvetko, sestra ubijenog Antuna Cvetka

se uspio spasiti. Propovijed od 10 minuta može se čuti u cijelosti na projektu Pi- eteta, odnosno na web stranici Društva (www.safaric-safaric.si)

Nakon mise domaći vjernici, rodbina stradalih i gosti, iz Varaždinskih Toplica i Bjelovara, iz susjednih župa iz Hrvatske i Slovenije, uputili su se na parkirališni prostor ispred lovrečanskog vatrogasnog doma, gdje se formirala procesija, koja je, za križem kojeg je nosio član Društva Ivan Pavlović, s molitvom na usnama došla do Spomen križa gdje su položeni vijenci i zapaljene svijeće. Vjenac u ime izaslanstva Općine Cestica položili su i zapalili svjeće Vlado Vinter, Ivan Dobrotić i Marijan Lorbek, ispred Društva za obilježavanje grobišta Franc Težak, Stjepan Borak i Stanko Lazar, a svjeće kod križa zapalili je i rodbina stradalih, kao i izaslanstvo Matice hrvatske Bjelovar i predstavnici udruge Hrvatski domobran iz Varaždinskih Toplica. Obrednu molitvu predvodio je biskup Košić, a mirozov na trubi odsvirao je Zvonimir Lazar iz Varaždina. Skladnim pjevanjem misno slavlje uzveličao je zbor župe koji je vodio orguljaš Marijan Županić, a kod spomen križa pjesmu je vodila Terezija Talan. Hrvatskom himnom Lijepa naša domovino, čije riječi su se stapale sa žuborenjem rijeke Drave, sudionici komemoracije oprostili su se od žrtava grobišta u Lovreča-

nu, kao i onima koje su stradale u rijeci nošene iz Slovenije u poratnom danima Drugog svjetskog rata.

Za uspješnu održan tijek komemoracije i dostojanstven odnos prema žrtvama i gostima organizatori sjećanja zahvaljuju svima koji su pomogli u realizaciji programa: Općini Cestica, vatrogascima DVD-a Lovrečan Dubrava, ministrantima Marku Talan i Martinu Boraku, zatvorenicima Ozne, Josipu Talan iz Brezja, Albinu Kokotu i Vladi Ožvatiću iz Lovrečana, kao i Anđeli Vočanec (udata Mikek) koja zbog bolesti nije mogla doći, kao ni Ana Kokot rođena Cvetko (rođena 1922.), sestra ubijenog Antuna Cvetka iz Hrastovca u susjednoj općini i župi Zavrč u Sloveniji. Dužnost mi ostaje i zahvaliti na pomoći Jožici Biškup, Ivanki i Branku Korotaj te Darinki Turščak i Ramuščak, kao i mladićima Goranu Težaku, Marijanu Korotaju i Ivici Boraku koji su radili na dopremi pitke vode hodočasnicima, a zahvala se upućuje i Borisu Ivančiću, Božici Dobrotić i Stjepanu Mumleku kao i Stjepanu Težaku, koji je vatrogasnim kombi vozilom iz podnožja brda od vatrogasnog doma do crkve prevozio ljude starije životne dobi, kako bi mogli sudjelovati u misnom slavlju u nekoliko stotina metara udaljenoj crkvi Svetog Lovre na brdu iznad sela. •

DOSANJANI SAN ZVONKA BUŠIĆA

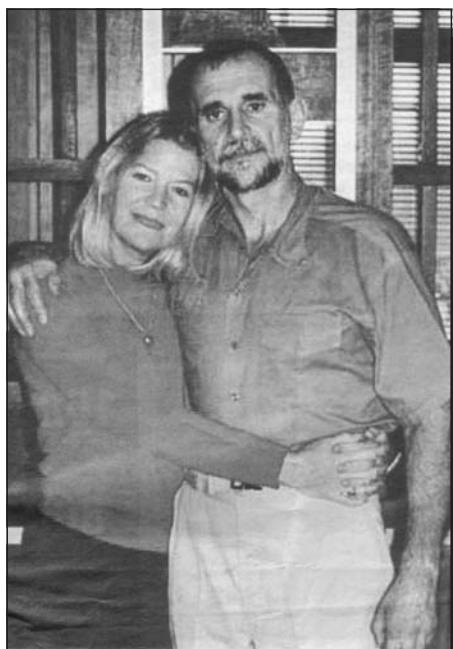
Prije točno trideset godina, 10. rujna 1976., petoro mladih hrvatskih revolucionara, na čelu sa Zvonkom Bušićem, nenaoružano je otelo američki putnički zrakoplov, koji je prometovao na liniji New York – Buffalo. Cilj otmice bio je skrenuti pozornost svjetske javnosti na hrvatsko nacionalno pitanje. Otmičari su svoju predaju i puštanje putnika na slobodu uvjetovali objavljinjem letka namijenjenog zapadno-europskoj i američkoj javnosti, pod naslovom «Deklaracija Glavnog sjedišta hrvatskih oslobođiteljskih snaga», u kojem se argumentira neravnopravan položaj Hrvata u Jugoslaviji i razjašnjava prava priroda Jugoslavije kao Velike Srbije. Drugi letak, «Poziv na dostojanstvo i slobodu», namijenjen Hrvatima, isticao je plebiscitarnu volju hrvatskog naroda, bez obzira na ideološku opredijeljenost, za uspostavom hrvatske države. U tekstu, kojem se autorstvo pripisuje Anti Bruni Bušiću, između ostalog se sanja o državi izvan ideoloških i vojnih blokova, o oazi mira i mjestu poštivanja svačijeg identiteta. Kritiziraju se strane vlade, koje radi vlastitih interesa podržavaju nasilni jugoslavenski integritet, utemeljen na srpskoj dominaciji i imperialističkoj prisili i ističe spremnost na podnošenje svake žrtve u ostvarenju idealja. Dio letaka bio je pohranjen u ormaricu za prtljagu njujorške željezničke postaje, uz eksplozivnu napravu koja je trebala pojačati efekt otmice, a dio su otmičari bacili nad središtim Montreala, Londona i Pariza, planirajući nadletjeti i Hrvatsku, gdje se u to vrijeme u Solinu, pred velikim mnoštvom naroda, održavala proslava triнаest stoljeća kršćanstva u Hrvata. Međutim, sletivši u parišku zračnu luku, otmičari su posredstvom američkog veleposlaničkog u Parizu sklopili sporazum s američkom vladom, koja je u zamjenu za trenutnu predaju i puštanje otetih putnika na slobodu, navedeni letak objavila u vodećim američkim novinama: New York Times-u, Washington Post-u, Chicago Tribune-u i Los Angeles Times-u. Svi su putnici otmicu proživjeli neozlijedeni, no pri nestručnom deaktiviranju eksplozivne naprave u New Yorku, poginuo je jedan policajac, a dvojica su teže ozlijedena.

Svjetska javnost samu otmicu i suđenje hrvatskim revolucionarima uglavnom je pratila sa simpatijama, pa je čak i sudac pri izricanju osuda zaključio da u tom slučaju niti je riječ o kriminalu niti o terorizmu, nego da je akcija, doduše pogrešno vodena, motivirana plemenitim idealima. Glavnina hrvatske emigracije pozdravila je otmicu i kao herojski čin i kao dobrodoš-

Piše:

Kristijan KRBELA

lo sredstvo skretanja pozornosti svjetske javnosti na hrvatsko nacionalno pitanje. Od akcije se ogradiла grupa oko «Nove Hrvatske» Jakše Kušana, te Hrvatska bratska zajednica, koja je otmicu proglašila odvratnim terorističkim djelom i zatražila najoštrije kazne za počinitelje. Jugoslavenski tisak pravim organizatorom djela prozvao je američke utjecajne krugove,

Zvonko i Julienn Bušić

kojima je zasmetao Titov angažman u Pokretu nesvrstanih, čija se konferencija u kolovozu iste godine održala u Colombu, zbog čega da su odlučili diskreditirati Jugoslaviju.

Optuženi za otmicu i djelo koje je dovelo do smrti druge osobe, pod pritiskom jugoslavenske diplomacije, 22. srpnja 1977. godine otmičari su kažnjeni drakonskim kaznama. Zvonko i supruga mu Julianne osuđeni su na doživotnu robiju, s mogućnošću uvjetnog puštanja na slobodu nakon deset, odnosno osam godina. Petar Matanić, Frane Pešut i Marko Vlašić osuđeni su na po trideset godina, a pušteni su na slobodu 1988. godine. Julianne Bušić puštena je godinu dana poslije. Zvonko je robijao u kaznici u državi Atlanti, a zatim u tvrđavi Lewisburg u državi Pensylvaniji. Otamo je premješten u kaznionicu Otisville, država New York, odakle 1987. godine bježi i 33 sata nalazi se u bijegu. U kaznionicu

Leavenworth u Kanzasu premješten je 1998. godine, da bi zadnju godinu svoje robije proveo u kaznionici Allenwood u Pennsylvaniji. U nekoliko mu navrata Komisija za otpust saveznih zatvorenika odobrila molbu za uvjetno puštanje na slobodu, a odbijani su i pokušaji hrvatskih vlasti, da sukladno hrvatsko – američkom bilaterarnom sporazumu o premještanju zatvorenika u njihove matične zemlje, Zvonko Bušić nastavi služiti kaznu u Hrvatskoj. Nakon, nakon trideset godina, 11. rujna 2006., Zvonko je pušten na slobodu, a krajem listopada očekuje se njegov povratak u domovinu.

Među ostalim zatvorenicima Zvonko je stekao ugled čvrstog i nepotkupljivog robičaša, o komu se priča i koga je dobro znati. Takvo njegovo držanje zasluga je idea hrvatske države, u koga se Zvonko sav utkao i koga nije želio nagrditi ljudskim slabostima. Otuda i prezir prema materijalističkom svijetu, u komu «prevladava sasvim krivo uvjerenje da veće ugodnosti i udobnosti čovjeku automatski donose bolji i sretniji život, pa je opća opsjednutost, da se po svaku cijenu izbjegne osobna bol i vlastita žrtva, urodila tako infantilnom sebičnošću i tolikom pokvarenošću». «Patnja nije besmislena», smatra Zvonko, ona je izvor mudrosti i čistilište duše».

Ostvarenjem svoga idea, uspostavom nezavisne hrvatske države, Zvonko je osjetio da mu je zatočeništvo izgubilo smisao, a sam se počeo osjećati suvišnim tretatom. Zapada u krizu i započinje štrajk gladi, nadajući se da će umrijeti. Ipak, odlučio je ne razočarati one koji ga vole i kojima njegova žrtva predstavlja putokaz za vlastiti životni put. Svoje misli, strahove i tjeskobe, koje je dotad dijelio samo sa svojom suprugom Julliene, počeo je pismima iznositi skupini vancouvervskih Hrvata, koji su se njemu u čast počeli okupljati na godišnjim banketima. Ta pisma su poput poslanica umnažana i dijeljena diljem svijeta među Hrvatima, a prepuna su čistih slika djetinjstva, majke, domovine i zavičaja, žudnje za starim stazama mladosti, Hercegovinom i Imotskim. «Čovjekova duša svoju hranu crpi samo iz vlastitih koričena», zapisao je, «a njegovo srce najbolje grijie ono zavičajno sunce i nigdje mu zvijezde tako ne sjaje kao na njegovu zavičajnom nebnu».

Vrlo brzo Zvonko će poljubit hercegovački kamen, zagrlit staro stablo, nagledat se zvijezda, kleknut i prolit suze nad majčinim grobom. Vrlo brzo on će biti sretnik koji će dosanjati vlastite snove. •

MOJSIJEVA OPORUKA

Izlazak iz egipatskog sužanstva predstavlja se u Bibliji kao odsudno važan dođaj u životu starih Izraelaca. Sukladno biblijskom shvaćanju, on je doveo do stvaranja židovske nacije i njezine religije te je tijekom povijesti služio kao priprava za razvoj i procvat naroda i ujedno opravdanje njegove povijesti.

Tijek toga razvoja veže se nerazdvojno uz jedno ime – Mojsije. Početak pak njegova djelovanja zbiva se nenadano. Prema staroj predaji Mojsije bijaše odgojen u egipatskom duhu i u toj je sredini uživao velik ugled. Nu jednoga je dana video kako neki Egipćanin tuče Židova. Shvativši kako mu je život u pitanju, priskoči mu u pomoć i ubije Egipćanina. Uskoro sazna da je o tome događaju obaviješten faraon, te da se sada nalazi u životnoj pogibli, pa pobegne u zemlju Midijanaca i kod njihova svećenika Jitra nađe utočište.

Jednom probuđena svijest o ugroženosti njegova naroda u Egiptu, nastavlja se u Mojsiju rasplamsavati. Jednoga dana on doživi Božji zov: Bog zahtijeva od njega neka se vrati u Egitap i osloboди svoj narod iz ropstva koje mu prijeti uništenjem. Iznenaden tim pozivom, Mojsije se kuša oslobođiti te dužnosti, pozivajući se na svoje ograničene sposobnosti, ali Bog ostaje pri svom zahtjevu hrabreći ga: «Ja ču biti s tobom!». Na Mojsijevo pitanje što će reći narodu, tko ga šalje, Bog odgovara: JAHVE, što prevedeno znači ONAJ KOJI ĆE BITI (s vama)!

Slijedeći Božji savjet, Mojsije je pošao na pregovore s egipatskom faraonom, zajedno sa svojim bratom Aronom. Usljedili su dogotrajni i neugodni razgovori praćeni neočekivanim i teško shvatljivim pojama. Ni danas znanstvenici nisu sigurni što je u njima povjesna istina, a što posljedica pučkoga veličanja sretne ishoda – konačnog oslobođenja iz ropstva i otvaranja puta u slobodu. Jedno je ipak sigurno: u svemu tome došlo je do puna izražaja sveukupno Mojsijevo životno iskustvo – ono stečeno u egipatskim školama kao i ono iz života stotčara – latalica, s kojima je proveo dugi niz godina, ali i njegova stamena vjera u Božje obećanje kao i njegova neugasiva želja za izbavljenjem svoga naroda iz neljudskih životnih uvjeta, koji su mu prijetili potpnim zatorom.

Netom Izraelci bijahu sretno napustili egipatsko ropstvo, počele su se javljati prve tegobe putovanja u slobodu. Bijaje to prije svega egipatska potjera. Premda su osjećali nazočnost Božje zaštite, Izraelce je spopao silan strah kad su osjetili približavanje egipatskih četa. Kao da su posve zaboravili iz kakva su se ropstva oslobođili, posumnjali su u uspjeh svoga potvata i

Piše:

Vjekoslav Božo JARAK

stali mrmljati protiv Mojsija govoreći mu u lice: «Kakvu si nam uslužu učinio što si nas izveo iz Egipta... Bolje nam je i njih služiti nego u pustinji poginuti!» (Izl 14, 12). Mojsije se nije dao zbuniti. Sretno izmakanavši potjeri, zahvaljivao je Bogu pjevajući pjesmu zahvalnicu: «Moja je snaga, moja pjesma – Gospod jer je mojim postao izbaviteljem» (Izl 15, 2). Usljedile su nove nevolje: nestaćica hrane, a zatim i vode! Tek što su počeli osjećati oskudicu, buknuo je nezadovoljstvo u narodu. Ovaj put i protiv Mojsija i protiv Arona. Govorahu: «Oh da smo pomrli od ruke Gospodnje u Egiptu, kad smo sjedili kod lonaca s mesom...» (Izl 16, 3). Nakon sretno prebrođenih tih nevolja, pojavili su se ratoborni Amalečani i žestoko napali nespromne Izraelce, ali ponovno Mojsijeva staloženost i uporna molitva za Božju pomoć bijahu zalognom pobjede nad neprijateljem.

Cinilo se kako je na tešku putu kroz pustinju nastupio predah, veličanstven i dalekosežan, u vidu saveza Boga i naroda Mojsijevim posredovanjem na Sinaju. To je događaj primanja i objave Božjeg zakona ili, skraćeno gledano, Deset Božjih zapovijedi, čime je u velikoj mjeri zacrtan duhovno-uljudbeni put židovskoga naroda u daljnjoj povijest. Budući je to dugo trajalo, narod je postao nestrpljiv, pa je izvršio pritisak na Arona i tada je uslijedilo klanjanje zlatnom teletu. Shvativši svu ozbiljnost novonastala stanja, Mojsije je iz sve duše molio Boga za smilovanje: «Sjeti se (govorio je Bogu) Abrahama, Izaka i Jakova, slugu svojih... I Gospod odustane da na svoj narod svali nesreću kojom mu bijaše zaprijetio» (Izl 32, 13, 14).

Hrvatski pejzaž

Kad je pak Mojsije video kako je posrijedi idolopoklonstvo širokih razmjera, ponestalo mu je strpljenja, te je u srditosti razbio kamene ploče na kojima bijahu ispisane Božje zapovijedi. Nu već sutradan pribrao se, pa ponovno stade moliti Boga: «Ipak im taj grijeh oprost!» (Uzl 32, 32). I to se opetovano događalo. Svaki put bi Mojsije cijelim svojim bićem molio Gospoda za svoj narod, a «Izraelci bi vidjeli kako iz Mojsijeva lica izbjiga svjetlost!» (Izl 34, 35).

Uza sve pobune, Mojsije je ipak u narodu uživao veliki ugled. Na tomu su mu poneki zavidjeli. Zavidjeli su mu i njegovi najbliži – brat Aron i sestra Mirjam, i počeli su mrmljati protiv njega. Pisac biblijskog izvješća o tome ne propušta istaknuti svoje mišljenje: «Mojsije je bio veoma skroman čovjek, najskromniji na zemlji» (Br 12, 3). Kao da je i sam Bog bio tim napadom na Mojsija iznenaden, pa ga je uzeo u zaštitu: «Od svih u kući mojog najvjerniji je on!» (Br 12, 7). Aron se za svoj prijestup odmah pokajao i izmolio Mojsija neka posreduje kod Boga. Mojsije je i ovaj put potvrdio svoju velikodušnost; zdušno se zauzeo za Mirjam i izmolio joj ozdravljanje. Nastavio je s oboje surađivati kao da se ništa nije bilo dogodilo.

Nedvojbeno je i to bila Mojsijeva vrlina, što nije samo pomno pratio Božje poticaje i slijedio ih, nego je rado primao i savjete svojih suradnika i prijatelja. Tako je spremno prihvatio savjet svoga punca Jitra, koji mu je preporučio neka olakša sebi posao: izabereti «ljude sposobne, bogobojazne i pouzdane koji mrze mito pa ih postavi za glavare u narodu. Sve veće slučajeve neka preda te iznose, a u manjima sami rasuđuju» (Izl 18, 21, 22).

Unatoč što je dugi niz godina zauzimao čelno mjesto u narodu, nije se ni za dlaku smanjivala njegova budna svijest osobne odgovornosti niti je umrtvljivao osjećaj vlastite ograničenosti. Kad mu je Bog priopćio kako je došlo vrijeme njegova odlaska s ovoga svijeta, spremno je prihvatio vojskovodu Josuu za svoga nasljednika, predstavio ga je narodu, osokolio ga i ohrabrio; blagoslovio je cijeli narod – sva plemena i poželio neka im «mir traje koliko i život... a Bog vječni... utočište!» (Pnz 33, 25, 27). Nakon toga Bog je Mojsiju pokazao obećanu zemlju, Mojsije je tada premisnuo – ostao je kod Boga.

Pisac biblijskoga izvješća zaključuje: «Oko mu nije oslabilo niti mu je snaga popustila!» (Pnz 34, 7), «Ne pojavi se više prorok Izraelu ravan Mojsiju!» (34, 10).

Sjajan svršetak! Početak nije mnogo obećavao.♦

NDH U VIROVITICI 8. TRAVNJA 1941. BORBA DO SMRTI ZA HRVATSKU DRŽAVU (V.)

DRUGI RATNI DAN U VIROVITICI 7. TRAVNJA 1941.

Rat je počeo! Ljudi zanima što se događa. Kako doznati? U Virovitici se od rana jutra navija radio. "Traži se stanica 'Velebit', pa Donau i druge, ne bi li se što čulo." (1)

Iz Firence preko "Velebita" ustaški Poglavnik poziva na ustanak, najavljuje uspostavu Nezavisne Države Hrvatske. Zato je ova radio stanica na prvom mjestu traženih. Po gradu se šire glasine. Jedni tvrde da su Nijemci provalili kod Niša, drugi kod Maribora, treći kod Strumice i tako "do ludosti". Ove glasove o njemačkom prodoru očito šire protivnici Jugoslavije i kao svoje uskrno-proljetne želje.

Piše:

Vlatko LJUBIČIĆ

Oduševljeni Jugoslaveni i rezervni oficiri tvrde suprotno. Prema njima su Turška i Rusija navijestile rat Njemačkoj, a jugovojska je već umarširala u Bugarsku i Albaniju. Njemačke divizije u Bugarskoj su u strašnom škripcu, "uvjereni" su da će "hrabra" jugovojska za par dana biti u Pešti, pa će produžiti za Berlin. Hrvatski tjednik kaže da su Jugoslaveni "savršeno oslijepili, jer ne vide rasulo u vojsci i ne će da realno prosuđuju realnu snagu Nijemaca." (2)

JUGOŠPIJUNAŽA U MAĐARSKOJ RADI ZA NIJEMCE

Gradonačelnik Pavoković je došao kod predstojnika gradske policije Stjepana Pribetića, te ga nagovorio da pusti mladog ustašu Kostelića. Za njega se zauzeo i Šandor Langer i drugi. Tvrđili su da je Kostelić zatvoren samo zbog osvete nekog Šimca.

"Dok je još gradonačelnik razgovarao sa Pribetićem, uđe u sobu jedan seljak od Drave noseći pismo. Pribetić zaustavi Pavokovića rijećima 'Čekajte da vidimo, što nam javlja naša špijunaža iz Mađarske.' U tom pismu javlja jugošpijunaža iz Barča, da Mađari vrlo slabo mobiliziraju, a samo

Virovitica

jedan vlak njemački, da je prošao kroz Mađarsku.

Pribetić triumfalno rekne: 'Eto vidite kako se koješta pripovijeda, a Nijemaca uopće ni nema u Mađarskoj'.

Kako ćemo kasnije vidjeti mora da je taj jugošpijun bio zapravo u njemačkoj službi i svojim izvještajima zavađao u bludnju mjerodavne, kad uopće nijesu ni slutili, da će tri divizije njemačke vojske baš kod Barča načiniti glavnu provalu na hrvatski teritorij.' (3)

U NOĆI SA 7. NA 8. TRAVNJA NIJEMCI PRELAZE DRAVU KOD BARČA

Nikola Anić u svojoj knjizi Njemačka vojska u Hrvatskoj piše da su prvi vojnici njemačkog Wehrmacht-a na teritorij Hrvatske prodrići u jutarnim satima drugog dana rata, 7. travnja 1941. Vidjeli smo, da prema virovitičkom Hrvatskom tjedniku jugošpijunaža iz Barča javlja 7. travnja da nema opasnosti. Može se reći da su ovim špijunskim putem Nijemci iz Barča Jugoslavenima poslali lažnu vijest, da još nisu spremni za napad iz Mađarske. Upravo ta vijest je bila priprema za napad na dravske mostove. Zbog njihove strateške važnosti htjeli su ih zauzeti neoštećene, pa je drugu stranu trebalo uverjiti da još nema opasnosti. Tog sedmog travnja predstojnik gradske policije Pribetić još ne zna, da se Nijemci nalaze u Mađarskoj. Osmog travnja su već u Virovici. Njemački vojnički časopis "Der Sieg", što je prenio i Hrvatski tjednik, piše da su mostove kod Barcsa zauzeli noću. Bila je to noć sa 7. na 8. travnja. Da su napali ranije vjerojatno ne bi uspjeli zauzeti mostove već pripremljene za dizanje u zrak. Iznenadenje je uspjelo.

NOĆ VELIKE NERVOZE

Kad je stigla službena obavijest da su njemački tenkovi prešli Dravu, promjenilo se raspoloženje kod jugovojske i uvjerenih Jugoslavena. "Ubrzano" su spremali evakuaciju ureda. Hrvatski tjednik ovako opisuje odlazak jugoslavenske vlasti, viđene i doživljene u liku jugooficira i jugopolicajca: "Očekuje se navala i ulaz Nijemaca u Viroviticu, i ljudi nečiste savjesti traže brzo auto i paketu.

Virovitica pokrivena snijegom

Pukovnik, kao jedan od najhrabrijih i za opće dobro najzauzetijih, trpa u auto svoje lične kofere, sjeda s Pribetićem, hrabrim šefom slavne jugopolice, našim glasovitim Pepom špijunom i dva policajca odlaze. Prema propisima trebalo je najprije utovariti službene, povjerljive i važne spise, no to za pukovnika Garbatovskog nije važno, važniji su njegovi lični koferi." (4) Da bi izbjegao evakuaciji i nalozima prepostavljenih kotarski predstojnik Kolesar se zavukao u svoj stan.

ODE JUGOSLAVIJA NE VRATILA SE VIŠE

Kad je auto s pukovnikom i predstojnikom gradske policije krenuo, neki čovjek, koji je to promatrao, vikne za njima: "Ode Jugoslavija ne vratila se više".

Zanimljivo je kako Hrvatski tjednik piše o službenicima koji su ostali u Virovici: "Ostali pak 'ponizni službenici' kimali su glavama tužno promatraljući, kako im ode vlast, u koju su vjerovali kao u Boga. Da je bilo više automobila, bila bi se složila čitava karavana, ali ovako jedinci ostadoše, kao nedužne ovčice bez pastira."

Uprkos činjenici što Hrvatski tjednik ima loše mišljenje o ovim službenicima, ipak ne bilježi niti se zalaže za to, da bilo

tko od njih izgubi posao ili da mu se dogodi nešto još gore. Jedina "osveta" je malo podsmijeha u tekstu. NDH im se nije osvetila za odanost Jugoslaviji.

8. TRAVNJA 1941.

Kotarski uredi u Virovici su prazni, uprava ne radi, "sve prazno". Još uvijek se nije znalo, što je s Nijemcima. Jugotrupe smještene južno od Virovitice šalju pojedince u izvidnicu, no izviđači se ne usude približiti opasnoj zoni, pa daju različite izvještaje. Stiže strogi nalog, da se izvidi faktično stanje.

Nacionalisti su pouzdano znali, da su Nijemci uveče 7. travnja kod Šancpuste prešli na našu stranu i da su obadva mosta zauzeta. No, bilo im je nejasno zašto ne dolaze u Viroviticu. Dr. Badovinac, odvjetnik, koji je od početka ustaškog pokreta bio označen kao ustaški povjerenik po Poglavniku, zaključio je da je dugo priželjkivani čas došao i na sastanku patriota najavio, da preuzima vlast u ime dr. Ante Pavelića. Tako se konstituirala "gradička hrvatska nacionalistička uprava".

NEUSPJELA EVAKUACIJA ŽELJEZNIČKE STANICE

Željeznička stanica dobiva nalog da se evakuira. Prometnik, ustaša Kostelić i šef stanice odlučuju, da se nalog ne izvrši. Jugovojska je na stanicu. Kako spriječiti

Virovitica zimi

evakuaciju? Rastavili su strojeve i sakrili ih, a sami se izgubili. Komandant ih traži. Nema ih. Dali su da ih se zatrpa ugljenom. Komanda bajesni. Konačno odlaze bez njih.

Oko podne su nacionalisti već nestrljivi, pa Langer, Petračić i Gazepi uzimaju auto prometnog društva i odlaze prema Dravi. Prolaze pored sela Brezika, dolaze do slijedećeg sela Kolca, u kojem se nalazi "mrtva jugostraža". Iz gostonice izlazi rezervni oficir Brletić, bivši učitelj iz sela Bušetine i još jedan u "dobrom raspoloženju". Tu je i 6 do 7 vojnika. Ne puštaju ih dalje, jer su tamo Nijemci. "Pojedina taneta" su fićukala u blizini. Jedan vojnik javlja da ide njemački tenk, vojnici se šire uz šumu, a Virovitičani se u autu vraćaju neobavljen posla. Putem radoznali ljudi na konjima idu u izviđanje.

"Dok se to tako odigravalo, njemački oficiri odoše u Brezik, kao da se šeću. Ta-

mo kao kod kuće, bez ikakva osiguranja sjedaju, jedu i razgovaraju. Oko tri sata šalju kurira u Viroviticu poprekim putem k Langeru."(5) On sasluša kurira i prima lozinku. Javlja mu da ga čekaju.

OVACIJAMA NIJE BILO KRAJA

Aleksandar Langer, zvani Šandor, virovitički urar i draguljar, kreće ponovo ususret Nijemcima. Odlazi u gradsku općinu i Hrvatskoj građanskoj zaštiti izdaje nalog, da odmah osigura sve mostove, a svako vojno lice koje bi se mostovima pokušalo približiti ubije. Uzima službujući samovoz, kojim je šoferirao Ivan Horvat i najbržim tempom kreće prema Breziku.

Kaže vozaču da kraj vojarne projuri bez obzira što se dogodilo. Rečeno, učinjeno. Kad su projurili, straže su samo gledale. Nijemci su s Kolca protjerali jugostražu i utaborili se pred Viroviticom. Kod Kolca

"oko 4. km izvan Virovitice sreo sam Nijemce, koji su bili u pokretu. Čim je prvi tenk opazio samovoz dao je njemački nadporučnik znak stoj te smo mi i cijela njemačka kolona stali. Izašao sam van i pozdravio njemačku pobjedonosnu vojsku u ime hrvatskog građanstva Virovitice, zahvalio što su nas došli oslooboditi srbskog jarma i pozvao da uđu u grad, gdje ih hrvatski narod jedva čeka. Ujedno sam zamolio da poštede Viroviticu, jer je već u našim rukama, a jugovojska je već pobegla.

Njemački nadporučnik tada me pitao o položaju protutenkovskih topova i jugovojske, što sam mu iscrpivo prikazao. Nadporučnik izda zapovijed odjelu pješaka da zaobiđu protutenkovsku bateriju. Dotle sam dijelio posadama tenkova cigarete. Kad su se pješaci pokazali na jednoj uzvisini, prvi tenk je krenuo. Na mene su ti mladi vojnici učinili utisak

svježosti i radosti kao da ne idu u rat, nego u svatove. Iza prvog tenka išao je naš samovoz.

Iz prvog tenka brzometni top rigao je vatru prema protutenkovskoj bateriji, te je to meni izgledalo vrlo veličanstveno. Kao da vatrogasna štrcaljka štrca oganj. Sliko-kaz to nikako ne može prikazati, kako je to u naravi. Nijemci su pucali kao da imaju same neprijatelje pred sobom samo zato, da utjeraju strah jugotrupama, koje su bileiza Virovitice.

Na ulazu u Viroviticu građanstvo je dočekalo sa bijelim zastavama Nijemce ispočetka sa strahom kad sam iz samovoza viknuo: živio dr. Ante Pavelić, živila Nezavisna Hrvatska provalila je radost iz srca narodnog i ovacijama nije bilo kraja.” (6)

Gospođa Kauf je njemačkom zapovedniku ponudila svoje prostorije za stožer. Časnike je podvorila svim najboljim što je imala “te su se oni odmah osjetili kao kod kuće.” (7) Gospođa Kauf i njen muž Josip, koji je bio upravitelj podružnice Prve hrvatske štedionice, stanovali su na prvom katu u zgradi štedionice. Veliki lijepi balkon iznad ulaza u zgradu pripadao je njegovom stanu. Ova prekrasna zgrada se nalazi nasuprot ulazu u virovitički Dvorac, pa je njemački stožer dobio najatraktivniju lokaciju.

POD NOGAMA DIVLJIH SVINJA

Što je ostalo od naše države koju smo kao narod tako rado dočekali? Ovog ljeta su dr. Josip Katanušić i pisac ovog teksta na virovitičkoj šintarnici, pored ogradijenog mrciništa našli srušen drveni križ, postavljen da označava mjesto stradanja hrvatskih vojnika i civila za vrijeme Drugog svjetskog rata. Pomisili smo, da se o njega očešala neka divlja svinja. Policjska istraga je utvrdila da ga nije srušila svinja, nego da se srušio sam. Svinje su nevine.

Ubijanje ljudi na mjestima gdje se bacaju crkle i ubijene životinje bio je partizanski običaj. Znam za nekoliko takvih mjeseta. Svrha toga bila je da se žrtve s jedne strane ponize, a s druge strane da im se kosti pomiješaju sa životinjskim i tako prikriju tragovi. Imamo svjedočanstva da

su na šintarnici ubijani i hrvatski vojnici i civili. Kad su partizani 5. listopada 1944. zauzeli Viroviticu, odveli su civile i trgovce, braću Ivana i Franju Moslavac iz njihove kuće u Kačićevoj ulici br. 9 i strijeljali ih na šintarnici.

Pronađeni su goli, ruku zavezanih žicom. Njihova trgovina mješovitom robom i gostonica su opljačkane a kasnije i nacionalizirane. Prema sjećanju Dubrovčanina Zvonimira Marčinka, pitomca Domobranske dočasnicike škole iz Osijeka, oko 250 pitomaca ove škole nalazilo se u bunkerima oko grada Virovitice braneći ga. Kad se obrana slomila, partizani su sve zarobljene strijeljali na šintarnici. Bili su to mladići u dobi od 13 do 17 godina života. Mrcinište se više ne koristi kao mrcinište, ali još stoji ogradieno i zaključano. Time Virovitica ima jedinstven spomenik i nacionalistima i komunistima, i domobranima i partizanima. Sve zajedno i sve u jednom. Treba ga proglašiti spomenikom kulture na kojem trune i cvjeta “kraljevina i sloboda naša” Radi se o toliko spominjanim povijesnim temeljima naše države, koji nigdje nisu tako rječiti i upečatljivi kao na ovom mjestu ponosne hrvatske Virovitice.

Povijest pišu pobjednici. Za Hrvate je piši tako da se ponavlja.

Tako će ići sve dok sami ne počnemo pisati vlastitu povijest, bez

Haaga i njegovih pisara. Bez straha, licemjerja i dodvoravanja.

Treba možda početi od virovitičke šintarnice, njenog ogradijenog mrciništa i srušenog križa. Tu se najbolje vidi tko je tko i tko smo mi danas. Antifašisti! Rekao bi Ivo Sanader, predsjednik Vlade Republike Hrvatske. Demokrati! Rekao bi Ivica Račan, bivši komunist, predsjednik Socijaldemokratske partije, kojem njegova poštupalica “demokratska vlast” ne silazi sa usana.

Nastavlja se

1. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, Virovitica, 7. lipnja 1941., str. 1.
2. Isto
3. Isto
4. Virovitica u velikim danima oslobođenja, hrvatski tjednik, 13. lipnja 1941., str. 2.
5. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, 5. srpnja 1941., str. 1.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom kolovoza i rujna 2006. svojim su prilozima izlaženje našeg časopisa svojim nesebičnim prilozima pomogli:

Edib	Hatipović	Zagreb	400,00 KN
Ivan	Salamon	Ogulin	500,00 KN
Slavica i Leonardo	Heim	Zagreb	300,00 KN
Marijan	Božić	Požega	500,00 KN
Edib	Hatipović	Zagreb	400,00 KN
Tonči	Marinković	Zagreb	500,00 KN
Ljubica	Čavčić	Zagreb	500,00 KN
		u k u p n o	3.100,00 KN

Zahvaljujemo se darovateljima, i ubuduće se preporučujući njihovoj susretljivosti. (Ur.)

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXIX.)

SRPSKI ZLOČINI OD POČETKA TRAVANJSKOGA RATA 1941.

DO USPOSTAVE VLASTI NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Koliko god se je hrvatski narod u mjesecu travnju 1941. veselio nad raspadom omrznute mu Jugoslavije i proglašenja, nakon 839 godina, podpuno slobodne i nezavisne hrvatske države na cijelom hrvatskom povijesnom i narodnom području, ipak je imao razloga i tugovati. Baš u tomu mjesecu Srbi su počinili grozne zločine prema hrvatskomu pucanstvu, iako ničim nisu bili izazvani, narančno, ako težnju za slobodom ne smatramo izazovom. Te zločine činili su na raznovrsne načine.

a) Ubijanje Hrvata u vojski i na bježegu iz vojske. Jugoslavija je bila protuprirodna tvorevina i tamnica hrvatskoga naroda. Zato je Hrvati u travanjskomu ratu nisu ni htjeli braniti nego su bacali oružje, dezertirali iz jugoslavenske vojske i bježali svojim kućama, a Srbi i Crnogorci, htijući ih zadržati, dočikali su ih u zasjedi i ubijali. U tomu su sudjelovali i komunisti (351). Tako su, između ostalih, ubijeni u mjesecu travnju 1941. na Kosovu Mitar Dubelj iz Kijeva Dola, kod Ravna, a na Arslanagića mostu, kod

Piše:

Ivan GABELICA

Trebinja, Ivan Štironja iz Aladinića, kod Stoca, Niko Goluba iz Rotimlje, kod Stoca, i Andrija Raguž – Gunjinović iz Stoca. Ferdinand Petrić iz Stoca je kao pričuvni časnik služio vojsku u Jajcu, ali su ga jugoslavenske vlasti ubile 14. travnja 1941. Slična sudbina zadesila je Vidu Ragužu – Marijanovića, također iz Stoca. On se je kao pričuvnik odazvao pozivu državnih vlasti, da služi vojsku u Trebinju, no ubrzo je pronađen mrtav u rijeci Trebišnjici (352). Pri pokušaju bijega iz jugoslavenske vojske ubijeni su kod Skadar-skoga jezera Ivan Zelić iz Teskere, kod Ljubuškoga, i to 4. travnja 1941. i Franjo Dodig iz Zvirića, kod Ljubuškoga, točno neustanovljenoga dana u mjesecu travnju 1941. godine. Kao pripadnik jugoslavenske vojske ubijen je 14. travnja 1941. kod Skadra Ante Mišetić iz Grabovnika, kod Ljubuškoga, ali se u izvorima ne navodi od koga ni pod kakvim

okolnostima. Za Ivana Zelića se čak tvrdi, da je stradao od talijanske ruke. Ali Talijani nisu mogli imati nikakva razloga ubijati bjegunce iz jugoslavenske vojske, jer im je to dezertiranje bilo od koristi. Dana 4. travnja 1941. godine još nisu ni započela neprijateljstva između tih dviju vojski, pa Talijani tada ne bi ni ubijali jugoslavenske vojниke, bez obzira bili im to koristilo ili ne bi. Dezertiranja hercegovačih Hrvata iz jugoslavenske vojske, koja se je nalazila na području Crne Gore, bila su česta, a često su ih Srbi i Crnogorci zbog toga i općenito zbog njihova protujugoslavenskoga stajališta ubijali. Zato se sa sigurnošću može tvrditi, da su i Ivana Zelića i Antu Mišetića, kao i ostale navedene osobe, ubile jugoslavenske vlasti pri pokušaju njihova bijega iz jugoslavenske vojske. Uostalom, Nikolu Jelčića iz Stubice, kod Ljubuškoga, četnici su kao jugoslavenskoga vojnika uhiliti, mučili i ubili u Goraždu u mjesecu travnju 1941. To isto su učinili i s Filipom Erešom iz Radišića, kod Ljubuškoga, također jugoslavenskim vojnikom, u Crnoj Gori istoga mjeseca 1941. Na albanskoj granici prilikom bijega iz jugoslavenske vojske lišen je života 14. travnja 1941. Mijo Gadže iz Hardomilja, kod Ljubuškoga, a četnici su u Crnoj Gori umorili Peru Borasa i Jozu Kravića, obojica iz Hardomilja, i to Bora-sa 10. travnja 1941., a Kravića također u travnju te godine, ali se ne zna točno kojega dana (353). Na žalost, to nisu bile i jedine hrvatske žrtve, koje su pale u Crnoj Gori. General Ljubomir Novaković, tvrdavni zapovjednik Trebinja uoči travanjskoga rata 1941., uhitio je 14. travnja te godine njemačkoga državljanina Dor-schnera i prof. Selesina, akademskoga slikara, Slovenca, koji su živjeli u Trebinju, i pod oružničkom pratnjom ih je poslao u Nikšić. Zahvaljujući rasulu jugoslavenske vojske i oružniku, koji ih je pratio, uspjelo im je pobjeći. Vraćajući se vlakom od Nikšića prema Trebinju, u blizini željezničke postaje Petrovići, koja se nalazi u Crnoj Gori nešto prije crnogorsko-hercegovačke granice, vidjeli su

Jugoslavenska žandarmerija

«trideset i šest poredanih lokava ljudske krvi – nedaleko kojih se nalazio svjež humak – kao zajednička grobica hrvatskih vojnika preostalih od Stanišićeve (Bajo Stanišić – op.I.G.) 61. pješačke pukovnije, koji su po njegovoj naredbi dan prije poubijani » (354). Ovim nisu iscrpljena umorstva hrvatskih vojnika u Crnoj Gori. Talijanski su časnici «nedaleko Skadra našli dva lješa», a njihovim pregledima «ustanovili su da se radi o dvojici hrvatskih vojnika, u čijim džepovima su nađene hrvatske zastave s rodoljubnim nadpisima». Prema dokumentima, «za jednog je ustanovljeno da se zove Ilijan Delić», ali se ne zna odakle potječe, a za drugoga se predpostavlja, da je «bio namješten u željezničkoj službi, i to u Medjeđi», kod Rogatice, ali mu se ime nije moglo utvrditi. U džepu mu je «pronađeno pismo upućeno bratu Iliju, koji je služio u zrakoplovstvu». Zaključak je, da su po svoj prilici «ova dva vojnika ubijena od četnika ili od srpskih vojnika» (355).

No, hrvatski vojnici, mobilizirani u jugoslavensku vojsku, ginuli su i u drugim mjestima bivše Jugoslavije, ali se u znanstvenoj književnosti ne navodi od koga i zbog čega. Od većega broja takvih slučajeva, ovdje će se posebno istaknuti Petar Jukić zv. Kičić iz Runovića, kod Imotskoga, Jure Prusac zv. Juka iz Podrujnice, kod Metkovića, Petar Jerković iz Krvavca, u blizini Metkovića, i Petar Jerković iz Kule Norinske, također iz okolice Metkovića (336). Petar Jukić je poginuo 8. travnja 1941. kod Maribora, Jure Prusac 17. travnja 1941. u Čačku, a oba Jerkovića u Mostaru točno neustanovljenoga dana u mjesecu travnju 1941. U Mariboru se 8. travnja 1941. nisu vodile nikakve borbe. Jugoslavenska se je vojska raspala i povlačila pred Nijemcima, dezertiranja su bila masovna i grad je bez borbe pao u ruke njemačkih oružanih snaga (357). Dakle, Petar Jukić nije poginuo u borbi s njemačkom vojskom. Nije bilo nikakve borbe s Nijemcima ni oko Čačka 17. travnja 1941. Već prije su jugoslavenske vlasti predložile primirje na svim bojištima, a 17. travnja su podpisale akt o kapitulaciji (358). Dakle, ni Jure Prusac nije poginuo u borbi s ratnim protivnikom. Kao i na ostalom hrvatskom narodnom području, tako su se i u Primorskoj armijskoj oblas-

Jugoslavenski časnici

ti, koja je imala sjedište u Mostaru, raspadele jedinice jugoslavenske vojske. Hrvati su ih napuštali, a u njima su ostajali Srbi, Crnogorci, komunisti i po koji hrvatski jugoslavenski zanešenjak. Do 11. travnja 1941. svu vlast u toj oblasti, osim u Mostaru, preuzele su ustaše. Za Mostar su se vodile borbe između ustaša i te jugoslavenske, a stvarno srpske, vojske. Ta vojska je nemilosrdno ubijala svakoga, tko je bio za hrvatsku državu. To je životom platilo i podnarednik Tikveš, po vjeri musliman. Kako mu se je postrojba raspala, i on je otiašao kući. U Mostaru ga je na ulici 13. travnja 1941. susreo poručnik jugoslavenske vojske, inače Crnogorac, koji je zatražio razjašnjenje, zašto se nalazi na ulici. Tikveš mu je odgovorio, da se je vojska raspala i razišla svojim kućama i «da nema više što da služi» u toj vojsci, a on se je «zakleo na vjernost poglavniku Hrvatske dr. Paveliću». Čuvši te riječi, poručnik je u Tikveša ispalio tri revolverska hitca i ovaj je ostao na mjestu mrtav (359). Nema nikakva opravdana razloga ni sama pomisao, da se ova dva Jerkovića nisu svrstala na istu stranu, na koju i cijeli hrvatski narod i da njihov ubojica ne potječe iz iste sredine, iz koje je i ubojica podnarednika Tikveša. Stoga se sa sigurnošću može tvrditi, da su Petar Jukić, Jure Prusac, jedan i drugi Petar Jerković i podnarednik Tikveš žrtve srpskoga zločina.

Normalno je bilo, da su se ljudi vraćali svojim kućama, kad im se je vojna jedinica raspala. Nitko pošten i razborit, bez obzira na njegovo političko uvjerenje, nije

smio tomu ništa zamjeriti. Ali u nekim mjestima Srbi su i takve osobe dočikali i ubijali. Jedna od takvih njihovih žrtava bio je Benjamin Petrinov iz Kukljice, kod Preka, na otoku Ugljanu. Po raspunu njegove vojne postrojbe, nesretni Petrinov se je pješice vraćao kući, pa je 14. travnja 1941. prolazio kroz Golubić, kod Knina. Saznavši da je Hrvat, Srbi su ga ubili iz puške, bajunetom su mu izvadili srce i raskomadali ga, a onda zakopali (360). Nikola Došen iz naselja Alanak, kod Gospića, vraćao se je iz vojske u Otočcu u mjesecu travnju 1941. Prolazeći kroz Divoselo, mjesni Srbi su ga uhvatili i nakon zvјerskoga mučenja ubili (361). Milan Lapić iz Čitluka, kod Sinja, razvojačeni jugoslavenski vojnik, nije se htio u travanjskom ratu boriti za Kraljevinu Jugoslaviju, pa su ga četnici kod Knina ubili (362). Jure Franić iz Rudopolja, kod Gračaca, nakon rasula jugoslavenske vojske vraćao se je kući vlakom od Knina u mjesecu travnju 1941., ali su četnici napanili vlak i njega ubili (363). Oružnički kaplar Jovo Bulajić, Srbin iz Sopja, kod Podravske Slatine, kratko vrijeme iza raspada Kraljevine Jugoslavije i uspostave Nezavisne Države Hrvatske ubio je oružničkoga podnarednika Matu Majetića i kuharicu Jozefinu Plavšek u Tiškovcu, kod Donjega Lapca, s kojima je bio na službi u oružničkoj postaji u tomu mjestu (364).

b) Bune i ustanci protiv srpske vlasti.

Zbog zločina, što ih je nad njim permanentno činila, i prirodne težnje za državnom nezavisnošću, hrvatski narod nikada nije doživljavao Jugoslaviju kao vlastitu

Kninski četnici

državu. Zato je s radošću dočekao priliku, da u travanjskomu ratu 1941. zbaci sa sebe srpski jaram i uspostavi Nezavisnu Državu Hrvatsku. Uz ostale zločine, srpski vojnici i četnici su u tomu ratu rušili mostove na rijekama i druge javne objekte i tako hrvatskomu narodu nanosili štetu. Čuvajući od njihova razaranja mostove na Dravi i htijući ih razoružati, u sukobu s četnicima i srpskim vojnicima u Osijeku su i njegovoj okolici (u Čepinu i u Tenji) 10. i 11. travnja 1941. izgubili život Ivan Balaž, Miroslav Exinger i Zvonimir Bunek, a smrtno su bili ranjeni Ivan Angebrandt, Marko Marić i Ivan Ribarić. Od posljedica ranjavanja Angebrandt i Marić su nakon nekoliko dana umrli, Ribićeva sudbina za stanovito vrijeme bila je nepoznata, ali nema sumnje da je i on, nalazeći se u srpskim rukama, bio je name zarobljen, doživio istu sudbinu. Srpski vojnici i četnici pokazivali su prema svojim zarobljenim protivnicima krajnji sadizam. Buneka su, na primjer, «izboli noževima i izrešetali puščanim tanitim» (365). U Ludbregu su srpski vojnici 10. travnja 1941. godine htjeli srušiti željeznički i kolni most preko rijeke Bednje, koja protječe kroz samo mjesto. U tomu su ih pokušali spriječiti Pavao Fotak, Ivan Grabarić i Vinko Zdelar. Grabarić i Zdelar bili su zarobljeni, a Fotak je ubijen (366). Podravina je među prvima

bila na udaru srpskih vojnika i četnika. Odmah u početku rata napali su Virje, kod Koprivnice. U obrani toga mjesta svoj su život dali 9. travnja 1941. Đuro Nožar i Petar Ciganović (367). U travanjskomu ratu, na cijelomu svom području, hrvatski narod je razoružavao srpsku vojsku i uspostavljao tijela hrvatske državne vlasti. Pri tomu su padale ponegdje i ljudske žrtve. U takvomu podhvatu u Bosanskomu Brodu su 11. travnja 1941. ubijeni ustasa Jozo Marić i s njim još tri osobe (368). Pri pokušaju razoružavanja četnika, pozivajući ih na predaju, u Banjoj Luci je tih dana ubijen mladi radnik Salih Gazić, pa je tako i u tomu gradu pala žrtva za slobodu hrvatskoga naroda (369).

Bjelovarski ustank je najznačajniji podhvat s hrvatske strane, koji je predhodio proglašenju Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu 10. travnja 1941. Započeo je u noći između 7. i 8. travnja 1941. u Velikomu Grđevcu pobunom 108. pukovnije. Umjesto da ide na ratište prema Dravi, ta pukovnija se je vratila prema Bjelovaru. Njoj su se pridružile 40. i dio 42. pukovnije. Dana 8. travnja one su ušle u Bjelovar i zauzele vlast u njemu, pa je bjelovarski gradonačelnik dr. Julije Makanec u popodnevnim satima toga dana proglašio Nezavisnu Državu Hrvatsku. No, do ostvarenja toga cilja nije došlo bez borbe, a u toj borbi pale su hrvatske žrtve.

Naime, toga dana, 8. travnja, u Bjelovar je teretnim autom kao predstraža ušlo pet vojnika iz 108. pukovnije. U zasjedi su ih dočekali srpski oružnici i na licu mjesta ubili Ivana Haniša i još jednoga vojnika, čije je ime ostalo neutvrđeno, a trojicu su teško ranili i zarobili. Ranjenike su nemilosrdno mlatili kundacima, teško ih vrijeđali i odveli u svoj vojni stožer, gdje su ih položili na slamu i ostavili bez liječničke pomoći (370). Kakva je bila dalja sudbina tih ranjenika, ostalo je nepoznato. No, neki ranjeni vojnici 108. pukovnije nalaze se na popisu umrlih u bjelovarskoj bolnici, pa se postavlja pitanje, nisu li to upravo ti ranjenici, koji su zarobljeni 8. travnja. Sutradan, 9. travnja, u Hrgovljanima, rubnom dijelu Bjelovara, čuvali su stražu Đuro Matijašić i sedamnaestgodišnji gimnazijalac Milan Baćani. Opazivši, da im ususret iz Bjelovara juri osobni automobil, skočili su preda nj, da ga zaustave i pregledaju. U automobilu su bili srpski časnici, koji su jureći na njih bacili bombe, a Matijašić i Baćani ostali su na mjestu mrtvi (371). U isto vrijeme četnici i srpski vojnici činili su strahovite zločine nad nenaoružanim hrvatskim pučanstvom u Bjelovaru i njegovoj okolici. U javnosti se osobito spominje masakriranje 11 hrvatskih seljaka, što se dogodilo 10. travnja 1941. u bjelovarskim selima Kapeli i Donjim, Srednjim i Gornjim Mostima. Prema podacima, što ih je predstojništvo gradskoga redarstva u Bjelovaru 30. travnja 1941. dostavilo Ministarstvu vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske, na bjelovarskomu području je od 9. do 29. travnja 1941. od srpske ruke ubijeno 28 osoba, koje su sve, osim dvojice, navedene imenom i prezimenom (372). Ali, taj popis je nepotpun i u nekim pojedinostima netočan. Tako, na primjer, Ivan Hanić i njegov sudrug nisu poginuli 9. 4. nego 8. 4. 1941. godine. Kao žrtve srpskoga zločina, iz popisa su izostavljene vojne osobe: Milan Devčić, pripadnik 108. pukovnije, ubili ga četnici u Gornjim Zdelicama, kod Bjelovara, 8. travnja 1941.; Vjenceslav Pohunek, rođen u Laminu, kod Čazme, vojnik, umro u bjelovarskoj bolnici od posljedica ranjavanja 10. travnja 1941.; Ivan Novaček, vojnik 108. pukovnije, rođen u Garešnici, ranjan u borbi, umro u bolnici u Bjelovaru 14. travnja 1941.; Dragutin Farkaš, rođen

u Novom Marofu, vojnik 108. pukovnije, i Dragutin Torkoš, rođen također u Novom Marofu, redarstvenik, obojica umrli u bjelovarskoj bolnici 23. travnja 1941. Ni popis masakriranih seljaka u Kapeli i Mostima nije podpun. Manjkaju Ivan Blažeković i Stjepan Ružman. Blažeković se je, napustivši jugoslavensku vojsku, vraćao kući u Moste. U selu Zrinski Topolovac uhvatili su ga četnici i zaklali. U kući Stjepana Ružmana vojska je pronašla skrivene Boltu Pavlovića, Ludviga Rupića i Stjepana Hercega. Zbog toga je Ružmana tako pretukla, da je od posljedica toga prebijanja nakon nekoga vremena umro. Oba ova događaja, i s Blažekovićem i s Ružmanom, zbilja su se oko 10. travnja 1941. Ovim nisu iscrpljene žrtve srpskoga nasilja nad nenaoružanim pučanstvom na bjelovarskomu području. Dana 9. travnja 1941. u Rovišću, kod Bjelovara, srpski su vojnici ubili Milicu Prelec. Sutradan 10. travnja, četnici su u su u šumi Bedenik, kod Bjelovara, umorili Melkiora Novaka iz Klokočevca, također kod Bjelovara. A 25. travnja 1941. ubijen je u Paulovcu, kod Bjelovara, Stjepan Žegarac. U Kapeli su srpski vojnici počinili još jedan okrutan zločin. Dana 9. travnja 1941. susreli su na cesti seljakinju Mandu Filipović, koja je bila u šestomu mjesecu trudnoće, rasporili su joj trbuh i iz nje izvadili muško dijete, zbog čega su i ona i dijete umrli (373). Tako su srpski vojnici i četnici do kraja mjeseca travnja na bjelovarskomu području umorili 40 osoba, a dalja se istraživanja nastavljuju, pa bi ta brojka mogla biti i veća.

U vrijeme ovih dramatičnih zbivanja na bjelovarskomu području izbila je pobuna i u Dinarskoj diviziji, koja je u prvim dñima travanjskoga rata krenula iz Sinja preko Dinare prema Sarajevu. Na čelu pobune bio je pričuvni satnik dr. Milan Luetić iz Župe Biokovske, kod Imotskoga, inače po zanimanju najprije sudac pa zamjenik državnoga odvjetnika. On je zajedno s dr. Edom Bulatom i dr. Antonom Luetićem činio vodstvo Ustaškoga pokreta u Dalmaciji. Posebno je bio zadužen za vojne poslove toga pokreta. Pobuna, do koje je došlo, bila je unaprijed pripremljena. Saznavši da se priprema, komunisti su o tomu izvijestili zapovjedništvo divizije (374). Time su oslabili učinak pobune, ali je nisu mogli spriječiti. Dok se je

Lički četnici

vojska odmarala na Bilomu Brigu, kod Vagnja, prijevoja preko Dinare između Sinja i Livna, došlo je do sukoba između Luetića i pukovnika Rašovića, zapovjednika njegove, 13., pukovnije. Luetić je tom zgodom izjavio, da ne odobrava postupke toga pukovnika i «da on kao Hrvat ne može to podnijeti», te «odkazuje ovim časom poslušnost njemu i srpskoj komandi». Na te riječi Rašović je potegao samokres, da ubije Luetića, ali je ovaj bio brži, aktivirao je bombu i bacio je među srpske časnike, pa su dvojica poginula, a Rašović je, premajednima, bio teže ranjen, a prema drugima, također je poginuo. Dok se je vraćao svojoj jedinici, Luetića je dočekao u zasjedi jedan srpski nadrednik i ubio. U borbi, koja se je razvila između srpskih i hrvatskih vojnika, Luetićevih pristaša, poginuli su na hrvatskoj strani Ivan Šamija iz Lovreća, kod Imotskoga, te Josip i Marko Burazin, oba iz Labina, kod Splita (375). Je li još tko poginuo, bilo s hrvatske, bilo sa srpske strane, ne zna se. Ali Dinarska divizija se je raspala i bila je onesposobljena za borbu. No, sporan je nadnevak ove pobune i Luetićeve smrti. Nedjeljka Luetić – Tijan, Milanova sestra, Vjekoslav Vrančić, Tomislav Jonjić, Drago Gizić i još neki pisici pišu, da je to bilo 10. travnja 1941. Ivan Rojnic kaže, da je to bilo 9. travnja. Ante Luetić, Milanov suradnik i suborac, tvrdi, da se je sve to dogodilo 8. travnja. Milanova obitelj (supruga, roditelji, brat i

sestra) po naravi stvari najbolje je mogla znati, kada se je taj događaj zbio. U matičnim knjigama umrlih kao dan smrti upisan je 10. travnja. Prema osmrtnici objavljenoj 12. travnja 1941. u splitskim novinama «Novo doba», Luetić je poginuo 10. travnja. Dakle, sa sigurnošću se može tvrditi, da se pobuna u Dinarskoj diviziji i pogibija Milana Luetića i njegovih suboraca dogodila 10. travnja 1941. godine.

U sličnim su okolnostima hrvatske žrtve padale i u nekim drugim mjestima. U Crikvenici su prilikom proglašenja Nezavisne Države Hrvatske i uspostave hrvatske državne vlasti poginuli Petar Milutin Kvaternik, pričuvni bojnik, inače brat Slavka Kvaternika, i Slavko Pipinić, pričuvni nadporučnik. U Mostaru su se vodile teške borbe sa srpskim snagama, pa je u toj borbi 11. travnja 1941. smrtno stradao Zvonko Primorac i još nekoliko hrvatskih rodoljuba. Istoga dana su u sukobu s četnicima u Doboju izgubili život Alija Salihkadić i nekoliko njegovih suboraca (377).

c) I iz zrakoplova ubijaju hrvatske civile. Videći da su nepoželjni u hrvatskim krajevima, srpski vojnici su činili teške zločine nad hrvatskim civilnim pučanstvom. Ubijali su nemilosrdno muško i žensko, staro, mlado i nejako. Činili su to iz zraka i sa zemlje. Jedan od uzroka takvomu divljaštvu prema narodu, koji im do tada u povijesti nikakvo zlo nije nanio, bio je i sastav te vojske. Ona se je sastojala

Dr. Milan Luetić

la od sedam armija, a u svakoj armiji bila je po jedna bojna četnika. Časnički kadar bio je posve pod utjecajem četnika i prožet njihovim duhom. To četništvo sadržavalo je u sebi sve ono najmračnije, što se je kroz povijest nataložilo u srpskomu narodu. Takvi su vojnici bombardirali mirna hrvatska sela. Dana 12. travnja 1941. bombama iz zraka zasuli su Donje Vinjane, kod Imotskoga, i ubili Ivana Bušića, Jakova Bušića (dijete od 9 godina), Matu Bušića i Stipana Bušića (378). Sutradan, dakle 13. travnja, bombardirali su rubni dio Ljubuškoga, zvani Predgrađe, i ubili Nikolu Paradžika iz Predgrađa, Stanka Šarca iz Radišića i Stanka Vukovića iz Šipovače, sve civilne osobe (379). Još veću tragediju doživjela je Požega i njezina okolica u mjesecu travnju 1941. godine. Dok su ljudi još spavalii, srpski vojnici i četnici sa zemlje, a jugoslavenski zrakoplovi u niskomu letu iz zraka zasuli su je bombama. U tomu divljačkom napadaju izgubili su život Jelka Slavina, Franjo Svoboda, Jozefina Svoboda, Marija Buček, Josip Svoboda, Venceslav Šmit, Mato Prepelac i mldb. sin Mate Prepelca (380). Tako je ubijeno osam nevinih osoba.

d) Sve u krvi od hrvatskoga sjevera do juga. Kako su se povlačili s hrvatskoga područja, srpski vojnici i četnici ostavljali su za sobom leševe i zgarišta. U

Peterancu, kod Koprivnice, 9. travnja 1941. ubili su, kako svjedoči tadašnji župnik Mijo Jurić, pet osoba, među kojima i Stjepana Mesaroša iz Trojeglave, kod Bjelovara, i zvonara Ledinskoga, dok ostaloj trojici imena nisu poznata (381). Ni drugi dijelovi Podravine nisu prošli bez žrtava i stradanja. Od srpskih zločina život su izgubili 9. travnja 1941. Ivan Hamrovčan iz Sedlarice, kod Pitomače, okolica Đurđevca, oko 10. travnja 1941. jedan mladić i jedna djevojčica, imena nepoznata, u Virovitici, 8. travnja 1941. Mijo Vujić iz Sopja, općina Čađavica, kod Podravske Slatine, 10. travnja 1941. Julijana Horvat iz Kozica, kod Podravske Slatine i odmah iza 10. travnja 1941. Đuro Bušleta iz Humljana, općina Čačinci, kod Orahovice, a u zagrebačkoj bolnici je 17. travnja 1941. umro dr. Aleksandar Belobrk, odvjetnik, od posljedica ranjanja kod Varaždina (382).

Na udaru srpske soldateske i četnika osobito se je našla Slavonija. U Đakovu su srpski vojnici 11. travnja 1941. topovskim hitcima oštetili đakovačku katedralu i ubili Pavla Jurkovića, općinskoga ovrhovoditelja, i poštara Milana Laboša, te dva vojnika, nepoznata imena, od kojih se je jedan vraćao kući nakon što mu se je jedinica raspala. Ubili su također i Lazara Barbasovića, Hrvata iz Mandelosa, kod Srijemske Mitrovice, koji je služio u jugoslavenskoj vojsci, ali nije htio pucati u nenaoružane ljude. Kao taoce, odveli su ga sa sobom dr. Pavla Loebla, liječnika, i Mirka Vinkovića, općinskoga službenika, i još nekoliko đakovčana, putem su ih strahovito zlostavljalii i ponižavalii, a onda su u Modrići, u Bosni, Lobla i Vinkovića likvidirali. Đakovačku su katedralu gađali Ostoja Bondžulić iz Požarevca, Vasilije Krklješa iz Knina, Ignatije Kosovac iz Novske, Branislav Jagun iz Đakovca, kod Virovitice, i Lazar Nenadović iz Rogulja, kod Pakraca (383). Dakle, u zločinima nad hrvatskim narodom i u razaranju njegovih kulturnih dobara, uz Srbijance, isticali su se i Srbi iz Hrvatske.

U to vrijeme zločini su počinjeni naročito u Posavini. Slavonskobrodsko područje, nažalost, ni ovoga puta nije prošlo bez žrtava. Stjepana Nikšića iz Brodskoga Drenovca, koji je tada pripadao kotaru Slavonski Brod, umorili su Srbi na željezničkoj postaji u Velikoj Kapeli još

prije 6. travnja 1941. Tom zgodom su Stevo Krajnović, Stevo Vidak i Miloš Milanović na postaji pjevali velikosrske pjesme i vrijeđali Hrvate. Nikšića je to zabiljelo, pa je uzviknuo «Živjela Hrvatska!». Čuvši to, Krajnović, Vidak i Milanović su navalili na nj, bacili su ga na zemlju i nemilosrdno tukli, a onda ga je Krajnović ubio nožem u leđa, od čega je Nikšić nakon nekoliko sati umro. Velika pak Kopanica, kod Slavonskoga Broda, dala je u prvim danima travanjskoga rata četiri žrtve. Stjepan Vukovac je 3. travnja 1941. pošao na vojnu dužnost u Đakovo. Zbog njegova hrvatskoga političkog djelovanja vojne vlasti su mu najprije zaprijetile, da će ga ubiti, a onda su ga 9. travnja zaklale, tvrdeći da je počinio samoubjstvo. Franju Kablariću su ubili 12. travnja 1941., kad je, kao član Hrvatske seljačke zaštite, patrolirao po selu, pa je potrcao prema Vrpolju, odakle se je čula pucnjava. A samo jedan dan prije toga, dakle 11. travnja, u Modrići su, zajedno s dr. Loebлом i Vinkovićem, srpski vojnici umorili Stjepana Hradtmanna i Fabijana Vukovca (384).

No, najveće žrtve u tim prvim danima Nezavisne Države Hrvatske dao je vinkovčki kraj. Već 11. travnja 1941. u Stare Mikanovce, kod Vinkovaca, navalila je srpska soldateska. Njihovi časnici su pokupili 20 osoba i poveli ih sa sobom kao taoce preko Gradišta i Županje prema Orašju, u Bosni. U blizini Orašja, na samoj obali Save, strijeljali su ih. Iz Vođinaca, kod Vinkovaca, odveli su 140 ljudi kao taoce, također preko Županje prema Orašju, strašno ih zlostavljavajući i tukuci. Prelazeći Savu, četvoricu su gurnuli u rijeku, a onda su u njih pucali i ubili ih. Iz okolice Županje je bilo manje žrtava, ali su tu srpski vojnici pokazali najveću okrutnost. U selu Posavski Podgajci, kod Županje, 12. travnja 1941. strijeljali su Marka Iskrića, Antuna Lucića – Tadijanova, Marka Klarića – Đurkova, Ivu Petrovića i ženu mu, Stipu Matića i Milana Petrovića, a ostali stanovnici toga sela spasili su se bijegom. Antun Lucić – Tadijanov bio se je sakrio na tavan, tu su ga dvojica vojnika pronašla i odatile bacila, a četvorica vojnika su ga dočekala na bazu i raskomadala (385).

I u ostalim mjestima u Slavoniji i u Srijemu Hrvati su ginuli od srpske ruke. Da-

na 11. travnja 1941. Antun Šćuka s nekoliko svojih prijatelja vraćao se je kući od Osijeka prema Bjelovaru, vjerojatno po raspadu njihove vojne postrojbe. U ruci je nosio hrvatsku zastavu. Prolazeći kroz Budimacki Petrovac, kod Valpova, koji je pretežno naseljen Srbima, u zasjedi su ga dočekali Milet Kovačević, Janko Đanković i Vaso Mirić i ubili. Novine su pisale, da je s vukovarskoga područja, koliko se znade, «palio više žrtava od razbojničke četničke ruke», ali konkretno navode samo Peru Braun, koji je život izgubio 10. travnja 1941. u okolini Županje tako, što su ga četnici strijeljali. Dakle, Pero Braun je samo jedna od žrtava srpskoga zločina s vukovarskoga područja, koja je tih dana izgubila život. U Srijemskoj Mitrovici srpski su vojnici 11. travnja 1941. ubili stolara Ivana Rajnovića, trgovackoga pomoćnika Aleksandra Šimuna, seljaka Mitra Marušića i radnika Vilima Červenjaka. Rajnovića i Šimuna su strahovito mučili i zlostavljavali, a na koncu su ih proboli bajonetama, Rajnoviću su i srce na bajuneti izvadili, pa su obojica umrli u strašnim mukama. Ni Hrvati u Bačkoj nisu prošli tih dana bez žrtava. Na sam Uskrs, dakle 13. travnja 1941., u Subotici su četnici iz zasjede ubili gimnazijalca Stjepana Tušu (386).

Kao i oni u slavonskoj, jednako su tako od srpske ruke stradavali Hrvati u bosanskoj Posavini. Osobito je stradala Derventa i njezina okolica. Dana 12. travnja 1941. srpski su vojnici umorili Peju Matijevića i Jozu Krijana, oba iz Bijelog Brda, Niku Principa, Jozu Kljajića, Matu Glavaša i Iliju Kozinu, svi iz Modrana, te Andu Sušić, ženu Mijatovu, i njezinu šestogodišnju kćer Anicu Sušić, obje iz same Dervente. Sutradan, 13. travnja, sa zločinima su nastavili četnici, koji su ubili Blaža Kovačevića iz Novoga Sela, Stipu Zirduma iz Omeragića, Luciju Koljan zv. Macu i njezinu majku Mariju, obje iz Dervente, ženu Jakova Miloša iz Dervente, te Šimu Markanovića i Anku Orozović, oboje iz Tetima Baščari, a Jelu Ravlić iz Modrana su teško ranili, pa je od krvarenja ubrzo umrla. Na žalost, to nisu bile i jedine žrtve srpskoga divljanja u Derventi i njezinoj okolici. Dana 11. travnja 1941. kapetan Marušić, zapovjednik Dervente, uhitio je sedam Hrvata i strpao ih je u zatvor. Sutradan su četnici u sasta-

POGIBIJA NEZABORAVNOG USTAŠKOG BORCA Petra Kvaternika u Crikvenici

PETAR KVATERNIK PROGLASIO JE ZAJEDNO S HRVATSKIM ČASNICIMA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSU U CRIKVENICI. — ZVJERSKI NAPADAJ SRPSKIH MORNARA NA ĆELU S KAPETANOM BOJNOG BRODA BLEIWEISSOM

ZAGREB, 16. IV. Jučer je posjetio Hrvatski Državni Novinski Ured ustaski borac Tomislav Holt, koji se je kao priznati našao u Crikvenici i u dane, kada je nezaboravni Petar Kvaternik razvio barjak ustaškog stanka u Hrvatskom Primorju. Došimo ovdje uzbuđljiv prikaz događaja kako nam ga je dao g. Kolf, im je g. Petar Kvaternik došao u Crikvenicu, izjavio je g. Holt, „nauju mene, te smo zajednički primili sve potrebno za odlutnuti maturat. Nama se priključio član Zagreba g. Pipinić, g. kapetan Tišler, te brojni drugi ustaški. Dana 10. o. mj. u četvrtak popodne, kako je poznato, proglašao je Nezavisnu Hrvatsku Državu, dana u 10 sati zakleo je g. Kofnik sve časnike, koji su se i u Crikvenici, te dva oružnjaka, dok su ostali oružnjici polaganje zakleive. Nakon toga je Petar Kvaternik na balcelu „Belvedere“. Narod je bio za dogadjaje i sakupio se u velikom broju. Tišler je održao govor, koji je opraćen odusjevljenim aklamacijama. Nakon toga je nastupio čas. G. Kvaternik je

skoj sve zat do kojih je da je mnogo Srbi, nego hrvatske vlasti kazati, da s iz Jugoslavijske kolonije svih treptina u u engleske i

K tome je provodila ti hrambenu po još bio i po Zidova i čini hajdi o da bi se osi diela životni bi i siromat jednako sve no za živo omogućeno glavnom oni Poglavnika slamku krv da nagomilnice po svoj nje u najede. Pre datoci o tom namirnicu vile po svim

Kod toga postupke z strane potajnamirnice u botaže preh uverjava zato, jer da mačku. Pos dogodilo iz kosa malimo

Pogibija Petra Kvaternika

vu jugoslavenske vojske provalili u zatvor i poubijali svu sedmoricu. Kako je ta jugoslavenska vojska, u kojoj je bila i nekolicina Hrvata, bila u rasulu i u panici bježala pred Nijemicima, pojedini njezini dijelovi nisu se međusobno prepoznavali, pa su pucali jedni po drugima, misleći da se bore s njemačkom vojskom. U toj međusobnoj borbi poginulo je dvanaest vojnika, među kojima je bio i poneki Hrvat (387). Tako je u Derventi i njezinoj okolici odmah nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske izgubilo život od srpske ruke barem 25 Hrvata, od kojih su sigurno bile 22 odrasle civilne osobe i jedno dijete od šest godina. Ovim nisu prestali pokolji hrvatskoga pučanstva u bosanskoj Posavini. U Bosanskom Svilaju, dvanaestak kilometara udaljenom od Odžaka, srpski su vojnici i četnici još 9. travnja 1941., dakle prije pokolja u Derventi, na licu mjesta ubili devet osoba, a sedamnaest su ih ranili, među kojima i Miju Stanića i njegovu mlđu. Kćer Mariju, koji su od posljedica ranjavanja ubrzo umrli. Ni Doboje nije prošao bez žrtava. Prema pisanju novina, tu su četnici lišili života trojicu Hrvata, tako da su jednomu «iskopali oči, drugome izvadili srce, a trećemu razrezali obraz i odrezali uši». Dr. Dragutin Kamber, ondašnji župnik u Doboju, piše, da je u travanjskom ratu on «sam u Doboju pokopao 5 – 6 takovih nevinih žrtava» (388). Dakle, tu su, po

Kamberu, hrvatske civilne žrtve bile dvostruko veće nego što to proizlazi iz novina. No, ovi se zločini u Bosni nisu ograničili samo na Posavinu. Bilo ih je i u ostalim njezinim dijelovima. U selu Kijevu, petnaestak kilometara udaljenom od Sanskoga Mosta, četnici su u mjesecu travnju 1941. godine ubili četiri muslimanska seljaka. Uz to, bilo je više takvih pojedinačnih umorstava. Tako su četnici 14. travnja 1941. umorili Adema Selmana, općinskoga stražara u Kotor Varošu, i Miju Blaževića, sedamnaestgodišnjeg mladića, u Kiseljaku, a nekoliko dana nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske srpski su vojnici uhvatili Ivana Bandića iz Podgrađa, kod Gornjega Vakufa, iskopali su mu jedno oko, proboli nožem grkljan, zadavši mu ukupno 33 rane, nakon čega je živio još 24 sata, a zatim je umro. Na udaru srpske soldateske naročito je bio trapistički samostan kod Banje Luke, pa su ga napali, opljačkali i počinili svetogrde u njemu. U strahu od pokolja, trapisti su na vrijeme pobegli, a u samostanu je ostao samo jedan stari redovnik, kojega je, gledajući divljaštvo i slušajući prijetnje te soldateske, udarila kap pa je umro (389).

Od Bosne nije nimalo bolje prošla Hercegovina. Već je dovoljno poznat i opisan zločin, što su ga 13., 14. i 15. travnja 1941. u Čapljini i okolnim selima počinili četnici, bilečki vojni pitomci i mjesno srpsko stanovništvo. Poimenično

VELIČANSTVEN SPROVOD PETRA MILUTINA KVATERNIKA

U IME POGLAVNIKA OPROSTIO SE S POKOJNIKOM NJEVOG BRAT VOJSKOVODJA SLAVKO KVATERNIK. — PREDSTAVNICI NJEMACKE I TALIJANSKE VOJSKE NA SPROVODU. — NEPREGLEDAN BROJ ZAGREPCANA ODAO JE POSLEDNJU POČAST VELIKOM USTAŠKOM BORCU

KI OMLADINAC OPRASTA
ZASLUŽNOG POKOJNIKA

EB, 16. travnja. Jučer poslijе 4.30 sati obavljen je svećani sprovod Petra Milutina ka, ravnatelja Hrvatskog Ra- vojskovođe Slavka Kva-

termala prisutstvi i zapovijednik
kupane kopnene vojske general Stanc-
cer, kontra-admiral Jakšić, pulkovičnik
Kralj i ustaski Povjerenik za vojsku.
U Zagrebu Eavan Kvaternik
Bili su na mjestu prasutni predstavnici
njemačke i talijanske vojske, njemački
državnik državnik državnik
Dr. Götsche. Na sprovođu su prisutstvo-
vali i nekoliko predstavnici naših
kulturnih i znanstvenih društava, te je
među ostalima predstavnik
predstavnika Maistra Hugom, na celu
sa predsjednikom prof. Lukasom
tačnije u domu Starčećem.

Njemačka obredna vojnica koja počas-
na celu oduzela posljednju počast
po pokojnom Petru Mihanoviću Kvaterniku.
Zapomen je i održao ustavni
ceremonij koji su se juče s Poglavnikom
vratili u glavni grad Hrvatske —
Zagreb, bilo je i nekoliko formacija
redovite hrvatske vojske.

Crkveni obred izvješće je preuzevše-
nai nadbiskup da Alojzije Stepinac uz
veliku asistenciju Posavskog konskri-
cijskog vrata sa vojnim i župljanskim dok-
i postanak slagača sv. cirilice, dok je

Tijelo pooknjika bilo je najprije izneseno pred mrtvjanjem, gdje su se od pokojnika oprostili predsjednik g. Milan Prpić u ime upravnog odbora Hrvatskog Radija, s omladom Nikolom Vučićem u ime Radižine i hrvatske glazbe.

zauzimanjem cijelovite moralne i materijalne kulture života Hrvata, da je na njegovoj zemlji, da je u njegovim neumima i u njegovom srdu, pogona savijaju, grijedaju mladost i vratkoste, da se ona uviđi i priuđi radu i borbi za slobodu i nezavisnost svih Hrvata. Zato je treba izgraditi valjana češćaka pojedinca unutar društvene jedinice hrvatskoga naroda. U toj težnji će težnja hrvatske narodnosti dovesti do pobjede Hrvata. Napisao je dr. Ivan Široki u svojim "Zapiskama o hrvatskoj politici" u kojima svog govorova klijenuko je pod nazivom "Vječna Slava Petru Kvaterniku". Posljednja toga propislo je od pokojno-

niku omladinsku Nikolu Vučić, koji je takođe istaknuo, zasluge Kvaternika za hrvatsku privrednu i kulturnu radnju i odgoj generalne naših mladića. Uz to, pozvao je, zaduž, da privredu drže u hrvatskim rukama i da hrvatsko gospodarstvo zaista služi interesima hrvatskoga naroda.

DIRLJIV OPROSTAJ VOJSKOVODJE KVATERNIKA SA SVOJIM BRATOM

Zalobna povorka krenula je potom, srećno gusići i sručavajući se na cjevatu, podivljati poče Petar Kvaternik, gdje se nad otvorenim grobom u Ime Poglavljunika oprostio brat pokojnikov vojskovođa general Kvaternik, koji je rekao:

! Saljem Ti podzname nase
članovnika, Španjolsku Tl. Ferro,
da oko Twoga groba stope nase
su se borili za odobrenje Tl.
čeka. Da oko Twoga groba stope
ne drugovi iz svjetskoga rata,
nisi saveznici Nijemci. Kraj Tl.
čeka stope predstavnik Tl. Ferro
prije uvezene drage, koja je o
ostio hiljadama, i uživo u
su bili, progjenjeni po cijelom
koji su bili primljeni i
zavi.

Pero! Jesi li vidi nemačke

Jesi li vido nješmarske
s kojima si bio u svjetskog
? Evo oni su se vratili i sto
vog groba.

Poglavljeni Ti poručuje, da
javlja čas Pero dragi, kada Tvo
mo ide u hladan grob, uvidja
mo bavdu živjeli. Uto spr
ana stiglo priznanje velikih
rodje Reicha i priznanje Duce
kog Imperija koji se raduju
renju Samostalne i Nezavisne
Hrvatske.

Zaklinjemo se, da ćemo u
hodnoj Hrvatskoj Državi ra-
dio zdušno i radosno, kako
dio za Tvoj Radios i stvoriti
ge veliko i privredno i
društvo. Zaklinjemo Ti se
naša Hrvatska postati uva-
sna država. U ime Poglavlja
Ti bila hrvatska zemljička.

Za vrijeme govorova

Klarić iz Provića, kod Benkovca, zaklanjajuće «bajjunetom samo par stotina metara od svoje kuće kao prva žrtva četničke ruke». On je, dakle, umoren prije nego Lovre Čavčić i Mate Prnjak, pa se je i njegovo umorstvo dogodilo u mjesecu travnju 1941. godine. Nikolu (Ninu) Matića iz Vrpolja, kod Knina, odveli su četnici, koji su bili u sastavu Jadranske divizije, u planinu Risovac i tu su ga 14. travnja 1941. ubili. Na Risovcu je kratko vrijeme nakon toga pronađeno zakopano golo truplo još jednoga čovjeka. U Deralima, na putu od Knina prema Bosanskom Grahovu, odprilike u isto vrijeme pronađena su dva takva trupla. Osnovana je predpostavka, da su to trupla hrvatskih vojnika, koji su se nakon raspada njihovih vojnih postrojbi vraćali kući, pa su ih srpski vojnici ili četnici, kao i Benjamina Petrinova, ubili. No, prije svih ovih događaja, u Imotskoj Krajini, na putu od Kamena mosta prema Runovićima, oružnici su iz zasjede u prvim danima travanjskoga rata 1941. godine, kada se vraćao svojoj kući, ubili Ivana Babića iz Runovića, bivšega člana usataške emigracije na Liparima (394).

Ovo nisu bile i jedine hrvatske žrtve, koje su pale od srpske ruke uglavnom za vrijeme trajanja travanjskoga rata. Sredinom travnja 1941. godine u Brodu na Kupi, Gorski Kotar, četnici su ubili Antu Polonija, ustaškoga povjerenika za Gorski Kotar. Podkraj travnja te iste godine u Dvoru na Uni logorovale su satnije hrvatskih dobrovoljaca, ali su ih oko ponoći napali četnici bombama. Razvila se je borba, koja je trajala oko tri sata. U toj borbi poginuo je Srećko Bogadi (395).

Dakle, srpski vojnici i četnici, ponegdje uz sudjelovanje srpskoga civilnog pučanstva, poubijali su, prema dostupnim izvorima, u mjesecu travnju 1941. preko 300 osoba hrvatske i muslimanske pripadnosti. Ta brojka nije konačna. Ona će zavisiti o rezultatima daljih istraživanja.

No, nezavisno o tomu, hrvatski emigrantski pisci tvrde, da su Srbi 6. travnja 1941. na uzletištu Petrovac, u Makedoniji, poubijali više od 70 hrvatskih vojnika i časnika nakon pobune u vojsci, u kojoj su pukovnik Zdenko Gorjup i satnik Mato Ćulinović prisilili posade 27 jugoslavenskih zrakoplova, da iz njih iskrcaju bombe, pa su ih njemački zrakoplovi uništili na zemlji (396). Ovu tvrdnju sva-

je navedeno 25 ubijenih osoba, muškara-
ca i žena, staraca i djece, od toga 19 kato-
ličke i 6 muslimanske vjere (390). Ne ra-
čunajući već spomenute, to nisu bili i jedi-
ni zločini, počinjeni u mjesecu travnju
1941. nad hrvatskim i muslimanskim pu-
čanstvom u Hercegovini. Između 11. i 15.
travnja 1941. srpski vojnici i četnici u
Mostaru su i njegovoj okolici ubili još Ju-
ru Zeleniku, Stanka Lasića, Ivana Cvitko-
vića i Lucu Mustapić, svih četvero iz sela
Cim, zatim Zejnu Duranović i njezina
sina, oboje iz Zahuma, i Ivana Bevandu iz
Bijelog Polja, a spalili su osamdeset i pet
hrvatskih seljačkih kuća i više osoba rani-
li (391). Dana 14. travnja 1941. četnička
kolona u sastavu jugoslavenske vojske s
jedanaest se je kamiona zaputila iz Mosta-
ra prema Stocu. Znajući za pokolj u Čap-
ljini i njezinoj okolici, hrvatsko pučan-
stvo stolačkoga kraja bilo je uvjereni, da
je ono sada na redu, pa se je organiziralo i
na Pileti, u blizini Stoca, sukobilo s četni-
cima. U tomu sukobu poginuli su Stanko
Šutalo iz Aladinića, kod Stoca, i Petar
Štavun iz Zadra, koji je došao u posjet
svojoj sestri, koja je tu bila učiteljica. Na-
kon te borbe četnička se je kolona vratila
u Mostar, a hrvatsko je pučanstvo bilo
spašeno od njihova pokolja. Za vrijeme
tih borbi četnici su ubili Ibru Hasića, koji
je u blizini čuvao stoku. Početkom tra-
vanjskoga rata Srbi su ubili Stjepana Peri-
ća iz Stjepan Krsta, kod Stoca, na planini

Hrgud, gdje se zatekao zbog nekoga posla (392). Na samomu putu između Nevesinja i Gacka Srbi su 24. travnja 1941. iz puške ubili Muju Bauku Osmanova, a zatim su ga nožima isjekli na komade. Koncem mjeseca travnja iste godine četnici su uhvatili i odveli sa sobom Džafera Zelentrovića i Hasana Jahijića, oba iz Žabice, kod Ljubinja, i Halila Malohodžića iz Grablja, kod Ljubinja. Nakon toga o njihovoj sudbini ništa nije poznato, pa je sigurno, da su ih ubili i bacili u jamu (393).

Svoje zločinačko lice srpska je soldateska pokazala i u Dalmaciji. Kuda je prolazila, pljačkala je, palila i zatirala hrvatske živote. Povlačeći se od Benkovca prema Kninu, srpski vojnici, pripadnici Jadranske divizije, 12. travnja 1941. umorili su u Siveriću, kod Drniša, Mariju Bukaricu, inače dijete od šest godina, Maricu Tomić i Boju Šiklić. Istoga dana izgubio je život od iste ruke na Roškomu slapu Lovre Čavčić iz sela Rupe, kod Šibenika. Sutradan, 13. travnja, na Uskrs, na samom drniškom mostu poginuo je Josip Bojićić, braneći srpskim vojnicima i četnicima ulazak u Drniš, kako bi im onemogućio pokolj hrvatskoga pučanstva u gradu. Mate Prnjak iz Kljaka, kod Drniša, vraćao se je iz Slavonije, gdje je išao nabaviti hrano za obitelj, ali su ga na Kosovu, kod Knina, 30. travnja 1941. dočekali četnici i ubili. Kako piše fra Petar Bezina, Šime

kako treba provjeriti. Ako je ona točna, onda hrvatske žrtve, zajedno s muslimanskim, koje su stradale od srpske ruke u mjesecu travnju 1941., premašuju 370 osoba. Srpska historiografija, naravno, kao i u mnogim drugim slučajevima, prešućuje ovo ubijanje Hrvata u Makedoniji, ali priznaje ostale bitne činjenice, koje su se u to vrijeme tu dogodile. Ona, naime, tvrdi, da je na uzletištu Petrovac 6. travnja 1941. njemačko zrakoplovstvo uništilo 25 jugoslavenskih borbenih zrakoplova zato, što Gorjup i Ćulinović, kao Hrvati povezani s ustašama, nisu izvršili svoj zadatok, pa su zbog toga razriješeni dužnosti i stavljeni pred sud (397). To čini uvjerljivom tvrdnju o ubijanju hrvatskih vojnika i časnika u Makedoniji.

Sve su ove hrvatske žrtve, koje su pale u mjesecu travnju 1941., pretežno pripadale mirnomu civilnom pučanstvu, vrlo mali broj ih je pao prilikom razoružavanja jugoslavenske vojske, a upravo neznatan u oružanoj borbi. Dosta ih je ubijeno i prije 10. travnja, dok hrvatska država nije ni postojala i dok je dr. Vladko Maček, još uvijek legitimni predstavnik hrvatskoga naroda, bio lojalni član jugoslavenske vlade. To govori, da su ti zločini počinjeni iz mržnje prema hrvatskomu narodu. Za cijelo to vrijeme, koliko je poznato, sve do podkraj travnja hrvatskom krivnjom nije pala ni jedna srpska civilna žrtva, a vojnih osoba je poginulo samo nekoliko i to vlastitom krivnjom za vrijeme pobune u Dinarskoj diviziji. Dakle, hrvatski narod nije dao nikakva opravdana razloga za ove zločine, koji su počinjeni nad njim.

Nastavlja se...

351. Radovan Papić: Hercegovina u revoluciji, Sarajevo, 1985., str. 66.
352. Humski zbornik V. Stradanja Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i porača u istočnoj Hercegovini, Zagreb, 2001., str. 122., 427., 482., 527., 562. i 568.
353. Florijan Boras: Spomenica ljudiškim žrtvama, Ljubuški, 1998., str. 68., 92., 93., 95., 230., 259., 295. – 296. i 376.
354. Nurija Šuljak, nav. dj., str. 6.
355. Članak «Talijanska počast poginulim hrvatskim vojnicima žrtvama četničkih zločinaca», «Hrvatski narod» od 8.6.1941., str.6.
356. Gordana Turić, nav. dj., str. 453., i Ivan Jurić, nav. dj., str. 195., 200. i 203.
357. Ivan Babić: Sa Slovincima u ratu godine 1941., «Hrvatska revija» br. 3, Muenchen, rujan 1968., str. 335. – 339.

JEDAN DIO ŽALOBNE POVORKE I ŠPALIRA PRED ULAZOM U GROBLJE

Sprovod Petra Kvaternika

358. Velimir Terzić: Slom Kraljevine Jugoslavije, sv. 2., Beograd – Titograd, 1984. str. 443. – 463.
359. Isto, str. 393., i članak «Strahovita nasišta četnika u Hercegovini», «Novi list» od 1.5.1941., str. 17.
360. HDA, Arhiv NDH, Fond: Glavno zapovjedništvo oružništva NDH, Tajni spisi 1941.; Zapovjedništvo oružničkoga vođa Knin, Taj 55/41, kutija 2.
361. Gospički spomen zbornik, Gospic, 1995., str. 92.
362. Fra Petar Bezina, nav. dj., str. 390.
363. Luka Pavičić, nav. dj., str. 194.
364. Zločini na jugoslavenskim prostorima u Prvom i Drugom svetskom ratu – Zbornik dokumenata, sv. I., Zločini Nezavisne Države Hrvatske, Beograd, 1993., str. 35., i «Novi list» od 19.6.1941., str.16.
365. «Hrvatski list» od 13.4.1941., str.4., 15.4.1941., str.12., i 16.4.1941., str. 12.
366. «Hrvatsko jedinstvo», Varaždin, 3.5.1941., str 5.
367. «Nezavisna Hrvatska», Bjelovar, 3.5.1941., str 2.
368. «Hrvatski list» od 26.4.1941., str. 13.
369. «Hrvatska Krajina», Banja Luka, 9.5.1941., str. 2.
370. «Nezavisna Hrvatska», Bjelovar, 19.4.1941., str 1., i 26.4.1941., str.5., te Julije Makanec: Ustanak u Bjelovaru – Sjećanje na bjelovarske događaje 8. – 10. IV.1941., «Hrvatska smotra», Zagreb, ožujak – travanj (br. 3 – 4) 1944., str. 102.
371. Isto, str. 109.
372. Zdravko Dizdar – Mihail Sobolevski: Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1941. – 1945., Zagreb, 1999., str. 155. i 156., i Savo Velagić: Ratne operacije u Podravini i Bilogori za vrijeme travanjskoga rata
- 1941., «Bjelovarski zbornik» 4 – 5, Bjelovar, 1994., str. 137. – 141.
373. Državni arhiv Bjelovar – Popis žrtava Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskoga rata, te «NDH 1941. – 1945.», bez oznake pisca, izdavač Hrvatski nacionalni pokret – Ogranak «10. travnja», Winnipeg, Manitoba, Kanada, rujan 1988., str. 14.
374. «Novi list» od 3.5.1941., str. 7., i 16.5.1941., str.17., te Drago Gizdić: Dalmacija 1941., Zagreb, 1957., str.107., bilješka 1.
375. «Novi list» od 3.5.1941., str. 7., i 16.5.1941., str.17., te Velimir Terzić, nav.dj., str. 489., bilješka 189., i Fra Petar Bezina, nav. dj., str.102., 641. i 642.
376. Nedjeljka Luetić – Tijan: Krov i kruh – Deset godina u okupiranoj Hrvatskoj 1945. – 1955., München – Barcelona, 1980., str. 56. i 64.; Vjekoslav Vrančić: Branili smo državu, sv. 1., Barcelona – München, 1985., str. 119.; Tomislav Jonjić, nav. dj., str.283.; Velimir Terzić, nav. dj., str. 377., 378. i 489., bilješka 189.; Drago Gizdić, nav.dj.str. 110.; Ivan Rojnic: Susreti i doživljaji, Zagreb, 1995., str.52.; izvadak iz matične knjige umrlih za dr. Milana Luetića; «Novi list» od 3.5.1941., str. 7., i 16.5.1941., str.17.; «Novo doba», Split, 12.4.1941., str.6., i fra Petar Bezina, nav.dj., str. 641. i 642.
377. Tomislav Jonjić, nav. dj., str. 283.; «NDH 1941. – 1945.», str. 25., i «Istina o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj», bez oznake pisca, Buenos Aires, 1991., str. 13.
378. Gordana Turić, nav. dj., str. 531. i 532.
379. Svjedočenje Petra Šarca iz Zagreba, III. Poljanice br. 3, i Florijan Boras, nav.dj., str. 203., 248. i 290. Prema Petru Šarcu, Borasovi nadnevci su mjestimice netočni, a njegov otac Stanko Šarac nije tada

Siročad Frane i Marka Vege, ubijenih u Čapljinji 14.4.1941.

ni mogao biti član ustaške vojnica, jer ova tada nije ni postojala.

380. «Hrvatski list» od 30.4.1941., str. 8.

381. «Novi list» od 11. 5.1941., str.9., i Državni arhiv Bjelovar – Popis žrtava Drugog svjetskog rata, porača i Domovinskoga rata.

382. «Hrvatski list» od 26.4.1941., str. 13.; «Hrvatski tjednik», Virovitica, 15.8.1941., str.1.; «Hrvatski narod» od 18.4.1941., str.8., i Mira Pelikan – Miroslav Gazda: Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko – podravskim županije stradalim 1941. – 1945. i 1991. – 1995. godine, Osijek, 2003., str. 131., 171. i 195.

383. «Hrvatski list» od 19.4.1941., str. 5., 22.4.1941., str. 6., i 1.5.1941., str. 13., i «Hrvatski narod» od 19.4.1941., str.5., i 25.4.1941., str.5.

384. «Hrvatski list» od 18.4.1941., str. 6., 20.4.1941., str.10., i 23.4.1941., str.13.

385. «Hrvatski branik», Vinkovci, 19.4.1941., str. 2. i 3., i «Hrvatski list» od 24.4.1941., str.8.

386. «Hrvatski list» od 16.4.1941., str.4., i 22.5.1941., str.10.; »Novi list» od 9.5.1941., str. 10., i 29.5.1941., str. 5., Juraj Lončarević: Hrvatske vojne posjedbe u Srijemu tijekom Drugog svjetskog rata, Zagreb, 1996., str. 230.

387. Ivan Čičak – Andrija Zirdum: Stradanja Hrvata plehanskog kraja 1941. – 1947., Derventa, 1991., str. 8. – 12., i «Hrvatski list» od 27.4.1941., str.7.

388. «Hrvatski list» od 6.5.1941., str.10.; «Novi list» od 29.4.1941., str. 13., i Dragutin Kamber: Slom NDH, Zagreb, 1993., str.23.

389. «Novi list» od 18.5.1941., str. 5., «Hrvatska Krajina» od 23.5.1941., str.4.,

«Hrvatski list» od 30.4.1941., str.6., «Hrvatski narod» od 29.4.1941., str. 5. i 6., i «Sarajevski Novi list» od 18.5.1941., str.6.

390. Odmetnička zvjerstva i pustošenja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim mjesecima života hrvatske narodne države, sastavio Matija Kovačić, Zagreb, lipanj, 1942., str. 33.

391. Isto, str. 33. – 38.; «Hrvatski narod» od 9.5.1941., str. 7., i «Sarajevski Novi list» od 21.5.1941., str.7.

392. Don Marko Zovko: Zbivanja u stolačkom kraju od 1930. – 1943. godine, «Humski zbornik IV. Stolac u povijesti i kulturi Hrvata», Zagreb – Stolac, 1999., str.287.; «Humski zbornik V. Stradanja Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i porača...», str. 19., 98. i 497., i «Sarajevski Novi list» od 25.5.1941., str.7.

393. HDA, Arhiv NDH, Velika župa Dubrava, kutija 2, inv.dok.br. 17.711.

394. Fra Petar Bezina, nav.dj., str. 139., 287., 847., 884., 901., 969., 978., i 982.; «Hrvatski narod» od 27.4.1941., str. 3., 7.5.1941., str. 6., i 20.5.1941., str.6.; Gordana Turić, nav.dj., str. 444., i Tomislav Jonjić, nav.dj., str. 283. i 643.

395. «Hrvatski narod» od 19.4.1941., str. 6., i 2.5.1941., str.5., i «Hrvatska Krajina» od 7.5.1941., str.3.

396. «NDH 1941. – 1945.», str. 11.

397. Velimir Terzić, nav. dj., str. 508. •

ZVONKO BUŠIĆ

*u tuđini
nakon trijest ljeta
prošla moja
četrdeset peta*

*jedna ratna
druge mirnodopske
život gase
ko vrućine tropске*

*mladost
ljubav
prođe ko da nije
za slobodu
naše Kroacije*

*a tiranin tuče
bićem bola*

*nakon trijest ljeta
kost je gola*

*umrli otac
umrla i mati
sinu zatvor
ne da ni plakati*

*Penelopa
sad je druga žena
a zove se
vjerna Juliena*

*gorki sati
samoće i strave
kako da se
braćo
zaborave*

*ako tražiš
svoja ljudska prava
na tebe se
svatko izderava*

*trpi
šuti
i moli se Bogu
jer on može
što ljudi ne mogu*

dan je vedar

*nakon trijest ljeta
Zvonko Bušić
po Hrvatskoj šeta*

Mario BILIĆ

SJEĆANJA NA GODINE PROVEDENE U JUGOSLAVENSKOM KOMUNISTIČKOM LOGORU (II)

**PREMJEŠTAJ U
KONCENTRACIONI LOGOR
STAROG GRADIŠKA**

Jednoga dana vratili su nas sve u početni logor Popovaču. Drugoga dana ovojše jednu grupu, među kojom sam bio i ja. Odvedoše nas na željezničku stanicu i strpaše u životinjske vagone. Vagone za stoku zatvore izvana. Neki mali rešetkasti željezni prozor bio je pri vrhu. Tako im je bilo najlakše čuvati nas od bijega. Dospio sam u jedan vagon gdje su svi bili novi. Mislim da su u našemu vagonu skoro svi bili intelektualci. Među ostalima tu su bili dr. Đuro Kumičić, sin književnika E. Kumičića, Lovro pl. Matačić... Rekli su mi za njega da je onda bio šesti dirigent svijeta.

Vozili smo se noću. Većinu puta pjevali su, ali ne od veselja, nego da nam skrate muke. Bilo nas je toliko u vagonu da smo jedva mogli sjediti na podu. Negdje su našli neku konzervu i ta je išla od ruke do ruke za našu mokraću. Izlijevalo se kraj vrata. Tako nas dopremiše u zloglasni logor Stara Gradiška. Mene su rasporedili na treći odjel.

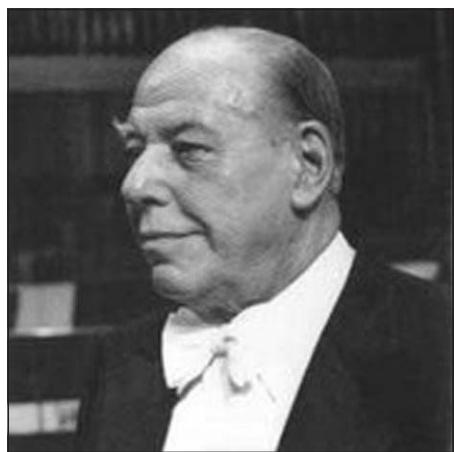
Nedugo po našem dolasku u Staru Gradišku, ostala mi je jedna zgoda u pamćenju. Jednoga dana naredili su da svi izđemo na dvorište ispred zgrada. Na prozore su postavili zvučnike. Bit će prijenos iz Zagreba sa suđenja nadbiskupu Stepincu i drugima, pa hoće da to svi čujemo. Na dugo i široko čitana je optužnica mnogima na suđenju. Čitali su osude: pukovnik Moškov, na smrt vješanjem (ili strijeljanjem – već se ne sjećam), onda dr. Erich Lisak na kaznu smrti vješanjem. Tek što je izgovorio zadnje riječi, čuje se jaki muški glas: Živjela slobodna Hrvatska. Nastalo je krvčanje u zvučniku, to su u Zagrebu pokušali isključiti da se ne čuje, ali bilo je prekasno. Dr. Erich Lisak

Piše:

Ivo DILBER, D. I.

bio je ministar redarstava i policije za vrijeme NDH.

Nekoliko mjeseci kasnije pričao mi je jedan osuđenik, je li to istina, ne znam, da je bio prisutan na tome sudu i da je video. Kad su izlazili iz sudnice, kad su bili pri samim izlaznim vratima, ispred Lisaka je išao otac franjevac, mislim da se zvao Margetić. Lisak ga udari nogom u tur. Kad se ovaj okrenuo, Lisak mu kaže: »Ne udaram te kao svećenika, nego kao izdaji-

Dirigent Lovro Matačić, žrtva komunističkog progona

cu. Valjda je mislio na crkvenu kaznu ako udari svećenika. Taj je jadan na tom sudu svjedočio protiv nadbiskupa Stepinca.

Logor Stara Gradiška okružen je visokim zidom visine oko 5 m. Na zidovima na više mjesta kućice - stražarnice. Logor je onda bio razdijeljen na 1. 2. i 3. odjel. U prvom odjelu samo je jedna zgrada, koju smo zvali "Kula". To je kao neka tvrđava iz vremena Marije Terezije. Kasnije је o tome, o njezinim sobama i stanovnicima.

Drugi odjel imao je više zgrada: upravnu, stražarnicu, bolnicu, samice, kuhinju, pekaru, radionice i nogometno igralište,

koje je nekada služilo toj svrsi. U trećemu odjelu, gdje sam bio, samo privremeno bile su gospodarske zgrade, štale.

Nekako u to vrijeme bilo je formiranje logora Stara Gradiška. Da je bio početak zaključujem i po tome što sam dobio matični broj 703, a već pri kraju slijedeće godine imali su matične brojeve oko 7.000. Kako je vrijeme teklo, tako je s vremenom bivao sve stroži postupak. Smjenjivali su stražare-vojnike, koji su bili drugih nacionalnosti, i na njihova mjesta postavljali su njegove: Srbe iz Hrvatske.

Jedna žalosna zgoda iz tih dana ostala mi je u pamćenju. Jednoga dana gledam s prvoga kata trećega odjela na cestu, na udaljenost od oko 10-15 metara od mene. Prolaze kola s konjskom zapregom. Vozih ih vojnik. Kola su bila mala. U kolima sjede dva vojnika na dvojici ubijenih osuđenika. Sjede na njima kao na vrećama pijeska, nešto govore, dižući ruke u zrak. Već smo dan prije čuli da su dvojica mlađića pobegli iz logora, dostigli su ih negdje nedaleko i ubili. Komandir logora naredio je da se svi skupimo na nogometno igralište. Održao nam je govor da će se tako dogoditi svakome tko pokuša bježati itd. Od tih dana pooštirili su razne mjere protiv osuđenika.

ODJEĆA LOGORAŠA

Ne znam točan mjesec kad smo dobili logorašku odjeću. Možda je to bilo krajem 1946. Dotada smo bili u svojim civilnim odjelima, što je tko imao, mnogi jako malo na sebi. U tom se je stalno bilo i spavalо, netko samo u košulji. Često su nas sve izvodili na špricanje praškom DDT protiv ušiju.

Da spriječe bježanje, došli su na "parametnu" zamisao. Jednoga dana dođe naređenje: Svi na dvorište sa svim svojim stvarima. Mislimo smo, možda je premještaj. Na dvorište smo morali izni-

jeti van sve svoje gornje odjevne predmete: kapute, svitere, košulje, potkošulje. Stražar je kontrolirao, kopao po stvarima je li sve van izvađeno. Tu je bilo više ličilaca, soboslikara, tj. onog zanata koji je bijelio sobe velikim kantama boje i velikim četkama. Već su na kartonima bila izrezana velika slova i brojevi. Svaki je vlasnik gornje odjeće morao na sebe obući svaki gornji dio. Na to je ličilac naslonio karton na leđa od ovratnika do ispod leđa, prešao par puta četkom i na leđima je ostalo oko 30 cm ispisano velikim slovima: GRAD. Zatim je prislonio drugi karton na jednu stranu prsa, onda opet drugi karton na drugu stranu prsa. Tako su preko cijelih prsiju bili ispisani velikim slovima rimski brojevi I, II, III, to jest na jednoj strani je pisalo iz kojeg je tko odjela, dakle njegov odjel, a na drugoj strani prsiju napisan je bio matični broj osuđenika. Ja sam imao 703. Gledao sam svećenike. Obukli su talare i oni su ih ukrasili svojim izumom. Naređeno je: tko dobije od svojih koji gornji odjevni predmet, mora donijeti da ga "ukrase". Kod koga bi se nešto našlo neoznačeno, bit će strogo kažnjen. To se više nikad nije moglo oprati, jer je bila uljana boja, mislim da je bio minium crvenkaste boje. Neki su pokušali oprati, ali ne ide. Drugi dan, kad smo se sastali kod primanja jela, izgledali smo sami sebi smiješni. Sveti Ivan iz Otkrivenja bi rekao da je video dvanaest tisuća označenih. Mi smo bili označeni crvenom bojom. Ali i opet su neki našli način da bježe iz logora.

Nekoliko mjeseci kasnije, dobili smo logorašku odoru žućkasto-bijele boje od gruboga platna: kaput, hlače, okruglu kapicu za glavu. Okrugla kapica izgleda nije imala drugu svrhu nego nas poniziti. Propisano je bilo da se svakog vojnika - stražara i službenika pozdravi skidanjem kapice i naklonom glave prema prsimu. Kao obuću dobili smo tzv. kloemple. To je kalup za nogu izdubljen od komada drveta tako da je izgledalo nespretno. U tome se nije moglo trčati niti s time bježati iz logora. Sva svoja civilna odijela morali smo predati na čuvanje u skladište. I ta logorska odijela bila su označena istom bojom

kao i naša civilna. Kad smo u tome izlazili na poljske radeve uokolo logora, na imanjima naših gospodara svijet nas je samo promatrao. Tako je na prednjoj strani moga odijela na prsima pisalo: III. 703. A na leđima od vrha do kraja: GRAD.

ZABRANA SVIH VJERSKIH SIMBOLA

Ispočetka su nekako podnosili kad su vidjeli da osuđenici kod sebe imaju religioznu sličicu, križ, krunicu i slično, premda su se tome izrugivali i tražili da se to ukloni. Jednoga dana došlo je naređenje da im moramo predati sve religiozne predmete. Išli su po sobama i kon-

Dr. Erich Lisak, ministar redarstva i policije u NDH, na suđenju

trolirali je li sve predano. Prijetili su se kaznom samice ako se kod nekoga takvo što nađe. Svećenicima su oduzeli brevjare. Svećenika je onda bilo oko pedeset. U dvorištu logora napravili su veliku loomaču i sve to spalili.

«POPE, DAJ MI CIGARETU. AKO NE DAŠ, TUŽIT ĆU TE DA SI GOVORIO PROTIV DRŽAVE»

U logoru je bila organizirana mreža do-ušnika i to od upravnih organa logora, ali i samoinicijativno od pojedinih prodanih duša. Oni su bili povjerljive osobe stražara i uprave. Svi su po "zanimanju" bili kriminalci i bivši partizani, koji su u zatvor došli radi kriminala. Skoro svi su bili Srbi iz Hrvatske. Od njih je traženo da nas krije optužuju. Kad su oni napisali izvještaj-optužbu protiv jednoga osuđenika ili je rekli usmeno, nije se tražilo je li to istina. Izricane su kazne samice. Njima su

obećali, ako budu tako "dobri" i budu surađivali s upravom, da će im se smanjiti kaznu i da će zbog "dobrog vladanja" biti prije otpuštani iz zatvora. Strepili smo pred njima. Lako je bilo s onima koji su iza svog sjedišta u sobi razapeli crvenu zastavu, objesili Marxovu i Titovu sliku. Takvi su se već legitimirali tko su. Ali oni šutljivi "dobrodušni"... Ako nekoga nisu simpatizirali ili ako je bio ustaša, jao njemu. Zato su jedni ljudi, kad bi dobivali pakete od svojih, ovima davali da ih udobrovolje. Tako je jedan bivši partizan prezimenom Župan, išao tamo gdje su radili svećenici. Išao bi od jednog do drugog i rekao: »Pope, daj mi cigaretu; ako ne daš, tužit ću te da si govorio protiv države.« Tako su mnogi svećenici, koji nisu pušili, tražili od svojih da im pošalju cigarete da ih mogu davati ovakvim zlikovcima.

Kakve su to bile zle duše, iznijet ću samo jedan primjer. Kažem jedan, jer sam ih slušao mnogo sličnih, ali želim da ovaj moj prikaz bude kratak pa ne spominjem druge. Od tih (ne)ljudi čuo sam mnogo. Oni su se time hvalili kao da su počinili herojska djela za "otadžbinu". Jeden partizanski oficir u logoru pričao je drugima. Samo sam slušao sa strane: »Došli mi pred jedno selo. Ušli u jednu kuću Hrvata. Znali smo, sin mu je u ustašama. Pitali smo ga o pokretu ustaša itd. Bio je šumski radnik. Bio je vidno uplašen. Dao nam je obilno da se najedemo i počastio nas pićem. Kad smo se najeli, gledam ja kako mu na zidu sobe visi velika šumska žaga (pila). Kažem mu ja: »Dodaj mi onu žagu.« On mi je doda. Naredim mu: »Legni na ovu klupu!« On je shvatio o čemu se radi i počeo... Zgrabimo ga i svežemo na dugu klupu i žagom mu s užitkom polako odrežemo vrat.« To je bio talog ljudskoga društva. Takvi su i u logoru izlazili na slobodu gazeći preko svojih žrtava.

PATER BORTAS, D. I.

Prvih tjedana po dolasku u logor, dok sam još bio u 3. odjelu gdje je bio blaži postupak, osuđenici su hodali između gospodarskih zgrada i razgovarali među-

Utvrda Stara Gradiška

sobno. Više sam puta video da netko nasamo razgovara s jednim čovjekom, i to uvijek netko drugi. Jedan mi osuđenik reče da je ono isusovac i da se kod njega ljudi ispovijedaju. Tako sam mu se jednom i ja približio i rekao tko sam. On mi je rekao da je p. Bortas i suđen je zbog svoga brata koji je bio ustaša. Čini mi se da je uhapšen u sjemeništu na Šalati. Kod njega sam se i ja više puta ispovijedao. Nešto kasnije, naši «preodgojitelji» su sve više bili zabrinuti za povjerenje im «stado», da ga ne bi "popovi kvarili", pa su ih pokušali sve više izolirati od ostalih. Tako su i p. Bortasa premjestili u "Kulu" u 1. odjel. Više se nisam mogao s njime sastajati. Viđao sam ga samo onda kad je išao u 2. odjel na liječnički pregled, u stroju s drugim osuđenicima iz 1. odjela. Pogledom smo se susreli i pozdravili naklonom glave. Bivao je sve bljeđi. Dok smo mogli zajedno razgovarati tužio mi se na bolove u nogama, osobito ispod koljena.

Neki su bili mišljenja da je možda imao tuberkulozu kostiju ili slično. Jednoga dana čuo sam da je umro. Sahranili su ga izvan zidina logora, gdje su i druge umrle osuđenike sahranjivali. Mislim da se za seok s grobljem zove Uskoci. Sahranjivali su bez lijesa, a nad grobom su postavili samo dasku s matičnim brojem i to je sve brzo propadalo.

Negdje prije desetak godina rekao mi je jedan naš isusovac, koji živi u našoj glavnoj kući u kuriji, da je došao jedan svećenik iz Hrvatske, koji je bio sa p. Bortasom u Staroj Gradiški i koji kaže da je p. Bortas bio pravi svetac. Kod njega sam se i ja ispovijedao. On je predao u kuriju pišačim strojem napisano sve što je on znao o p. Bortasu. Isusovci bi trebali poraditi na njegovu proglašenju blaženim.

RUŠENJE ŽUPNE CRKVE U LOGORU STARA GRADIŠKA

Unutar zidina logora bila je lijepa barokna crkva, koja je bila župna crkva vjernicima iz okolnih naselja. Prije nisu tu uokolo bile zidine. Prvih mjeseci komunističke vladavine vjernici su tu nedjeljom dolazili na misu. Poslije su zabranili vjernicima da ulaze u logor. Na koncu su odlučili srušiti crkvu. Kod rušenja crkve radili su uz ostale i svećenici. Oltare i drvenariju su raznijeli. Ja sam uspio od razvaljenoga drvenog svetohraništa od orahovine uzeti jedan komad i od toga sam si napravio žlicu za jelo. Nismo smjeli imati željezne žlice da si neko ne bi žlicom oduzeo život režući vene na rukama. Vilica i nož i tako nikada nisu trebali. Kod sebe nismo smjeli imati ništa od metalala. Ja sam našao veliki čavao, valjda od porušene crkve. Više dana tukao sam ga s jedne strane kamenom dok ga nisam

Zatvor Stara Gradiška

spljoštio. Kad sam ga spljoštio s jedne strane, brusio sam ga trljanjem o kamenje i beton. To je trajalo mnogo dana. Taj opasni alat nisam smio donijeti u sobu, nego sam ga skrivaо vani. S tim "alatom" izrađivao sam žlicu s kojom sam pojeo mnoge logorske "čorbe". Još je i danas imam kod sebe kao dragu uspomenu.

Nakon rušenja crkve, svećenike su ovdje zaposlili da čiste opeke. Prolazeći tuda, približio sam se nekim svećenicima da vidim njihov posao. Sjedili su na hrpi opeka i udarcima obijaju žbuku. Nema tu čekića, nego su radili nekim šiljastim metalnim komadom. Većinom je to bila "klampfa". Tuče po opeci, obija žbuku... Kad je žbuka otpala tuče i dalje, iskopa na opeci rupu, tuče i dalje dok je ne zdrobi u komade. Raditi se moralo i izmišljali su kakav god rad, samo da se nešto radi.

SAMICE

Samice su se nalazile na 2. odjelu u prizemљu i podrumu. Mala prostorija, nekoliko kvadratnih metara. Većina je imala, valjda namjerno, razbijeno staklo na prozoru. Ćelije prema hodniku imale su mali prozor iznad vrata. U uglu mala kanta za vršenje nužde. One blažega tipa imale su dasku za spavanje, druge samo beton. One u podrumu bile su pune vlage. Neke su imale okove s kuglama koje su se zak-

ljučale na noge. Od kugli do nogu i oko nogu lanci.

Pričali su mi za jednoga mladića koji je više puta ležao u samicama zimi. Noge su mu se u gležnju smrzle. Jednu nogu su mu morali amputirati u gležnju u zatvorskoj bolnici. Kad mu je istekla kazna zatvora, rekli su mu: »Ti si slobodan. Ajde kući.« Pomogli su mu da izađe na cestu ispred zatvora-logora i tu ga ostavili sjediti nemoćna. Netko mu se smilovao i konjskom zapregom preveo ga do Okučana i smjestio u vlak za Zagreb.

Kazne boravka u samicama izričao je zapovjednik straže koji je u ono vrijeme bio apsolutni šef svega. I za mali prekršaj kažnjavao se samicama. Većinom je to bilo prema optužbi vojnika-stražara, sobnoga starještine, denuncijanta. Nikad se nije pitalo je li istina ono za što si optužen.

Jedan je osuđenik pričao kako je bilo kad je bio kod komandira na "raportu". Komandir pročita njegovo ime i kaže: »5 dana samice.« »Ja sam ga«, kaže on, pita-o: 'A zašto druže komandire?' « Komandir je odgovorio: »10 dana samice.« »Ali ništa se ne sjećam da sam pogriješio.« Komandir odgovara: »15 dana samice.« I tako sam ušutio da ne naraste na mjesec dana.

Komandir samica bio je zloglasni Vaso Trkulja, Srbin sa Korduna. Bio je vrlo okrutan. Iživljavao se nad osuđenicima tukći ih i mučeći ih. U ono vrijeme nikome se nije odgovaralo za to. Bilo je smrtnih slučajeva nakon mučenja. Govorio mi je naš brat Jurišić da nije mogao noću spavati od vike kad su u samicama mučili osuđenike.

Kad sam spomenuo brata Jurišića, ovo liko o njemu: Kad je došao u logor Stara Gradiška i kad su saznali da je po zanimanju brijač i "pop", mislili su: »Taj nas ne će zaklati kod brijanja«, pa su otvorili brijačnicu samo za vojnike, oficire i službenike. Dobio je malu sobicu u kojoj je bila brijačnica i gdje je spavao. To nije bilo daleko od samica. Govorio je: »Jaukali su pod mukama da mi se koža ježila, osobito noću.« Komandir Vaso Trkulja dovodio je noću svoje pijane drugove da se izjavljuju nad osuđenicima.

Kad je Vaso bio prisutan kod dijeljenja hrane po čelijama, znao je osuđenika velikim ključevima udariti po glavi ili po rukama da si je ovaj jedva zadržao posudu sa hranom. Kod toga je znao pitati: »Tko si bio i zašto si osuđen na logor?« Kad mu je jedan odgovorio da je osuđen na logor zato što je ubio svoju ženu, odgovorio mu je: »E neka si je ubio«, i kaže djelitelju hrane: »Daj mu duplu porciju!« Po tome smo zaključili kako je s njegovim braćom. Ovu njegovu slabu stranu znali su i drugi iskoristiti na druge načine.

LOGORSKA HRANA I PRIMANJE PAKETA IZVANA

Hrana je u logoru bila očajna 1946. i 1947. Bilo nas je puno i nisu nas imali čime prehranjivati. Bilo je osuđenika koji su se razumjeli u te stvari. Jedan je tumaćio miješajući po svojoj porciji "hrane": »Gledajte, ovo je isječena stočna hrana, ovo je djjetelina, a ovo je isječena repa. To je bilo negdje pohranjeno u silosu za krave i sada to kuhaju nama.« Uvijek smo bili gladni, pa i neposredno nakon što si pojeo ono što si primio. Kad su nas izvadili na poljske radove u polja naših gospodara u okolicu logora, iako je straža bila uz nas, uvijek smo putem gledali ima li

Očaj

negde da je ostao korijen od odsječene glave kupusa, viri li kakva repa iz zemlje, ili što drugo što bi se moglo pojesti. Jelo bi se odmah ili bi se prokrijumčarilo i donijelo u sobu da i drugi jedu. To, međutim, nije bilo dopušteno. Pri ulazu u zgradu 1. odjela otkrili su kod jednoga logoraša da po džepovima ima paprike. Paprike su bile one ljute, pogotovo one koje su ostale dugo na stabljici i sazrele i tako su bile još ljuće. Stražar mu je iz džepova sve izvadio na zemlju i naredio da sjedne na zemlju i da pred njim sve pojede. Pojeo je sve uz suze. Drugi je tako morao pojести crveni luk kojega je imao kod sebe. Sve se to jelo bez kruha. Jedan mladić iz moje sobe radio je u skladištu na ribanju kupusa za zimu. Imao je jednu jastučnicu koju bi napunio naribanim kupusom, oblikovao je prema svojim leđima, svezao na leđa, na to obukao košulju i širi kaput i to je dono-

sio u sobu. Dijelilo se šakama i to smo odmah pojeli. U prilikama kad se smjelo raditi, u uglu prvoga odjela bila je gomila smeća, po kojoj su osuđenici često kopkali da bi se što našlo za pojesti.

Već od 1946. dopustili su osuđenicima da mogu od svoje rodbine primati pakete s hranom, i to dva puta mjesečno po 7 kg. Tko je imao koga od rodbine da mu nešto doneše ili pošalje poštom, nekako je izlazio na kraj. Tko nije ni od koga ništa dobivao, tko je živio samo o logorskoj hrani, jako bi oslabio. Uprava logora je došla na nečovječnu zamisao: kažnjavati osuđenike zabranom primanja paketa na 14 dana, na mjesec dana itd. To je bilo spojeno sa zabranom pisanja i primanja posjeta.

Tako se kažnjavalо za svaku optužbu stražara, sobnoga starještine ili doušnika.

Kad bi kazna bila zabrana primanja paketa 14 ili mjesec dana, kroz to se vrijeme "zaslužila" druga kazna i to traje mjeseci-ma za one koje imaju na zubu.

Pisati smo smjeli mjesечно samo jednu kartu i to samo 4 reda napisano, ali čitko. Čitljivo sam podvukao zato što bi se napisane karte predavale straži na cenzuru. Kako se to cenzuiralo kad su mnogi bili napola pismeni? Zato smo pri izlasku u dvorište u zajednički iskopanoj jami-zahodu (dok i to nisu zabranili) nalazili na stotine naših karata bačenih u tu jamu. Bilo je to zlo jer jadni ljudi nisu mogli svojima pisati da su kažnjeni i da ne smiju primati paketa. Nije im se to moglo javiti. Oni bi poštom slali pakete, a straža je te pakete gomilala u skladištima. Onaj tko je kažnjen kaznom neprimanja paketa, nisu mu pakete uručivali. Kad je tako osu-

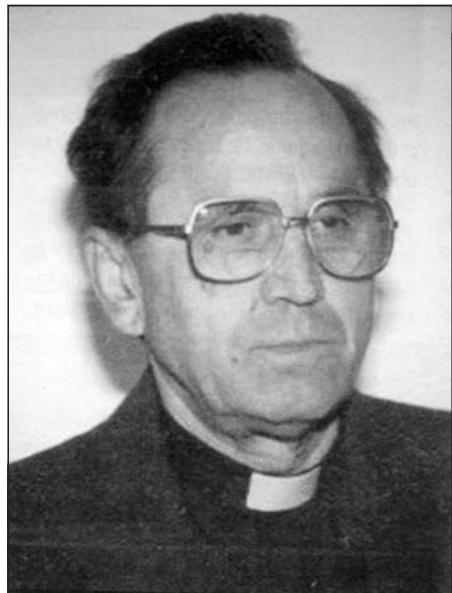
đenom netko došao u posjetu, rekli su da on sada ne može van te da daju paket i oni će mu ga uručiti. Te su pakete onda opet gomilali u skladištima.

Posjet rodbine obavlja se na ovaj način: posjetitelj osuđenika i osuđenik bili su razmaznuti na 8 metara udaljenosti. Na sredini, na 4 metra stajao je stražar i mora o slušati sve o čemu se razgovara. Ruke se moralio držati na leđima, tj. otraga da prstima ne bi davao kakve znakove. Zajedno posjet i razgovor bi trajali do 10 minuta. Tko je imao posjet taj je morao sa sobom ponijeti svoju deku. Kad je svršio razgovor stranka bi predala stražaru paket, osuđenik je morao prostrti deku na zemlju, stražar bi u prisutnosti stranke istresao na deku sadržaj paketa, pri tome se često razbila staklenka meda, marmelade, sira i sl. On je sve ispremetao ne bi li našao nešto što osuđenik ne smije primiti. Onda si skupio svoju deku i u svoju sobu. Tko je primio paket, bila je to za njega velika fešta.

Od zaplijenjenih paketa napunilo se nekoliko velikih soba magazina. Onda su i za to našli rješenje tako da su se ti paketi razdijelili straži, sobnim starješinama, doušnicima. Iako nisam ni od koga dobivao paketa, ta me je nepravda jako boljela. To je bio u Nebo vapijući grijeh. Žena, majka, rodbina vani na "slobodi" bili su u nemilosti kod komunističkih vlasti, bez posla, prodavali su sve svoje što su imali da priskrbe svome nešto što bi mu mogli poslati ili odnijeti. Jedan mi je rekao da mu žena više nema što prodavati. Prodaje njegova odijela da priskrbi nešto što će njemu poslati, a ovdje s time hrane kriminalce. Tisuće puta mislio samo na to i u sebi se grizao.

U mojoj prvoj sobi u "Kuli" bio mi je sobni starješina Nikola Stojaković, Srbin sa Korduna. Bio je partizanski kapetan. Kad se iza rata vratio kući, pobio je jednu cijelu obitelj i zato je osuđen. Njegov zamjenik kao sobni starješina bio je Dušan Metikoš, isto Srbin sa Korduna i bivši partizanski oficir osuđen radi kriminala. Oni su bili povjerljive osobe uprave. Za nas je sobni starješina ili njegov zamjenik bio sve, čak veći od Tita. Strepili smo pred

njima. Oni koji su dobivali pakete, njima su nosili najbolje dijelove da ih umilositive. Oni su jedini u sobi imali krevete, a mi ostali smo spavali po podu. Kad su nekoga mrzili što je bio ustaša, pop ili slično što se njima nije sviđalo, optuživali su nevine i slali u samice. Jedan iz te moje sobe, koji je bio činovnik rodom iz Podravine, pripadao je stranci HSS-a. Sobni starješina Stojaković mrzio ga je i više puta slao komandiru na raport i ovaj je osuđivan na neprimanje paketa. Jedan dan, kad su bili posjeti, pričao mi je: Kroz prozor na ulici vidio je svoju ženu, koja mu je došla u posjete i u ruci je imala paket. Ali,

Brat Ivo Dilber

on je kažnen sa neprimanjem paketa. I onda mi reče kako je paket zaprimljen, ali mu nije uručen zbog kazne; njegov paket dobio je sobni starješina, koji je sa svojim zamjenikom sjedio na krevetu, gostili su se, a ovaj ispod oka gleda i prepoznaje ono što mu je žena uvijek donosila. Ova dva kriminalca nisu se toga stidjeli, nego su se smijali i gostili. To je trajalo dugo, mjesecima, možda blizu godinu dana.

Uz onu bijednu kuhanu hranu, koja je više sličila napoju za stoku, dobivali smo još dnevno oko 50 grama kukuruznoga kruha. Mali okrugli kruščić dan je da se razdijeli za šestoricu. Svaki je dan drugi od te šestorke razrezivao kruh, zato što je onaj koji je razrezivao, morao dati drugima da biraju, a on se zadovoljiti s onim

komadom koji ostane. Zato se nastojalo razrezati točno. Nož se dobivao od sobnoga starješine.

Kad sam ovdje na Zapadu gledao na televiziji ili čitao u novinama kakva sve ljudska prava imaju zatvorenici i što dobiju u zatvoru: svaki dan meso, tekuću vodu, wc sa školjkom, centralno grijanje, kupaonice, štampu itd.; uvijek sam se sjetio kako su pod komunizmom s nama postupali. Bili smo poniženi gore od životinja.

Oni koji su dobivali pakete pomagali su se među sobom, davali su jedan drugome. Ja ni od koga nisam ništa htio primati, jer nisam mogao uzvratiti. Ni od koga nisam dobivao paketa. Prve dvije godine moji roditelji nisu znali ništa o meni. Od isusovaca iz Zagreba isto nisam htio ništa tražiti, jer nisam smatrao da im pripadam. Ni oni nisu znali jesam li živ. Sve sam više slabio. Bio sam neobično mršav, studio sam se pred drugima svući košulju... Počela su mi oticati koljena, nisam se mogao kretati. Na koncu su me prenijeli u zatvorsku bolnicu. Na sreću, tada su se u bolnici nalazili dobri sposobni liječnici iz Zagreba, koji su također bili osuđenici. Oni su me spasili. U bolnici sam se kretao na štakama. Kad sam prizdravio, vratili su me u moju sobu. Životarilo se na onoj bijednoj hrani. Kad su me neki kolege poslije dvije godine vidjeli na vanjskome radu čudili su se što sam živ. Jedan mi reče: »Dilbere, ja sam mislio da si ti davno već mrtav.«

"NAMJEŠTAJ" I SMJEŠTAJ PO SOBAMA LOGORA STAROG GRADIŠKA

I drugdje je bilo kao na mom 1. odjelu koji će sada opisati. U 1. odjelu, u tzv. Kuli, živjelo se najgore. Tu je bila najstroža disciplina i "najgore" ljudi tamo su smjestili. Na katu su bile velike sobe. Tu je izgleda prije bilo vojničko skladište, a poslije vojarna. U ono vrijeme, ako su tu stanovali vojnici, moglo je stati 20-25 kreveta. Stalno su nadolazili novi osuđenici i stalno su ih raspoređivali u već punе sobe. U tim velikim sobama bio je samo jedan prozor. U jednu takvu sobu natrpali su nas 70 osuđenika pa 90 i na

kraju 120. Pod sobe bio je nekada drven. Vidjeli su se ostaci daske, negdje je bila nabijena zemlja, a negdje betonski dio. Svi smo imali svoje određeno mjesto uza zid, gdje je svatko morao sjediti na svome mjestu, a noću ležati. Kod ležanja, tko je imao deku, pokrivač, još nekako. Mnogi su bili bez toga. Ako je netko uhapšen samo u hlačama i košulji noću bi u tome spavao. Drugi si je našao neki karton, koji je postavio ispod sebe. A više njih imalo je samo par listova novina koje su prostrili ispod sebe i kojima su se pokrili. Zimi je bilo hladno, unatoč tolikim osobama unutra. Noću se ležalo glavom do zida, a noge su bile ispružene prema sredini dokle dosiu. Tako isto i s druge strane. Još je ostalo nešto slobodnoga mjesta za prolaz. Na toj sredini dobili su svoje mjesto oni jadnici koji su zadnji pridošli. Kako je svugdje gdje žive ljudi, tako se i tu netko "lijepo smjestio", zauzeo prostrano mjesto i prostro svoje krpe za spavanje, a drugi jadan jedva se negdje ugušao. Jedan inženjer u toj sobi došao je na zamisao da se svima podijeli jednakno na centimetre. Našli smo negdje metar, izmjerili sobu i razdijelili za sve jednakno. Sjećam se dobro, tako smo dobili svaki po 38 cm prostora gdje si sjedio preko dana i gdje si noću ležao. Ako si ležao na leđima, kad bi se jedan okrenuo, morao se i drugi. Tako je razdijeljena i ona sredina između naših nogu. Na podu i zidu sve je bilo označeno olovkom. Onim jadnicima koji su dobili mjesto u sredini bilo je vrlo nezgodno. Kad bi netko noću ustao da ide na zahod, ovome se stalo na ruku, onome na okrajak odijela. Nije bilo kojih desetak kvadratnih centimetra slobodnih gdje bi mogao stati nogom. Sobni starještine imali se krevete i deke dobivene od logora.

U kutu sobe bila je "kibla", drvena posuda s oko 80 litara zapremnine. Tu su se vršile sve nužde i to je bio naš WC. To je bilo postavljeno u kutu samo tako, ničim zaštićeno. Nesretnici, koji su dobili svoje mjesto 20 cm udaljeno od kible, tu su stalno sjedili ili ležali na svome označenom mjestu. U kibli nije bilo vode, nego samo onoliko koliko je pridolazilo od naše mokraće. Sve je smrdjelo. I tako je jedan

prozor za preko 100 osoba premalo. Ispodetka, mnogi i mnogi koji bi dolazili vršiti veliku nuždu, nisu to mogli obaviti zbog stida i straha da ne smeta onome koji uz kiblu sjedi. Tako su oni jadnici, čije je mjesto bilo uz kiblu, imali smetnje danju i noću. Na koncu je netko od osuđenika darovao svoje stare pokrivače, pa su to zaštitili, napravili jednu malu kabину. Kad je došao neki oficir kao inspekcijska i to video naredio je da se to odmah sruši. To su maknuli. Nakon nekoga vremena dobitvena je dozvola da se može napraviti mala kabina od krpa. Kad si je u toj kabini jedan osuđenik pokušao oduzeti život režući vene na rukama, onda su opet zabranili kabine od krpa. Kibla se praznila jutrom i večeri u kanal u dvorištu. Ja je nikad nisam iznosio jer sam bio slab.

U sobi je svatko morao sjediti na svom mjestu. Smjela se izmjeniti samo po koja riječ sa susjedom i to tiho. Ako je netko i tiho s nekim duže vrijeme razgovarao, budno oko sobnoga starještine i denuncičata to bi primjetilo i dalo im povoda za optužbu. Moralo se šutjeti i razmišljati o svojim grijesima, radi čega si osuđen. Za-

to sam ja šutio, jedva bih katkada koju riječ s nekim izmjenio. Gledao sam ispred sebe u susjedni zid i pokušao, koliko sam mogao, moliti se Bogu. Zato su me i najgori sobni starještine ostavljali na miru i nisu me optuživali i slali u samicu. Valjda su mislili: onaj jadni mršavi mladić nikoga svoga nema, nitko mu ne dolazi u posjete, ne dobiva pakete, samo šuti i valjda, ne daj Bože, ne misli zlo o nama komunistima. Drugi, koji su dobivali pakete, žurili su se ponuditi sobnom starješini. Od mene to nisu očekivali. Poslije su se dosjetili i nabavili "odgojnih" brošura i knjiga koje veličaju "pobedu" komunizma itd. Pratili su tko to čita, a tko prezire. Zato sam i ja uzimao te brošure, listao ih, gledao u njih kao da duboko pročitavam, a u stvari često sam se pokušavao moliti Bogu gledajući u papir. Držanje brošura u rukama poštanjelo me od razgovora s drugima.

U to vrijeme bilo nas je previše. Nije bilo rada za sve, nego smo sjedili u sobi i trunuli.

(nastavlja se)

IMA DANA

*Ima dana
kad oblaci tmasti
vise nam nad glavom
i kada se jeza
uvlači u pore
krhkoga nam tijela.*

*Ima noći
kad zyjezdana staza
kristalno je bijela.
Trgaju se vela
zamućenih oči.*

(4. III. 1998.)

Višnja SEVER

RASKID RIMSKIH UGOVORA I VRAĆANJE NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ OTRGNUTIH DIJELOVA

Hrvatska povijest puna je krivotvorina. Posebno se to odnosi na razdoblje Nezavisne Države Hrvatske. Za dokaz te tvrdnje dovoljno je navesti samo dva povijesna atlasa. U atlasu dr. Ljube Bobana, «Hrvatske granice od 1918. do 1991. godine», izšlom u Zagrebu 1992. godine, popraćenom značajnim tekstom, pomno se prati svaka promjena hrvatskih granica i daje joj se odgovarajuće tekstualno tumačenje. «Hrvatski povijesni zemljopis», objavljen u Zagrebu 1993. godine, sastoji se samo od niza zemljopisnih karata, koje obuhvaćaju razdoblje od prapovijesnih početaka pa do 1993. godine. Dakle, u njemu nema tekstualnog dijela. Ali u oba atlasa Nezavisna Država Hrvatska je prikazana granicama, koje su utvrđene s Italijom Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. godine, kao da se kasnije tu nisu dogidle nikakve promjene, što je grubo krivotvorene činjenica. Pri ovomu razmatranju ostavljamo po strani podpuno neistinit prikaz nastanka Nezavisne Države Hrvatske, što ga daje dr. Ljubo Boban. On se ni pred smrt nije mogao osloboediti jugoslavenske komunističke indoktrinacije, pa u tom smislu i daje tumačenje nastanka te prevažne povijesne činjenice 1941. godine (1).

Kao i ljudi, države se rađaju u grču. One u početku nemaju snage uspješno braniti svoje probitke pred pohlepnim susjedima. Susjedne države, pogotovo velesile, nastoje iskoristiti nemoć takvih država u nastajanju i oduzeti im dio nacionalnoga i povijesnog područja i nametnuti im svoju prevlast. Tako je bilo i s Nezavisnom Državom Hrvatskom 1941. godine. Italija je iskoristila svoj tadašnji velevlasni položaj u Europi i nametnula joj Rimske ugovore, kojima joj je otela Sušak, Šibenik, Trogir, Split i Kotor s njihovim zaleđem i otocima ispred njih, izuzevši Paga, Brača i Hvara, a već prije toga jugoslavenske vlasti su joj prepustile Istru, Cres i Lošinj, Rijeku, Zadar i Lastovo (2). Tako je Italija zavladala gotovo cijelom istočnom jadranskom obalom, ozbiljno ugrozivši Nezavisnoj Državi Hrvatskoj izlazak na

Piše:

Ivan GABELICA

Jadransko more, ali joj to, naravno, nije bilo posve onemogućeno.

Hrvatske državne vlasti su prihvatile talijanski diktat, da bi spasile državu, ali se s njim nikada nisu mirile. Čekale su prvu priliku, da ga zbace i uspostave podpunu teritorijalnu cjelovitost na Jadranskom moru. Ta im se je prilika pružila u rujnu 1943. godine i one su pokušale, da je maksimalno iskoriste. Naime, 25. srpnja 1943. u Italiji je izvršen državni udar, fašistički režim je svrgnut, Mussolini je uhićen i zatočen, a vlast je preuzeo

Potpisivanje Rimskih ugovora

general Pietro Badoglio. Među osovinjskim silama, pa tako i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, predviđala se je mogućnost, da bi Italija mogla kapitulirati i prijeći na stranu ratnih protivnika, te su se pomno pratila zbivanja u njoj. U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj su se pripremali, da eventualni prelazak Italije na stranu Saveznika iskoriste za vraćanje otetih hrvatskih područja u sastav matere zemlje. Određivano je osoblje, koje će preuzeti hrvatsku državnu vlast u novooslobođenim krajevima. Tako su Pavelić i Budak, kao ministar vanjskih poslova, već u kolovozu 1943. priopćili dr. Oskaru Turiću, prema njegovu svjedočanstvu, da je predviđen za glavara građanske uprave u Rijeci i cijelom Hrvatskom Primorju, te u Istri i Gorskom Kotaru (3). Nema sumnje, da se je jednako mislilo i na ostala oteta područja. No, bez obzira koliko su

Nijemci pomno pratili politička zbivanja u Italiji, njena kapitulacija i prelazak na stranu Saveznika su ih iznenadili, jer su ih Badoglio i sam kralj do zadnjega časa uvjeravali, da ostaju vjerni savezu sa silama Osovine. Za kapitulaciju su saznali slušajući američke i britanske krugovalne poslove, iza 17 sati 8. rujna 1943. Tek što je objavljena vijest o njihovoj kapitulaciji, Talijani su predavalci partizanima kompletno svoje naoružanje i ljudstvo. Tako su se partizani domogli goleme količine svakovrsnoga oružja u južnim dijelovima Nezavisne Države Hrvatske i u anektiranim hrvatskim područjima. Istodobno su hrvatske i njemačke oružane snage krenule u razoružavanje talijanske vojske. Prema Kascheovu izještu u Berlin, njemačko je oružništvo u Zagrebu prije ponoći 8. rujna bez borbe razoružalo oko 500 talijanskih vojnika. «Hrvatski narod» piše, da su to zajednički učinili njemačko oružništvo i postrojbe Poglavnika tjelesnih sdrugova (4). Ali oba izvora, nezavisno jedan od drugoga, tvrde, da su hrvatske oružane snage te noći razoružale « u Karlovcu i Jastrebarskom – usprkos malobrojnosti a brojčane premoći talijanske strane – tamošnju talijansku diviziju uključujući tu njenog komandanta i štab». Razoružano je oko sedam tisuća talijanskih vojnika i časnika (5). U isto vrijeme hrvatski državni pravaci (Pavelić, Budak, Lorković, Navrati, Bulat i dr.) viječali su o novonastalomu političkom stanju. Koji je konkretno bio sadržaj njihova vijećanja, ne zna se, ali obzirom na osobe koje su vijećale, a pogotovo na Bulatovu nazočnost, koji nije bio član užega državnog vodstva, i na Turinino svjedočanstvo, da mu je već u kolovozu pripoćeno, da je predviđen za glavara građanske uprave sjevernoga jadranskog područja, sa sigurnošću se može tvrditi, da su raspravljali o poduzimanju političkih koraka za vraćanje otetih dijelova Dalmacije, Hrvatskoga primorja i Istre u sastav Nezavisne Države Hrvatske. Politički potezi poduzeti kratko vrijeme nakon toga i za vrijeme idućih nekoliko dana samo pojavljivaju ovu tvrdnju.

Istoga dana, dakle 8. rujna 1943., Paveliću i skupini suradnika, s kojima je vijećao, oko 23 sata pridružio se je njemački poslanik Siegfried Kasche, koji im pripočava, «da po nalogu Ribbentropa izlaže odluke Führera, da Hrvatska imade pravo povratiti izgubljena područja na Jadranu». Tom zgodom Kasche je izrazio «nadu, da će doći do proširenja baze vladavine, napose u pravcu Mačekove grupe, i to što brže, da bi se u tom povijesnom času povezale sve snage». Pavelić je, zahvalivši Hitleru, rekao, «da na tom radi i da će učiniti sve moguće» (6). Iz ovoga se ne smije izvoditi zaključak, da je zamisao o pripojenju Nezavisnoj Državi Hrvatskoj otetih hrvatskih krajeva na jadranskom priobalnom području došla s njemačke strane. Ta zamisao je isključivo hrvatska, a Hitlerova poruka, koju je Kasche priopćio, bila je samo dokaz, da se Njemačka ne će tomu protiviti i da hrvatske državne vlasti mogu nesmetano ići u ostvarenje te zamisli. I one su zaista odmah za tim krenule. Dana 9. rujna 1943. u jedan sat Pavelić se je preko zagrebačke krugovalne postaje obratio hrvatskom narodu. Rekao je, da je «hinbeni saveznik», dakle Talijani, bio «nametnuo hrvatskom narodu u času uskrsnuća Nezavisne Države Hrvatske ugovore i granice, kojima je velik dio hrvatske jadranske obale bio odtrgnut od tiela Hrvatske. (...) Današnjim danom sama je talijanska vlada svojim postupkom riešila hrvatski narod i hrvatsku državu svake obveze proiztekle iz nametnutih ugovora. Veliki vođa Reicha Adolf Hitler izjavio mi je večeras, da priznaje Nezavisnoj Državi Hrvatskoj granice, u kojima su uključene odciepljene hrvatske zemlje na Jadranu». Pozvao je hrvatski narod, da se okupi oko svojih oružanih snaga, koje će osloboditi hrvatske zemlje na Jadranu, i da se svi ujedinimo «imajući na umu samo sreću i slobodu hrvatskoga naroda, te svoju vlastitu Nezavisnu Državu Hrvatsku». Poseban poziv uputio je Hrvatima «Primorja i Dalmacije, koji su «napustili svoje domove radi talijanskih nasilja» na njima izvršenih, da se pridruže hrvatskim oružanim snagama (7). Poslije ovoga govora ministar i zapovjednik hrvatskih oružanih snaga general Navratil pročitao je na zagrebačkomu krugovalu poglavnikovu dnevnu zapovijed upućenu svim hrvatskim vojnicima, dakle domobranima, usatašama, zrakoplovima i mornarima. U zapovijedi je istaknuto, da je postupak

General Pietro Badoglio

Italije razriješio «hrvatsku državu svih nametnutih obveza, koje su sputavale razvoj Nezavisne Države Hrvatske, a napose razvoj hrvatskih oružanih snaga. Uslijed toga Nezavisna Država Hrvatska ima dužnost i pravo, da s oružjem u ruci zaузme i brani one hrvatske zemlje, koje su joj bile oduzete». Vojnicima je naglašeno, da ih zapada «čast i dužnost, da u najvećoj stezi i sa poviestnim junačtvom hrvatskih vojnika» oslobole «odciepljene hrvatske zemlje» i da razviju «slavnu hrvatsku zastavu na Jadranu, pod kojom će na našem moru svanuti sretniji dani hrvatskome narodu». Izražena je sigurnost, da će hrvatski vojnici izvršiti «svoju vojničku i hrvatsku dužnost», a time će biti ispunjena i njihova najvraća želja, da povrate svojoj domovini i svomu narodu ono, što im je bilo oduzeto (8). Sutradan, 10. rujna 1943., Pavelić je, kao državni poglavlar, objavio dvije državnopravne izjave. Prva se odnosi na vojvodu od Spoleta, koji je bio označen hrvatskim kraljem, a druga na Rimske ugovore. Prva izjava glasi: «Budući da dne 18. svibnja 1941. označeni Kralj Hrvatske nije sve do danas od toga označavanja učinio nikakove porabe, to izjavljujem, da su za Nezavisnu Državu Hrvatsku kako ponuda tako i samo označenje postali bezobvezatni i ništeti» (9). Druga izjava je puno opširnija, ona je srž problema, koji se tiču hrvatsko – talijanskih odnosa, pa je i nju potrebno donijeti u cijelovitom tekstu, koji glasi:

«Dne 18. svibnja 1941. godine sklopljeni su između hrvatske vlade i talijanske vlade Rimski ugovori, i to: Ugovor o od-

ređivanju granica između Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Italije, Sporazum o pitanjima vojničkog značaja, koji se odnose na jadransko – primorsko područje te izmjena pisama glede upravnog uređenja občine Split i otoka Korčule. Ni jedne obveze iz ovih Rimskih ugovora nije talijanska vlada sa svoje strane izvršila, napose ne u pitanju granica, jamstva za političku nezavisnost i teritorijalnu cjelovitost te upravnog uređenja občine Split i otoka Korčule, pa usled toga ovi ugovori nisu nikada ni stupili u život. Naprotiv svi oni probitci Nezavisne Države Hrvatske, koji su gornjim ugovorima imali biti zaštićeni, bili su sa strane Kraljevine Italije trajno povrijeđani. Ovi su ugovori bili sklopljeni uz izričitu napomenu o članstvu ugоварajućih stranaka u u novom evropskom poredku. Nakon što je Kraljevina Italija bez znanja i pristanka svojih saveznika utanačila primirje s neprijateljskom ratujućom strankom, i time se izdvojila od dosadanjih saveznika, nema никакve stvarne ni pravne mogućnosti, da bi i unaprijed sa strane Kraljevine Italije ti ugovori bili u život provedeni. S tih razloga kao podpisnik tih ugovora izjavljujem, da oni nemaju nikakove obvezatnosti ni za Nezavisnu Državu Hrvatsku» (10).

Hrvatska državna vlada je ovu državnopravnu izjavu notificirala vladama Njemačkoga Reicha, Carevine Japan, Kraljevine Italije, Kraljevine Madžarske, Republike Finske, Carevine Bugarske, Slovačke Republike, Španjolske Države i Kraljevine Rumunjske, dakle državama s kojima je održavala diplomatske odnose (11).

U hrvatskoj, a sigurno i u stranoj, javnosti postavljalo se je pitanje valjanosti razrješenja Rimskih ugovora, jer se radi o međunarodnim ugovorima dviju suverenih država, koji, načelno gledajući, obvezuju njihove ugovarateljice. Na to je pitanje s hrvatske strane odgovorio dr. Tihomil Drezga, tadašnji redoviti profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Temeljito proučivši Rimske ugovore i činjenice s njima povezane, ustanovio je mnoštvo formalnopravnih i materijalnopravnih mana (nisu objavljeni u «Narodnim novinama», ne sadrže ratifikacionu klauzulu niti su ratificirani, prisila pri zaključivanju, protupravnost, neispunjene činidbe s talijanske strane, nemogućnost ispunjenja te činidbe u novim okolnostima), koje ih čine ništavim. Stoga je na kraju analize zaključio: «Nakon pregleda glavnih razrešujućih razloga Rimskih ugovora ne će

Talijanski fašisti

biti netočno reći, da će ovaj slučaj ostati u poviesti međunarodnog prava klasičnim primjerom opravданog, na obće priznati pravnim načelima utemeljenog, razrešenja međunarodnih ugovora». (12).

Dana 10. rujna 1943. zbili su se još neki događaji, koji su najavljujivali oslobođenje cijelog istočnog jadranskog priobalnog područja, od Kotora do Istre, njegovim priključenjem Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Toga, naime, dana Pavelić je je imenovao dr. Edu Bulata državnim ministrom u Predsjedništvu vlade, stavljajući mu u «privremenu dužnost vođenje izvanrednih poslova u vezi sa pripajanjem oslobođenih krajeva», dr. Brunu Nardeliju «glavarom građanske uprave za područje oslobođene Dalmacije te velikih župa Bribir i

Sidraga i Cetina sa sjedištem u Splitu», dr. Oskara Turinu «glavarom građanske uprave za oslobođeno područje Gorskog Kotara, Hrvatskog primorja i Istre, te za područje velikih župa Modruš, Vinodol i Podgorje i Gacka i Lika sa sjedištem u gradu Sušak – Rieci» i ing. Ivicu Frkovića «glavarom građanske uprave za područje velikih župa Vrhbosna, Usora i Soli i Lašva i Glaž sa sjedištem u Sarajevu» (13). Dakle, hrvatske državne vlasti smatrale su Istru i Rijeku sastavnim dijelom hrvatskog državnog područja. To potvrđuje i slika mosta preko Rječine, koju donosi «Hrvatski narod», ispod koje piše: «Most preko Rječine, koji spaja Sušak s Rijekom, ne će više dijeliti dva diela jednoga te istoga grada» (14). Toga dana, dakle 10. rujna

1943., njemački general Glaise von Horstenau održao je na zagrebačkomu krugovalu pobudni govor, kojim u ime njemačkih vojnika poziva hrvatske vojниke, da slijede poziv svoje domovine i da podu izvjesiti hrvatske zastave, ne samo u Senju i Dubrovniku, nego i na Rijeci i Sušaku, u Zadru, Šibeniku i Splitu, kako bi oslobodili jarma svoju braću, koji su taj jaram teško podnosili (15). To je hrvatskim državnim vlastima bio novi dokaz, da se Nijemci ne će protiviti pripajanju Rijeke Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

No, stvari se nisu tako povoljno razvijale, kako se je na hrvatskoj strani u početku mislilo. Dana 12. rujna 1943. njemački specijalac Otto Skorzeny je na temelju Hitlerova neposrednoga naloga oslobođio iz zatočeništva Mussolinija, koji je već 15. rujna preuzeo vrhovnu upravu fašističkoga pokreta u Italiji, uspostavivši na njezinu sjevernom dijelu Talijansku Socijalnu Republiku. Ponovnom pojavom na političkoj pozornici Mussolini, kojemu se je Hitler oduvijek divio, počelo se je mijenjati njemačko stajalište prema vraćanju pojedinih dijelova istočnojadranskoga priobalnog područja Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, u korist talijanskih probitaka. Najprije se je počelo tvrditi, da se Hitlerova poruka upućena Paveliću 8. rujna 1943. o vraćanju «izgubljenih područja na Jadranu» odnosi samo na područja, koja je Italija prigrabila Rimskim ugovorima 18. svibnja 1941. U skladu s tim je njemački pukovnik Voelker 16. rujna 1943. nudio Davidu Sinčiću, bivšemu općem upravnom povjereniku kod talijanske II. Armate, i Dragutinu Rumleru, bivšemu vojnom povjereniku kod te iste Armate, da uspostave hrvatsku vlast u Sušaku, ali im to nije dopuštao u Rijeci i Istri. Sinčić pak nije htio preuzimati vlast samo u Sušaku, jer nije imao za to ovlaštenje, bojeći se ujedno da bi time prejudicirao pitanje Rijeke i Istre. Dogovorno s generalom Rumlerom u Sušaku je uspostavljeno samo hrvatsko vojno zapovjedništvo, a građanska uprava predana je gradskoj upravi sastavljenoj od hrvatskoga osoblja (16). Pavelić i hrvatska državna vlada nisu se zbog ovakvoga njemačkog držanja dali smesti. Oni su i dalje Hitleru slali prijedloge, da se uredi hrvatska državna granica, unutar koje će se naći Rijeka s kvarnerskim otocima i dio Istre kao hrvatsko državno područje. Hrvatske prijedloge je, u granicama svojih mogućnosti, podupirao i Siegfried

Kasche, njemački poslanik u Zagrebu. Međutim, Hitler i Ribbentrop, idući na ruku Talijanima, o svemu tomu mislili su drugčije. U brzojavu od 20. rujna 1943. Ribbentrop je naložio Kascheu, da prenese poglavniku, da se Hitlerova izjava od 8. rujna ne odnosi na istočnu Istru, Rijeku i zaleđe, kao i na sjevernu otočnu skupinu. To područje je, prema Ribbentropu, od iznimne strateške važnosti, što je učinilo «nužnim da ta područja uzmu njemačke oružane snage, da ih brane i da njima upravljaju». U brzojavu je još naglašeno, «da su sadašnja velika teritorijalna dostignuća Hrvatske konačna». Taj brzojav se sastoji i od posebnog dijela, namijenjenoga samo Kascheu, kojim ga obavještavaju, da se osniva Operativno područje «Jadransko primorje», u koje ulaze talijanske pokrajine «Friul, Gorica, Trst, Istra, Rijeka, Kvarner i Ljubljana». Ovo ipak nije bilo definitivno nego samo privremeno, za vrijeme trajanja rata, određivanje pripadnosti tih područja. U brzojavu se, naime, izričito, kaže: «Ovim zasad po vojnim kriterijima provedenim uređenjem nije još ništa definitivno odlučeno o budućoj sudbini tih krajeva. Jednako tako nije namjera njemačke strane da u poglavniku i hrvatskom narodu pobudi nadu u buduće priključenje tih krajeva Hrvatskoj. To bi vodilo samo razočaranjima» (17). Dakle, Operativno područje «Jadransko primorje» bio je jedan provizorij, o sudbini kojega je trebalo odlučiti nakon svršetka rata. Taj provizorij uređen je protokolom, što su ga 31. listopada sastavili u Klagenfurtu Kasche i tamošnji gauleiter dr. Rainer, koji je već prije bio određen za upravitelja toga područja. Granica između toga «Jadranskog primorja» i područja na kojemu je bila uvedena hrvatska građanska vlast bila je austro – ugarska granica između Dalmacije i Istre. To znači, da su otok Rab i cijela Dalmacija pripojeni Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Unutar toga Operativnog područja «Jadransko primorje», općine Sušak, Kastav, Bakar, Čabar i Krk činile su posebnu upravnu jedinicu, u kojoj će se o hrvatskim probitcima skrbiti poseban izvanredni povjerenik. Službeni jezik u njoj je hrvatski. Tu se vidi, koliko su Nijemci reterirali u odnosu na svoja početna stajališta i u odnosu na ponudu pukovnika Voelkera Davidu Šinčiću. Po povratku u Zagreb Kasche je izjavio poglavniku, da granice Operativnoga područja «Jadransko primorje» nisu

Mussolinijev svršetak

državne nego administrativne (18). Stoga je hrvatska vlada nastavila borbu za vraćanje Krka, hrvatskoga dijela Istre i Rijeke i Sušaka sa zaleđem Hrvatskoj. Već 20. rujna 1943. hrvatska državna vlada je donijela zaključak, «da se donese zakonska odredba o protegnuci državne uprave na pripojene krajeve. Tom zakonskom odredbom, a na temelju zakona o unutarnjoj upravi, uključit će se jedni dijelovi pripojenih krajeva već postojećim župama, kao područje Splita i Kotora, a za druge dijelove osnovat će se nove velike župe, kao za područje Ravnih Kotara sa Zadrom, te za područje Rieke i hrvatskog dijela Istre» (19). Zakonskom odredbom o osnutku Ministarstva za oslobođene krajeve i o djelokrugu ministra za oslobođene krajeve, donesenom 3. studenog 1943., uređena je pravna problematika u svezi s tim oslobođenim krajevima. U par. 5. daje se definicija tih krajeva, pa se određuje, da se oslobođenim krajevima, između ostalog, smatraju «područje bivše kraljevine Dalmacije prema njezinim političkim granicama nma dan 25. srpnja 1914.», zatim «područje grada i kotara Rieka» te «područje bivše markgrofovije Istre, koje je u sastavu Nezavisne Države Hrvatske, te ona područja, koja bi nakon što ova zakonska odredba zadobije pravnu moć, ušla u sastav Nezavisne Države Hrvatske». Sadržajno isti je i par. 5. izmjenjene i dopunjene Zakonske odredbe o osnutku Ministarstva za oslobođene krajeve i o djelokrugu ministra za oslobođene krajeve, koja je donesena 29. studenoga 1943.

U svezi ovih oslobođenih krajeva izbio je 4. studenog 1943. diplomatski incident s Milom Budakom. Kako je hrvatska državna vlada 26. rujna te godine priznala talijansku fašističku republikansku vladu, za talijanskoga poslanika u Hrvatskoj bio je imenovan Tamburini. Očekujući njegov dolazak u Hrvatsku, Budak je, kao ministar vanjskih poslova, posao hrvatskom poslaniku u Berlinu brzojav slijedećega sadržaja: »Saopćite odmah verbalnom notom talijanskom poklisaru, da on saopći svojoj vlasti slijedeće: Hrvatska državna vlada očekuje, da će fašistička republikanska vlada nama saopćiti, prije dolaska ovamo njena poslanika Tamburinu, da vlasta priznaje poništenje rimske ugovore i naše pripojenje svih hrvatskih zemalja, koje su nam Talijani oduzeli tim ugovorima i ranije. Ukoliko to ne učini prije, svakako je potrebno, da sa sobom donese takvu službenu izjavu, jer bez toga ne bi mogla postojati nikakva suradnja, pa bi njegovo prisustvo samo negativno djelovalo» (20). Ova izjava je diplomatski netaktična, zbog nje je Budak kao ministar razriješen dužnosti, ali ona je odraz raspoloženja unutar Ustaškoga pokreta i cijelog hrvatskog naroda.

Za razliku od Rijeke i Istre, cijela Dalmacija je bila i de iure i de facto pripojena Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Zbog toga su odmah nakon 10. rujna 1943. učinjene razne upravne promjene. Ministar unutarnjih poslova na početku je dobio ovlast, da naredbenim putem postrojava velike župe. Sjelo velike župe Bribir – Sidraga

Ušće Rječine

premešteno je iz Knina u Šibenik, a velike župe Cetina iz Omiša u Split. Kratko vrijeme zatim u Zadru je osnovana velika župa Sidraga i Ravni Kotari, koja je obuhvaćala kotare Benkovac, Biograd na moru, Preko i grad Zadar. U Šibeniku je osnovana velika župa Bribir, u sastavu koje su bili kotari Bosansko Grahovo, Drniš, Knin i Šibenik, te grad Šibenik. Velikoj župi Dubrava pripojeni su kotari Korčula i Kotor. Ukinut je kotar Omiš, a u Visu je osnovana kotarska ispostava. Ukinute su carinarnice u Kninu, Omišu, Jelsi i Orebiću, a osnovane nove u Zadru, Šibeniku, Splitu, Herceg – Novom i Kotoru. Također je ukinuta župska redarstvena oblast u Omišu i Kninu, a njihove poslove

su preuzele župske redarstvene oblasti u Splitu, Šibeniku i t. d. (21).

Valja napomenuti, da je i ZAVNOH 20. rujna 1943., dakle deset dana nakon Pavelića, donio odluku o priključenju cijelog istočnojadranskog priobalnog područja «matici zemlji – Hrvatskoj, a preko nje novoj demokratskoj, bratskoj zajednici naroda Jugoslavije» (22). To njihovo priključenje značilo je samo zamjenu jednog ropsstva drugim, jer se samo u vlastitoj državi može postići sreća i sloboda naroda, za čim ZAVNOH nije težio.

Događaji koji su se zbili 9. i 10. rujna 1943. i idućih dana i mjeseci ne smiju se promatrati izdvojeno. Oni su samo nastavak 10. travnja 1941., s kojim čine jednu nerazdvojivu cjelinu. U rujnu 1943.

hrvatski je narod oslobođio pretežan dio onoga, što mu nije uspjelo 10. travnja 1941. i zato je to vrijedna obljetnica, 63. po redu, koje smo se dužni sjećati.

Bilješke:

1. Ljubo Boban : Hrvatske granice 1918. – 1991., Zagreb, 1992., str. 48. – 50. i Hrvatski povijesni zemljopis, Zagreb, 1993., str. 46.
2. Međunarodni ugovori Nezavisne Države Hrvatske 1941., str. 49. – 50.
3. Oskar Turina: Promemoria II, u knjizi Antun Giron – Petar Strčić : Poglavnikovom Vojnom uredu, Rijeka 1993., str. 41.
4. Bogdan Krizman : Ustaše i Treći Reich, sv. 1., Zagreb, 1983., str. 113., i «Hrvatski narod», Zagreb, 10. 9. 1943., str. 2.
5. Bogdan Krizman, nav. dj., str. 113., i «Hrvatski narod» od 10. 9. 1943.
6. Bogdan Krizman, nav. dj., str. 113., bilj. 24.
7. Isto, str. 117. – 118.
8. Isto, str. 118.
9. Isto, str. 119. – 120.
10. Isto, str. 120.
11. Nezavisna Država Hrvatska – pedeseta obljetnica uzpostave 10. IV. 1941. – 10. IV. 1991., Melbourne, 1991., str. 28.
12. Tihomil Drezga: Razrješenje «Rimskih ugovora», tjednik «Spremnost», Zagreb, 26. 9. 1943., str. 1. i 2.
13. «Hrvatski narod», Zagreb, 12. 9. 1943., str. 2.
14. Isto, str. 3.
15. «Hrvatski narod», Zagreb, 11. 9. 1943.
16. Antun Giron – Petar Strčić, nav. dj., str. 34. i 64.
17. Bogdan Krizman, nav. dj., str. 140. – 142.
18. Isto, str. 211. – 212.
19. «Hrvatski narod», Zagreb, 28. 9. 1943., str. 1.
20. Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske, godina 1943., str. 1242. i 1309., i Bogdan Krizman, nav. dj., str. 213.
21. Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske, godina 1943., str. 1196., 1234., 1235., 1240., 1241., 1243., 1247., 1248., 1259., 1309.
22. Antun Giron – Petar Strčić, nav. dj., str. 157. •

ZBORNIK TEKSTOVA O HRVATSKOM POLITIČARU DR. MILI BUDAKU

Rasprava koja se o dr. Mili Budaku počela prije dvije godine, povodom podizanja skromne spomen-ploče u njegovu rodnom Svetom Roku, te njezina uklanjanja pod okriljem mraka i uz asistenciju snaga za posebne namjene Ministarstva unutarnjih poslova, pokazala je da o Budaku – kao, uostalom, i o većini stranica novije hrvatske povijesti – znamo sasvim malo. Njegova su literarna djela desetljećima bila silom izbačena iz tokova hrvatske književnosti, što je bitno odredilo kako književnu kritiku, tako i recepciju proze nekad najpopularnijega hrvatskog književnika kod čitatelja. Problemu sagledavanja Budakova književnog djela kao cjeline, donekle je doskočio dvosveščani Zbornik radova o književniku Mili Budaku, kojega je 1998. u Splitu uredio **mr. Zvonko Marić**. U tom je zborniku prikupljena većina kritika i osvrta na Budakovo književno djelo, što svakomu zainteresiranom bitno olakšava pristup.

Politička dimenzija Mile Budaka ostala je i dalje daleko od sustavnih raščlambi, pa osim sažetoga i nužno manjkava **Jarebova** priloga Budakovu životopisu, objavljenog 1989. u emigrantskoj *Hrvatskoj reviji*, o pravaškom prvaku, ustaškom doglavniku, ministru bogoštovlja i nastave, te poslaniku u Berlinu, nije bilo sustavnijeg rada. Nije to ni **Petrinovićeva** monografija, budući da ona predstavlja zbirku površnosti i pogrešaka, s ponekim točnim podatkom.

U takvoj situaciji o Budaku svatko može govoriti svašta. Radi toga smo se i našli u situaciji da njegov literarni rad očjenjuju nesvršeni politolozi, a da o njegovoj političkoj djelatnosti suvereno pišu ljudi koji nisu objavili makar jednu historiografsku bilješku. Potrebu prikupljanja historiografskih ocjena i prosudbi Bud-

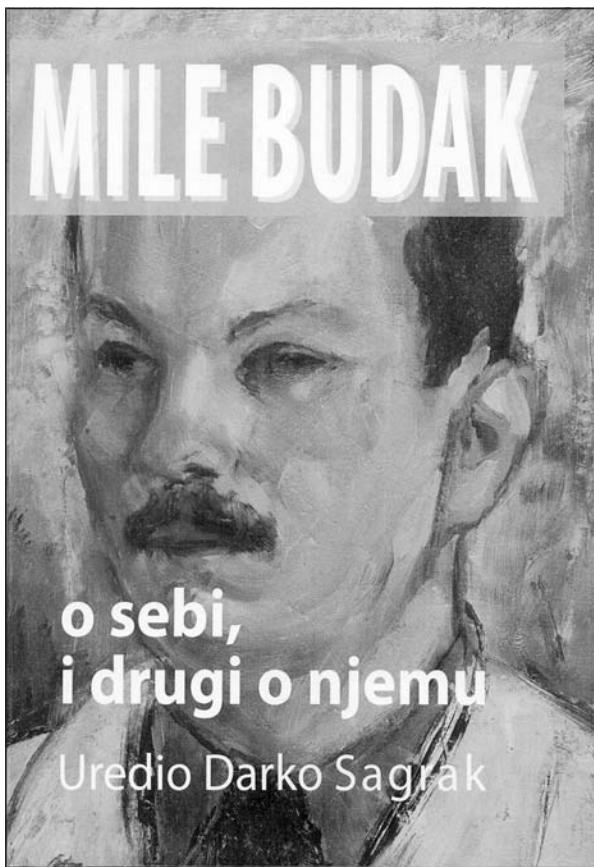
Piše:

Tomislav JONJIĆ

kova političkog djelovanja prvi je očitio **mr. Darko Sagrak**, objavljajući ovog ljeta zbornik tekstova pod naslovom «*Mile Budak o sebi, i drugi o njemu*» (Zagreb, 2006., 575. str.). Koliko je to

Mile Budaka. Različite je fragmente Sagrak prikupio iz periodike i rasprava objavljenih prije Drugoga svjetskog rata, tijekom njega i nakon njega, kako u Domovini, tako i u emigraciji. Razvrstao ih je na sljedeći način: *Tri izvorna Budakova rada, Biografski podaci o Mili Budaku, Feljtoni, eseji... o Mili Budaku, Polemički o Budaku u tiskovinama, Političke teme, Budakovi izvorni radovi, Interviewi na temu Budak, Razne teme i Zaglavak*. Naravno, osim izvornih Budakovih djela, praktično svaki prilog mogao bi se svrstati u različita poglavljia, jer mnogi od njih sadrže biografske podatke, mnogi su pisani polemičnim tonom, a svaki je na neki način doprinos spoznavanju Budakova političkog profila.

U tom smislu je ovaj zbornik neizostavan izvor za svakoga tko će se ubuduće baviti Budakom. Treba vjerovati da će u drugom izdanju urednik i priredivač otkloniti i manje nedostatke koji su se potkrali, tim više što ih je i sam svjestan, kako svjedoče njegove napomene i priloženi ispravak. Svaku opasku bilo kojeg prikazivača valja gledati u svjetlu činjenice da je urednik sav posao obavio sam, u cijelosti o svom trošku i u razdoblju kad je bio podvrgnut nizu teških operacija. Otklanjanje tih nedostataka (poput nedostatka kazala osoba i stvarno ga kazala, poneka tiskarska pogreška i sl.), te dopunjavanje zbornika očjenama stranih pisaca (osobito onih koji su se sustavnije bavili prvom ustaškom emigracijom, poput **Jamesa J. Sadkovicha**), još više će povećati vrijednost knjige. No, i ovako je ona nemjerljivo vrijedan prilog shvaćanju političkih pogleda i djelovanja jednoga književnika, kojega je žarko rodoljublje odvelo u politiku i koje ga je stajalo višestruke tamnice, a onda pokušaja smaknuća (7. lipnja 1932.) i, napokon, sudskega umorstva 7. lipnja 1945. •

Zbornik tekstova Darka Sagraka

zahtjevna zadaća, u svojim nas napomenama upozorava sam mr. Sagrak, koji je ne samo priredivač, nego i urednik i nakladnik knjige: ono o čemu bi u hrvatskoj državi trebali brinuti instituti, u današnjoj Hrvatskoj rade pojedinci. Njihovo ljubavi, samoprijegoru i žrtvi valja zahvaliti mnoga vrijedna djela koja su se pojavila posljednjih desetljeća i pol.

U tom svjetlu Sagrakov zbornik treba pozdraviti kao dragocjenu zbirku podataka i svjedočenja o političkom djelovanju

OPASNA KNJIGA O OPASNOJ TEMI

Pojavu knjige *Industrija holokausta* Normana G. Finkelsteina na američkom tržištu prije nekoliko godina, zagrebački je *Jutarnji list* (15. srpnja 2000.) popratio prenošenjem opširnog prikaza iz *The Guardian*. Ugleđni je britanski list napomenuo kako je riječ o knjizi «kontroverznog auktora», koja je izazvala «buru s obje strane Atlantika».

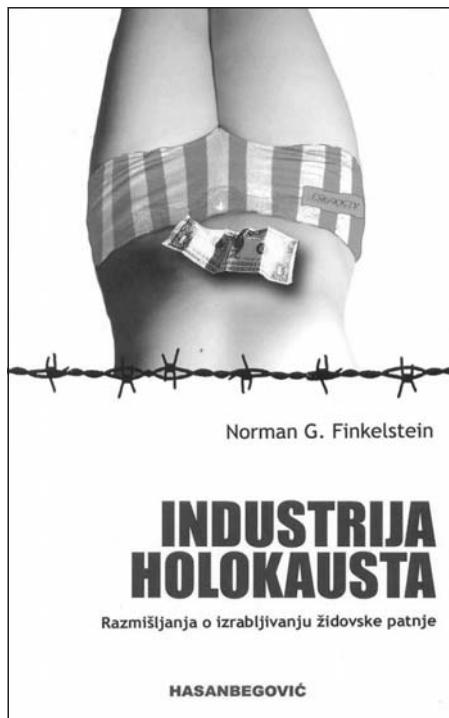
Temeljna je, naime, Finkelsteinova teza, «da je nacistički holokaust sustavno eksploriran i falsificiran radi iznude novca, a glavni akteri toga 'biznisa smrti' su lažne žrtve nacističkog progona». Karakteristično je pritom, da vodeću ulogu u njemu imaju neki američki Židovi, dok u židovskim zajednicama u Europi izvorno ne postoji tendencija komercijalizacije zastrašujućeg stradanja Židova u Hitlerovoj Europi («Ponekad se čini da je to što su holokaust 'otkrili' američki Židovi, gore nego da je on zaboravljen»). To «otkrice» holokausta zapravo se nije zabilo ni tijekom Drugoga svjetskog rata, ni neposredno nakon njega. Čak ni nakon osnutka Izraela 1948. godine, nego tek nakon («Šestodnevoga») izraelsko-arapskog rata 1967.

Sve do tada, američkim je Židovima cionizam bio prilično strana ideologija, a holokaust je imao sasvim marginalnu ulogu u životu Amerikanaca, pa i američkih Židova: svega jedan od dvadeset američkih Židova želio je posjetiti Izrael, a nekakve intelektualne veze sa židovskom državom uspostavili su samo Hannah Arendt i Noam Chomsky, upravo oni židovski intelektualci koji će uskoro postati krajnje kritični prema vulgarizaciji zločina kojemu su žrtve bili njihovi sunarodnjaci. Nakon lipnja 1967. dolazi do «podčinjanja Izraela Sjedinjenim Američkim Državama», čime prestaje postojati dotadašnji «bauk dvostrukе lojalnosti», a lojalnost Izraelu počinje se tumačiti kao «superlojalnost SAD-u». Iznenadjujuća izraelska ratna pobjeda pretvorila je tu zemlju u američkog pouzdanika na Bliskom istoku, a na taj način država Izrael, svjetovna država židovskog naroda u «obećanoj zemlji», postaje «religijom američkih Židova». Kako bi se stradanje Židova moglo upotrijebiti kao «savršeno oružje za onemogućavanje kritike Izraela», bilo je potrebno «ideološki prekrojiti nacistički holokaust». Usporedno s tim

Piše:

Tomislav JONJIĆ

rađa se «industrija holokausta», kojoj je cilj isključivo materijalne naravi: uz izravnu ili prešutnu prijetnju američkim (!) sankcijama, od istočnoeuropskih i srednjeeuropskih zemalja i banaka dobiti što veću svotu novca na ime obeštećenja žrtava genocida. Pritom se previđa, da su takvog pritiska pošteđeni Velika Britanija i SAD (iako su posredno pridonijeli stradanju Židova), a da priskrbljeni novac zapravo ne dolazi do pravih žrtava, nego do onih koji parazitski žive na njihovoj patnji.

Industrija holokausta

Takvo ponašanje, smatra Finkelstein, ide na ruku negatorima holokausta i svakom pokušaju vulgarne revizije povijesnih predodžbi, te istodobno rađa antisemitizam (zapravo antijudaizam), koji je zbog toga – i zbog izraelske politike – u zabrinjavajućem porastu. Finkelstein je, valja reći, i sam Židov. Njegovi su roditelji preživjeli strahote varšavskoga geta i nacističkih koncentracijskih logora, a nacisti su mu pobili članove obitelji i s očeve i s majčine strane. No, za razliku od pojedinaca koji su od industrije holokausta profitirali, njegova je majka dobila svega tri i pol tisuće dolara naknade... •

Otvaramoči raspravu o ovoj temi, Finkelstein je bio svjestan rizika i za vlastitu karijeru, pa je i doživio mnoge neugodnosti, izgubio je sveučilišnu katedru u New Yorku, a pojedini istaknuti američki Židovi za njega i za njegovu knjigu imaju samo najgore riječi pokude. Nije mu pomogla potpora Noama Chomskog, nesumnjivo jednog od vodećih lijevo orijentiranih intelektualaca u svijetu, a ni pohvale Raula Hilberga, ujedno i pionira i doajena u proučavanju nacističkoga holokausta. Zbog površne interpretacije njegove knjige kao protužidovskoga i protuameričkog pamfleta, Finkelstein je izopćen iz akademске zajednice u Americi. Kako je pisana britkim stilom, ne štedeći nikoga, u SAD-u je njegova knjiga suočena s ostracizmom, dok je u nekim europskim državama postala bestselerom.

Može se očekivati da će i u Hrvatskoj knjiga naići na zid šutnje, jer je i u nas – s obzirom na tešku hipoteku koju neporecivo i s razlogom nosimo iz doba Drugoga svjetskog rata – riječ o temi o kojoj je, reklo bi se, najprobitačnije šutjeti. Ili, alternativno, pretvoriti se u dionike onoga što Finkelstein naziva «industrijom holokausta», tako što ćemo zatvoriti oči pred pokoljima u palestinskim selima i koristiti svaku prigodu da i bez posebna povoda Židovima polaskamo kao izabranom narodu (kao da iz takve laske ne viri antijudaističko kopito!). A bilo bi bolje, umjesto toga, stvarno suočići sa židovskim stradanjem na način na koji to čini većina pripadnika tog naroda: tiho i bez pompe, onako kako se svojih žrtava sjećaju i drugi – Armenci, Ukrajinci, Cigani i, zašto ne, Hrvati. Jer Finkelstein je nesumnjivo u pravu, kad tvrdi kako je moralna dimenzija holokausta neusporedivo važnija od njegove fizičke dimenzije.

U Hrvatskoj je knjigu nedavno objavila zagrebačka nakladnička kuća Hasanbegović (*Industrija holokausta. Razmišljanja o izrabljivanju židovske patnje*, Zagreb, 2006., 189 str.), a nakladnik je u nju uvrstio i jedan Finkelsteinov interview iz 2001., koji dopunjava i razrađuje neke od auktorovih teza. Knjiga se može naručiti izravno kod nakladnika po promotivnoj cijeni od 90 kuna: (Zlatko Hasanbegović, Frankopanska 20, Zagreb, mob. 091/542 7400). •

PROSVJED

Stranka hrvatskog prava, podružnica Livno, je 28. srpnja 2006. godine televizijskim kućama FTV-u i BHT-u poslala pismeni prosvjed zbog njihove uredišća politike. Autori dopisa, kojeg u ime Stranke hrvatskog prava podpisuje njen predsjednik Ante Matić, za ovaj čin bili su potaknuti prijenosom i komentarom obilježavanja takozvanog Dana ustanka naroda i narodnosti protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, koje se dan ranije, 27. srpnja, odvijalo u Drvaru i drugim mjestima Bosne i Hercegovine. Ističući uredništvo navedenih televizijskih kuća, da su na taj datum četnici i partizani, «antifašisti», izvršili pokolj nevinog hrvatskog naroda Drvara, Grahova i Krnješe, civila, hodočasnika koji su se vraćali svojim domovima s proslave blagdana sv. Ane na Kosovu poju kod Knina, Stranka hrvatskog prava ih podsjeća da Hrvati u BiH nisu nacionalna manjina da bi im se smjelo uskraćivati pravo na informacije i prenositi krivu sliku o njima i njihovim težnjama, te se nada i da će i do njih doći nedavna rezolucija Europskog parlamenta o zločinima komunizma, te da će napokon sagledati pravo stanje povijesti koja se dogodila na tim područjima. U nastavku, Stranka hrvatskog prava navedenim je televizijskim kućama ponudila vijest, koju bi one objavile da nije ideološkog sljepila i političkog pritiska:

OBILJEŽENA 65. GODIŠNICA STRADANJA DRVARSKIH MUČENIKA

Župa Drvar sjetila se i ove godine svojih mučenika iz Drugog svjetskog rata. U povodu 65. obljetnice njihova stradanja i posvemašnjeg uništenja tamošnje kataličke župe, kao i susjednih župa Krnješa i Bosansko Grahovo, 27. srpnja 1941. slavljenja je sveta misa zadušnica za župnike i sve nevino stradale župljane tih župa. Kako je poznato, toga je dana ubijen drvarski župnik Waldemar Maksimilian Nestor s većom skupinom svojih župljana na povratku s hodočašća svetoj Ani u Kninsko polje. Njihov vlak je na povratku zaustavljen oko 18 kilometara nadomak Drvara gdje su pobijeni na najokrutniji način i pobacani u jamu Golubinjača. Istog dana počeo je i pokolj grahovskih župljana, a uskoro i onih iz

 STRANKA HRVATSKOG PRAVA <small>Korisnička banka i broj računa: UniCredit Zagrebačka banka d.d. Mostar - Broj računa: 3381502200498153 Unicredit Zagrebačka banka d.d. Mostar - SWIFT CODE ZABA BA 22 - Devizni broj računa: 48-06-166667</small>
n/r glavnog i odgovornog urednika FTV i BHT
STRANKA HRVATSKOG PRAVA – LIVNO <small>http://www.strankahrvatskogprava.hr email: shpr@srh.hr Vat znak: Nač znak: P-015/07/06 Nadnevak: 28.07.2006.</small>
<i>PREDMET: Prosvjed FTV-u i BHT-u na informativne emisije dana 27. srpnja 2006</i>
<i>Poštovani,</i> Ovim priopćenjem prosvjedujemo protiv uredišća politike FTV i BHT, odnosno ovakvog JRTV Servisa u BiH. Naime, u vašim jučerašnjim informativnim emisijama mogli smo unedolog pratiti kako se u Drvaru i na drugim mjestima obilježilo 27. srpnja 1941. takozvani „Dan ustanka naroda i narodnosti protiv fašističkog okupatora i njihovih slugu“. Međutim, da niste još uvijek u komunističkom mrtaku koji je zavio mnoge u crno, preko tri milijuna žrtva komunističkih zločina u svijetu i preko pola milijuna poginulih Hrvata, onda bi ste znali da je taj čri i dan izvršen pokolj nad nevinim hrvatskim narodom Drvara, Grahova i Krnješe. Izvršen je pokolj od strane četnika, partizana, „antifašista“ nad civilima, Hrvatima, hodočasnima koji su se vraćali svojim domovima sa proslave blagdana sv. Ane na Kosovu poju kod Knina. Dakle, još i danas, nakon pola stoljeća velikosrpske i komunističke diktature u kojem je hrvatski narod bio i prezivio toliko zločine naši i sobni i postje Domovinskog rata kadu smo se uspijeli obraniti nakon ponovne velikosrpske agresije od njihovih slijedbenika, vi imate obraz na ovaj način uskraćivati javnost za informacije o nevinim žrtvama i prenositi manifestacije onih koji se ne kaju za počinjene zločine već ih prikazuju kao dan nekog slobodarskog ustanka i tako zapravo i vi kao javna televizija sudjelujete u veličanju zločina nad nevinim hrvatskim stanovništvom. Za nadati je se i da će do vas doći nedavna rezolucija Europskog parlamenta o zločinima komunizma i da će te sagledati pravo stanje povijesti koja se dogodila na ovim prostorima. Isto tako bi ste trebali znati da hrvatski narod na ovim svojim 140 godišnjim prostorima nije nikakva nacionalna manjina da bi ste mu vi mogli uskraćivati osnovna prava na informaciju i prenositi krivu sliku o njemu i njegovim težnjama i zbijanjima koja ga prate. Dakle i ovaj vas odnos prema hrvatskim žrtvama pokazuje kakav je vaš stav i prema živućima Hrvatima i je li se onda još čudno što Hrvati i plaćaju pretplatu talkov TV i što hoće TV kanal na svom hrvatskom jeziku koji će uredavati oni koji maže dobro, odnosno oni koji ma ne će raditi o gativi. I na kraju vama i Vašoj novinarici koja se javila iz Drvara možemo ponuditi ovakvu vijest koju bi javio neki profesionalni novinar bez partiskog komunističkog staza i koju bi ste vi prenijeli kada bi vaša TV kuća bila kuća slobodnog medijskog prostora, a ne političkog diktata:
<i>Obilježena 65 godišnjica stradanja drvarskih mučenika</i>
<i>Župa Drvar sjetila se i ove godine svojih mučenika iz drugog svjetskog rata. U povodu 65 obljetnice njihova stradanja i posvemašnjeg uništenja tamošnje kataličke župe, kao i susjednih župa Krnješa i Bosansko Grahovo 27. srpnja 1941. slavljenja je sv. misa zadušnica za župnike i sve nevino stradale župljane tih župa. Kako je poznato, toga je dana ubijen drvarski župnik Waldemar Maksimilian Nestor s većom skupinom svojih župljana na povratku s hodočašća svetoj Ani u Kninsko polje. Njihov vlak je na povratku zaustavljen oko 18 kilometara nadomak Drvara gdje su pobijeni na najokrutniji način i pobacani u jamu Golubinjača. Istog dana počeo je i pokolj grahovskih župljana, a uskoro i onih iz</i>

Faksimil prosvjeda Stranke hrvatskog prava

nadomak Drvaru, gdje su pobijeni na najokrutniji način i pobacani u jamu Golubinjača. Istog dana počeo je i pokolj grahovskih župljana, a uskoro i onih iz

Krnješe, koja se nikad više nije oporavila i danas joj nema traga.

Prvi su na udaru bili župnici u tim župama: Juraj Gospodnetić u Grahovu, te Krešimir Barišić u Krnješu, uz kojega su među mnoštvom vjernika stradala i tri svećenička pripravnika. Za sve njih molilo se uz svetu misu zadušnicu koja je okupila brojne svećenike, a predvodio ju je banjalučki biskup Franjo Komarica. Domaći župnik Žarko Vladislav Ošap je, pozdravljajući nazočne, naglasio da to nije nikakav politički skup, nego molitva i sjećanje na naše mučenike, te pročitao sva prezimena tij. obitelji iz kojih su mučenici spomenuti župa, njih čak 568 za koje znamo pojmenice. Njihova su imena ispisana na jednoj ploči koja stoji kao trajni podsjetnik u dvorani gdje se na bogoslužje okupljaju drvarski katolici. Na posebnoj mramornoj ploči su slike i osnovni podaci spomenute trojice župnika-mučenika.

Autor teksta, predsjednik Stranke hrvatskog prava Ante Matić, prosvjed završava citatom: «Gdje laž caruje, nevini stradaju!»•

 STRANKA HRVATSKOG PRAVA <small>Korisnička banka i broj računa: UniCredit Zagrebačka banka d.d. Mostar - Broj računa: 3381502200498153 UniCredit Zagrebačka banka d.d. Mostar - SWIFT CODE ZABA BA 22 - Devizni broj računa: 48-06-166667</small>
<i>Prvi su na udaru bili župnici u tim župama: Juraj Gospodnetić u Grahovu, te Krešimir Barišić u Krnješu, uz kojega su među mnoštvom vjernika stradala i tri svećenička pripravnika. Za sve njih molilo se uz svetu misu zadušnicu koja je okupila brojne svećenike, a predvodio ju je banjalučki biskup Franjo Komarica. Domaći župnik Žarko Vladislav Ošap je, pozdravljajući nazočne, naglasio da to nije nikakav politički skup, nego molitva i sjećanje na naše mučenike, te pročitao sva prezimena tij. obitelji iz kojih su mučenici spomenuti župa, njih čak 568 za koje znamo pojmenice. Njihova su imena ispisana na jednoj ploči koja stoji kao trajni podsjetnik u dvorani gdje se na bogoslužje okupljaju drvarski katolici. Na posebnoj mramornoj ploči su slike i osnovni podaci spomenute trojice župnika-mučenika.</i>
<i>Gospodo, drugovi, sa FTV i BHT-a ovakvu informaciju gledatelji vaših informativnih emisija nisu mogli dobiti od zagljušujuće buke onih koji i danas svoje velikosrpske i komunističke zločine nad Hrvatima prikazuju kao antifašizam i borbu za slobodu, otvarajući tako, u današnjoj situaciji kad još uvijek tražimo svoje mrtve iz Domovinskog rata i kad su mnogi i mnogi zločinci još uvijek na slobodi, stare nezacijseljene rane koje se iznova blate starim komunističkim lažima ubijajući ih tako nanovo i po ko zna koji pu bez imalo srama i gržnje savjesti.</i>
<i>Zaista, tamo gdje laž caruje, nevini stradaju!</i>
<i>S poštovanjem,</i>
<i>Bog i Hrvati!</i>
Ante Matić, predsjednik Stranke hrvatskog prava

Faksimil prosvjeda Stranke hrvatskog prava

U SPOMEN NA ŽUMBERAČKU OBITELJ HRANILOVIĆ

Dana 24. srpnja 2006. predstavnici Mjesnog odbora Sošice i žumberačkog grkokatoličkog sjemeništa, položili su cvijeće i zapalili svjeće na grobu hrvatske mučenice Marije Hranilović i njezine braće Marka i Stanka. Uz vitalnog 92- godišnjaka Dragu Hranilovića, grob su posjetili Danijel Hranilović, Zdravko Radić, Petar Smičiklas i Milan Radić.

Marija Hranilović

Na isti dan, prije šest godina, sahranjena je hrabra i pobožna Marija Hranilović. Gospođa Kaja Pereković u ime političkih zatvorenika održala je dirljiv govor, a u ime svećenika govor je održao rektor grkokatoličkog sjemeništa Nino Kekić. Marija i njezina braća od mlađih dana, a za vrijeme stare Jugoslavije, uključili su se u pravaški pokret. Stanko Hranilović, rođen 1906., najstariji od njih, bio je novinar, vrsni poznavalač njemačkog jezika i istaknuti hrvatski domoljub. U emigraciju je otisao 1928. godine, a vratio se u petom mjesecu 1941. godine po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske, u čijoj je najvišoj vlasti sudjelovala. Od komunističkih vlasti je uhićen i pogubljen u svibnju 1945. godine.

Najmlađi od njih, Marko Hranilović, rođen 1908. godine, već kao gimnazijalac aktivno se uključio u pravaški pokret i

Piše:

Milan RADIĆ – ILAS

sudjelovao u nizu akcija protiv srbskog imperializma. Nakon atentata na masona Schlegela, koji je bio pobornik diktature kralja Aleksandra, uhićen je. Marko je zatvoren s cijelom grupom mlađih Hrvata, a na smrt je uz njega osuđen i Matija Soldin. Ostali su osuđeni na višegodišnje robije. Marko je obešen 25. rujna 1931. godine, a umro je s riječima: »Živila Hrvatska!». Pokopan je u Sošicama, a 1961. godine sestra je Marija, ekshumirajući oca, koji se također zvao Marko, ekshumirala i brata, te ga uz dosta muke prenijela u Zagreb, na Mirogoj.

Marija je bila više puta osuđivana, a 1931. godine bila je u zatvoru zbog ubojstva masona Schlegela, te je kasnije, zajedno s majkom, internirana u sošice na Žumberku, gdje su Hranilovići imali rodinu. Svake nedjelje išla je u sošičku crkvu sv. Petra i Pavla, a materijalnu podršku imala je u dr. Janku Šimraku i sošičkom ugostitelju i predsjedniku crkvenog odbora, Nikoli Radiću – Ilasu. Nakon internacije s majkom se vraća u Zagreb, gdje dočekuje početak rata i osnivanje Nezavisne Države Hrvatske. Radosna je

jer se nakon 13 godina ponovo vidjela s bratom Stankom, koji je postao važna osoba nove države. Ponovno je uhićena 16. svibnja 1945. i osuđena na dvije godine robije. Izdržavala ju je u Velikoj Pisanići, Popovači i Požegi. Majka Milka bila je izbačena na ulicu, a nadbiskup Stepinac zamolio je časne sestre da je prime u sebe.

Nakon zatvora Marija je bila šikanirana od strane komunističke vlasti i često zvana na saslušanje. U sjećanju mi je ostala kao velik borac za Hrvatsku, a u svojim sjećanjima ona je uvijek nosila braću Marka i Stanka, te molila Boga za njihove duše. Često je s ponosom isticala da je Žumberčanka, uskokinja, Hrvatica – grkokatolkinja i svake je godine rektora Kekića zvala na blagoslov stana u Ogrizovićevoj ulici. Osobno mi je dala mnogo spisa i slika svoje braće, te Žumberka.

Zato čuvajmo uspomenu na Mariju i njezinu braću Marka i Stanka i nastavimo tamo gdje su oni stali. Oni su bili svjetionici vjere i borbe u teška vremena. Misa za obitelj Hranilović održat će se 25. rujna 2006. godine u žumberačkom grkokatoličkom sjemeništu u Zagrebu, na Gornjem Gradu, Ćirilometodska 1 u 18 sati i to po želji Drage Hranilovića i Milana Radića. •

Marija s majkom i braćom

U SPOMEN
IVANU POLJANCU

Ivo Poljanac rođen je 22. ožujka 1923. godine, umro 21. kolovoza 2006., a pokopan na Gradskom groblju Viktorovac 22. kolovoza 2006. godine. Od pokojnika, u ime HDPZ – a, podružnice Sisačko – Moslavačke, oprostio se Tajnik društva, koji je između ostalog rekao: « Želim u ime Društva političkih zatvorenika i u ime mnogih vas ovdje nazočnih, s nekoliko riječi ukazati na Ivanov životni put. Ivan je rođen u Sisku, gdje se školovao i odrastao. Zbivanja 1941. obradovala su hrvatski narod, pa tako i našeg Ivu, ali nažalost ne zadugo. Događaji kreću neželjenim smjerom, nastaju komešanja, vrše se pripreme za pobunu i Ivan je osjećao obvezu stupiti u obranu novostvorene Nezavisne Države Hrvatske.

Vrijeme prolazi, dolazi peti mjesec 1945. godine, povlačenje hrvatske vojske, zarobljavanje, pa križni put koji je uslijedio, a onda raznorazna maltretiranja

glađu, bolešcu i ostalim nepodobštinama, koje može samo nečovjek izmisliti.

Nakon svega pretrpjelog zla, kad je izgledalo da su nevolje prošle, slijedi hapšenje 20. listopada 1946. i našeg Ivu uključuju u masovno montirano suđenje organizirano i održano u Sisku 16. siječnja 1947. godine. Naš Ivan je u optužnici bio 14. od ukupno 16 optuženika, čije su optužnice glasile da su pripadali Ustaško – Mačekovskom terorističkom pokretu. Na tom suđenju, bolje reći laksrdiji od suđenja, održanom u kino dvorani pretrpanoj posebno odabranim ljudima, koji su odasvud došli kako bi ovacijama i odobravanjem podupirali takozvano «narodni sud» i zloglasnog tužitelja Manojlović Paju i još goreg predsjednika suda Dragutina Desputa. Dabome, svi su morali biti krivi i osuđeni bez milosti. Osude su glasile od smrtnih, pa do raznih vremen-

skih kazni, a gospodin Ivan Poljanac dobio je pet godina strogog zatvora.

Kaznu, odnosno robiju je izdržao u Lepoglavi, zvanoj Popravni dom, jer je ondašnjim komunističkim vlastima bilo u interesu, da nas preodgoje kako bi služili njima i njihovoj ideologiji. Nakon izlaska iz zatvora Ivan se uključuje u normalan život, da bi pred kraj opet trpio životne nedaće. Teško mu obolijeva supruga i umire. On je pretrpio nekoliko moždanih udara, koji ga tjeraju u invalidska kolica. Kao kruna svega, prije dva mjeseca mu iznenada umire jedini oslonac u životu, kćerka Dubravka. I što reći na sve to, nego dragi Ivane, neka Ti je vječna slava i počivao u miru Božjem u ovoj hrvatskoj zemlji koju si toliko volio.»

*Vladimir VRAŽIĆ,
tajnik podružnice HDPZ-a
Sisačko – Moslavačke županije*

U SPOMEN

ĐURO BENDER

1910. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemљa!

HDPZ Podružnica Dubrovnik

U SPOMEN

LJERKA CVETKOVIĆ

1910. – 2005.

Laka joj bila hrvatska zemљa!

HDPZ Podružnica Zagreb
Ogranak Samobor

U SPOMEN

BOŽIDAR BURČUL

1949. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Zadar

U SPOMEN

DJURO BENDER

1910. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Dubrovnik

U SPOMEN

VLAHO MARINOVIC

1924. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Varaždin

U SPOMEN

JURE ZOVKO

1919. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ

U SPOMEN

JOSIP ŽLIMEN

1927. – 1991.

Hrvatski rodoljub i bivši politički zatvorenik, uhićen 21.12.1946. u Ogulinu, kaznu izdržavao do 7.1.1952.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

Supruga i djeca

U SPOMEN

MARKO CERJANEC

1930. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Krapina

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXIX.)

3344. **TURK, Đurdica** (Viktor) - rođ. 07.12.1926. u Zaboku. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.8. na 3 god. zatvora.

3345. **TURKALJ, Marija** (Joso) - rođ. 01.01.1926. u Koritima. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

3346. **TURKMAN, Ivan** (Josip) - rođ. 11.11.1923. u Topolovcu, Sisak. Osuđ. 1960. presudom Okružnog suda Sisak po K. Z čl. 174. na 10 mjes. zatvora.

3347. **TURKOVIĆ, Manda** (Vid) - rođ. 11.12.1912. u Drapući. Osuđ. 1946. presudom O.S. Karlovac po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

3348. **TURMAN, Danijela** (Ivan) - rođ. 24.06.1918. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Vrhovnog suda JA II, po ZPND čl. 3. t. 3. na 10 god. zatvora.

3349. **TURZAM, Ljerka** (Božidar) - rođ. 26.12.1922. u Ključu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.

3350. **TURZAN, Dragica** (Maks) - rođ. 24.10.1899. u Ključu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

3351. **TUSTANIĆ, Stjepan** (Mato) - rođ. 22.09.1924. u Oriovcu. Osuđ. 1972. presudom Općinski suda Sl. Brod po KZ čl. 119/3. na 2 mjes. zatvora.

3352. **UDŽBINAC, Milka** (Miško) - rođ. 01.01.1912. u V. Zdencima. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Daruvar po na 18 mjes. zatvora.

3353. **UGARKOVIĆ, Olga** (Juraj) - rođ. 01.01.1926. u Gospicu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda XI. Korpusa po UVS čl. 10. na 8 god. zatvora.

3354. **UGORKOVIĆ, Kata** (Marko) - rođ. 01.01.1907. u Čurlovcu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Daruvar po ZPND čl.3.t.14. na 11 6. 6 mjes.. zatvora.

3355. **UGRIN, Ruža** (Stjepan) - rođ. 04.12.1927. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11, na 1 god. zatvora.

3356. **UJKETIĆ, Marija** (Kata) - rođ. 01.01.1914. u Korenici. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl.3.t.12 i 4 na 5 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

3357. **ULRIN, Olga** (Ivan) - rođ. 01.11.1929. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom O.V.S. Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na kaznu zatvora DO PUNOLJETNOSTI.

3358. **ULJATOVSKI, Dragica** (Đuro) - rođ. 01.03.1928. u Ruševu, Sl. Požega. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes.. zatvora.

3359. **UMILE, Derna** (Konsolato) - rođ. 02.06.1915. u Rijeku. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Rijeka zbog krivotvorena dokumenata na 6 god. zatvora.

3360. **UNIKIĆ, Kata** (Antun) - rođ. 10.03.1902. u Vinkovcima. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND 6L.3.t.14., čl.8.i 9, na 15 mjes. zatvora.

3361. **UNIKIĆ, Marija** (Marko) - rođ. 01.01.1895. u Lipovcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.

3362. **URAJKOVIĆ, Terezija** (Luka) - rođ. 09.06.1889. u Valpovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 13. i 14. na 4 god. zatvora.

3363. **URAOVIĆ, Katica** (Joso) - rođ. 01.01.1903. u Gospicu. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Gospic po čl. 3. t. 3. na 2 god. zatvora.

3364. **URBANČIĆ, Antica** (Petar) - rođ. 01.01.1903. u Dolenju, Pazin. Osuđ. 1951. presudom Okružnog suda Rijeka po ZPND čl.3.t.14. na 8 god. zatvora.

3365. **UREK, Albina** (Ivan) - rođ. 01.03.1922. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Nar. suda Zagreb po ZPND čl. 9. na 2 god. zatvora.

3366. **URŠIĆ, Stjepan** (Josip) - rođ. 11.12.1890. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom O.S. Za Grad Zagreb zbog VEZE S KRIŽARIMA na 3 god. zatvora.

3367. **UŠLJEBRKA, Marija** (Ivan) - rođ. 14.08.1881. u Benkovcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Za Oblast Dalmaciju po UVS čl.14. na 3 god. zatvora.

3368. **UVAČEK, Erža** (Franjo) - rođ. 01.01.1910. u Negtinu, Ilok. Osuđ. 1944. presudom Vojnog suda Sremska Mitrovica po UVS čl.14. na 10 god. zatvora.

3369. **UZELAC, Ivka** (Marko) - rođ. 01.01.1924. u Bužinu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 7. na 4 mjes., zatvora.

3370. **UZELAC, Štefica** (Grga) - rođ. 01.01.1925. u Velimirovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 13 god. zatvora.

3371. **VAGANIĆ, Jelka** (Mijo) - rođ. 01.01.1901. u Rasinji, Koprivnica. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Zagreb po ZPND čl.11. na 1 god. zatvora.

3372. **VAJAK, Kristina** (Nikola) - rođ. 01.01.1913. u Valenovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Subotica po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

3373. **VAJIĆ, Milka** (Košta) - rođ. 28.04.1924. u Paki g. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Bjelovar U Osijeku po ZPND čl.3.t.8.i 14. na 1 god. zatvora.

3374. **VAKIĆ, Ika** (Juraj) - rođ. 18.12.1921. u Tribnju. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Nar. suda Za Liku u Gospiću po ZPND čl..3.t.3. na 7 god. zatvora.

3375. **VALDINGER, Josipa** (Đuro) - rođ. 13.03.1888. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.

3376. **VALDINGER, Zora** (Alfonzo) - rođ. 02.06.1907. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Osijek po ZPND čl..3.t.14. na 1 god. zatvora.

3377. **VALENŠČAK, Marija** (Ama) - rođ. 07.07.1899. u Jordanovačkij Livadi. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3 i 14. na 3 god. zatvora.

3378. **VALENT, Suzana** (Sjtepan) - rođ. 06.02.1911. u Knegincu, Varaždin. Os. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3 i 14. na 3 god. zatvora.

3379. **VALENTIĆ, Bara** (Ante) - rođ. 01.01.1912. u V.Odjincima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar U Osijeku po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

3380. **VALENTIČIĆ, Vera** (Ante) - rođ. 24.08.1920. u Rijeki. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Rijeka po ZPND čl..3.t.8. na 4 god. zatvora.

3381. **VALKER, Melena** (Luis) - rođ. 24.11.1911. u Ajdincima. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14, na 1 god. zatvora.

3382. **VAMAČKA, Andrijana** (Teodor) - rođ. 01.01.1913. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb zbog SURADNJE S OKUPATOROM na 1 god. zatvora.

3383. **VAMPTI, Zdenka** (Stjepan) - rođ. 01.01.1929. u Zagrebu. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.4.st.2. na 2 god. zatvora.

3384. **VANČAK, Matija** (Stjepan) - rođ. 04.09.1903. u D. Miholjcu. Osuđ. 1946. presudom O.S. Osijek zbog članstva u MAČEKOVOJ ZAŠTITI, na 5 god. zatvora.

3385. **VANIĆ, Slava** (Ljudevit) - rođ. 05.05.1903. u Sl. Brod. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 13. na 4 god. zatvora.

3386. **VARANJA, Irena** (Ludvig) - rođ. 01.01.1893. u Starom Bečeju. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Rijeka po čl. 28. t. 3, u svezi s čl. 33, na 1 god. 8 mjes., zatvora.

3387. **VARAT, Vera** (Đuro) - rođ. 04.04.1913. u Dežanovcu, Daruvar. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14 na 3 god. zatvora.

3388. **VARAŽDIN, Marica** (Ivan) - rođ. 10.03.1926. u Kraplju. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Daruvar po čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.

3389. **VARGA, Anton** (Andrija) - rođ. 01.01.1910. u Valpovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.3. na 14 god. zatvora.

3390. **VARGA, Danica** (Stjepan) - rođ. 01.01.1929. u Batini Donjoj. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.

3391. **VARGA, LJUDEVIT** () - rođ. 01.10.1901. u V. Kaniži. Osuđ. 1945. presudom Vojn. suda Kom. Grada Zagreba zbog članstva u USTAŠKOJ ORGANIZACIJI na 3 god. zatvora.

3392. **VARDA, Jelena** (Đuro) - rođ. 01.01.1925. u Srpskom Polju, Gospic. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 18 mjes.. zatvora.

3393. **VAROVIĆ, Angela** (Antun) - rođ. 07.06.1911. u Daruvar. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Srem. Mitrovica po ZPND čl. 3. t. 6. i 9. na 2 god. zatvora.

3394. **VARGA, Amalija** (Jakob) - rođ. 13.06.1398. u Batina Donja. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 12 god. zatvora.

3395. **VARSIĆ, Bozo** (Živko) - rođ. 11.02.1947. u Osijeku. Osuđ. 1972. presudom Općinski suda Osijek po KZ čl. 119/3. na 4 mjes. zatvora.

3396. **VEBER, Jeliča** (Josip) - rođ. 31.12.1900. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

3397. **VEJIĆ, Desanka** (Dušan) - rođ. 22.04.1923. u Bakićima. Osuđ. 1946. presudom B.V.S, Bjelovar po ZPND čl.3.t.8.1 14, na 1 god. zatvora.

3398. **VEKIĆ, Narua** (Ivan) - rođ. 26.09.1898. u Daruvaru. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 9. na 1 god. zatvora.

3399. **VELABIĆ, Cvijeta** (Marko) - rođ. 09.06.1914. u Šibeniku. Osuđ. 1951. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 4, t. 4. na 10 mjes.. zatvora.

3400. **VELIKI, Vera** (Petar) - rođ. 20.03.1926. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.3. na 11 god. zatvora.

3401. **VERIĆ, Stanka** (Đuro) - rođ. 05.04.1908. u Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3, na 1 god. zatvora.

3402. **VESELOVAC, Manda** (Nikola) - rođ. 01.01.1900. u Svetom Đurađu. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl.3, 6, i 14. na 16 mjes. zatvora.

3403. **VEZMAR, Smilja** (Đuro) - rođ. 01.01.1891. u Begovici. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

3404. **VICKOVIĆ, Emilia** (Tomo) - rođ. 26.04.1914. u Prnjavoru. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda u Banjoj Luci po ZPND, FORMIRANJE TERORISTIČKE ORGANIZACIJE. na 12 god. zatvora.

3405. **VIDA, Marija** (Josip) - rođ. 01.01.1927. u Gutmantoniji, Mađarska. Osuđ. 1953 presudom po KZ čl. 303, i čl. 105/1, na 6 god. i 1 mjes. zatvora.

3406. **VIDAČIĆ, Mira** (Franjo) - rođ. 16.07.1925. u Lasici. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Osijek po ZPND čl. 9. t. 1. 2. na 1 god. zatvora.

3407. **VIDAKOVIĆ, Ankica** (Antun) - rođ. 06.05.1928. u Ciblenica. Osuđ. 1947. presudom D. V. S. Bjelovar po ZPND čl.3.t.14= na 6 god. zatvora.

3408. **VIDAKOVIĆ, Josip** (Janko) - rođ. 14.02.1920. u Križevci. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 2 60D, zatvora.

3409. **VIDAKOVIĆ, Marica** (Maro) - rođ. 01.01.1919. u Uštica. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Daruvar po ZPND čl.il. na 1 god. 6 mjes., zatvora.

3410. **VIDAKOVIĆ, Ruža** (Ivan) - rođ. 06.11.1925. u Donji Hiholjac. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 15. na 3 god. zatvora.

3411. **VIDIĆ TUGOMIL**, Manda (Ivan) - rođ. 01.01.1900. u Sučina, Sinj. Osuđ. 1950. presudom Kotar, suda Sinj po KLEVETA na 14 mjes.. zatvora.

3412. **VIDMAJER, Elvira** (Damir) - rođ. 24.10.1922. u Ljubljana. Osuđ. 1947. presudom V.S.Jrh po UK čl.15. na 4 god. zatvora.

3413. **VIDMAJER, Katiča** (Franjo) - rođ. 24.11.1925. u Koprivnica. Osuđ. 1946. presudom D. V. S, Zagreb po ZPND čl.1L na 2 god. zatvora.

3414. **VIDOVIĆ, Dragica** (Marko) - rođ. 17.07.1919. u Bela Stena. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjes. zatvora.

3415. **VIDOVIĆ, Vesna** (Mato) - rođ. 16.04.1920. u Knin. Osuđ. 1952. presudom Kotorski suda Maribor po KZ čl. 303/1, 331/2 na 1 6. 8 mjes.. zatvora.

3416. **VIKIĆ, Zagorka** (Milenko) - rođ. 01.01.1935. u Novi Sad. Osuđ. 1965. presudom Vojnog suda Zagreb po KZ čl. 303/1, 331/2 na 1 6. 8 mjes.. zatvora.

3417. **VILIČIĆ, Lujza** (Franjo) - rođ. 01.01.1900. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Zagreb po ZPND čl.I, i 3. t. 6. na 6 god. zatvora.

3418. **VILOGORSKI, Ila** (Pavo) - rođ. 15.05.1906. u Virovitici. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Daruvar po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

3419. **VILJEVAC, Zora** (Blaž) - rođ. 03.11.1923. u Novom Slankamenu. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Bjelovar po KZ čl.. 303. na 1 god. zatvora.

3420. **VINCEK, Kata** (Valent) - rođ. 27.09.1920. u Majuru, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

3421. **VINCEK, Štefica** (Franjo) - rođ. 18.08.1909. u Sl. Požegi. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

(nastaviti će se)

IN THIS ISSUE

In late August this year, the remains of the Jelić brothers have been brought to Croatia from abroad; they were Croat patriots, politicians and emigrants, who dedicated their entire lives to the struggle for the Croatian state. In that regard, Mr. Ferdo Šarić notified us about the ceremony on the occasion of their burial at the local cemetery in Dolac Donji near Omiš, attended by numerous followers of brothers Jelić and their world view. Referring to the same event, Mislav Gabelica has written a short resume of the lives of Mirko, Drago, Živko and Ivan

Jelić, and underlined the importance of memory of them for Croats today.

These days, the return of another Croat patriot, revolutionary and emigrant to the homeland has been announced. Kristijan Krbelja reminded us of Zvonko Bušić, who served thirty years in American prisons for the high jacking of a passenger plane in 1976, motivated by the wish to attract the attention of the world public to the unsolved Croatian question within Yugoslavia. Despite the fact that a police officer got ring that event, the American justice system recognised that act as an act of idealism, rather than a mere terrorist

act. After many mental crises, personal tragedies and struggle for mere life, Zvonko Bušić is returning to the altar on which he laid his youth, his Croatia.

Tomislav Jonjić has come back to us with reviews of two books. The first is a collection of texts titled *Mile Budak o sebi, i drugi o njemu* (Mile Budak on himself, and others on him), written by Darko Sagrak, M.Sc., who has gathered historiographic assessments of the political work of that controversial Croat writer and politician before, during and after the Second World War, in the homeland and abroad. The other is *Industrija holokausta* (*The Industry of Holocaust*) written by American Jewish author Norman G. Finkelstein, who wrote about Jewish exploitation and falsifying of the Nazi holocaust, aimed at extortion of money. The book has been boycotted in America and ignored, in some European countries it has become a best seller, and the author himself, although a victim of Nazi crime, has been banished from the American scientific community.

In the new sequel of the research on the relationship between beatus Alojzije Stepinac and the Independent State of Croatia, Ivan Gabelica lists the names of victims of Serbian crimes against the Croat and Muslim population, between the beginning of the April war in 1941 and the establishment of the Independent State of Croatia. In his second article, Ivan Gabelica responds to historical forgeries on the indifferent attitude of the Independent State of Croatia towards the parts of Dalmatia and Kvarner, which it was forced to give up to Italy pursuant to the Rome Agreements in May 1941, and towards the parts of Dalmatia, Kvarner and Croat part of Istria, given up to Italy by the Yugoslav authorities in 1920 and 1924. With Italian capitulation in September 1993, the government of the Independent State of Croatia proclaimed its sovereignty over those territories, which they managed to realize in the territory of entire Dalmatia and a part of Kvarner. Under German pressure, Istria and other part of Kvarner went to the puppet Mussolini's north Italian statelet. •

Slava Raškaj: A tree in the snow

IN DIESEM HEFT

Zum Ende des August dieses Jahres wurden die Überreste der Brüder Jelić, kroatischer Patrioten, Politiker und Emigranten, derer ganzes Leben dem Kampfe für den kroatischen Staat geweiht war, nach Kroatien überführt. Über die feierliche Beisetzung auf dem Friedhof von Donji Dolac bei Omiš, dem zahlreiche Verehrer der Brüder Jelic und derer Weltanschauung beiwohnten, berichtet **Ferdo Šarić**. Über das gleiche Thema veröffentlicht **Mislav Gabelica** kurze Biografien des **Mirko, Drago, Živko und Ivan Jelić** und betont welchen Wehrt das Andenken an ihre Leben heute bei den Kroaten stellt.

In diesen Tagen ist noch eine Rückkehr eines kroatischen Patrioten, Revolutionärs und Emigranten in die Heimat angekündigt. **Kristijan Krebel** erinnert uns an **Zvonko Bušić**, der in amerikanischen Gefängnissen wegen Flugzeugentführung eine dreißigjährige Gefängnisstrafe absaß. Bušić entführte 1976 ein amerika-

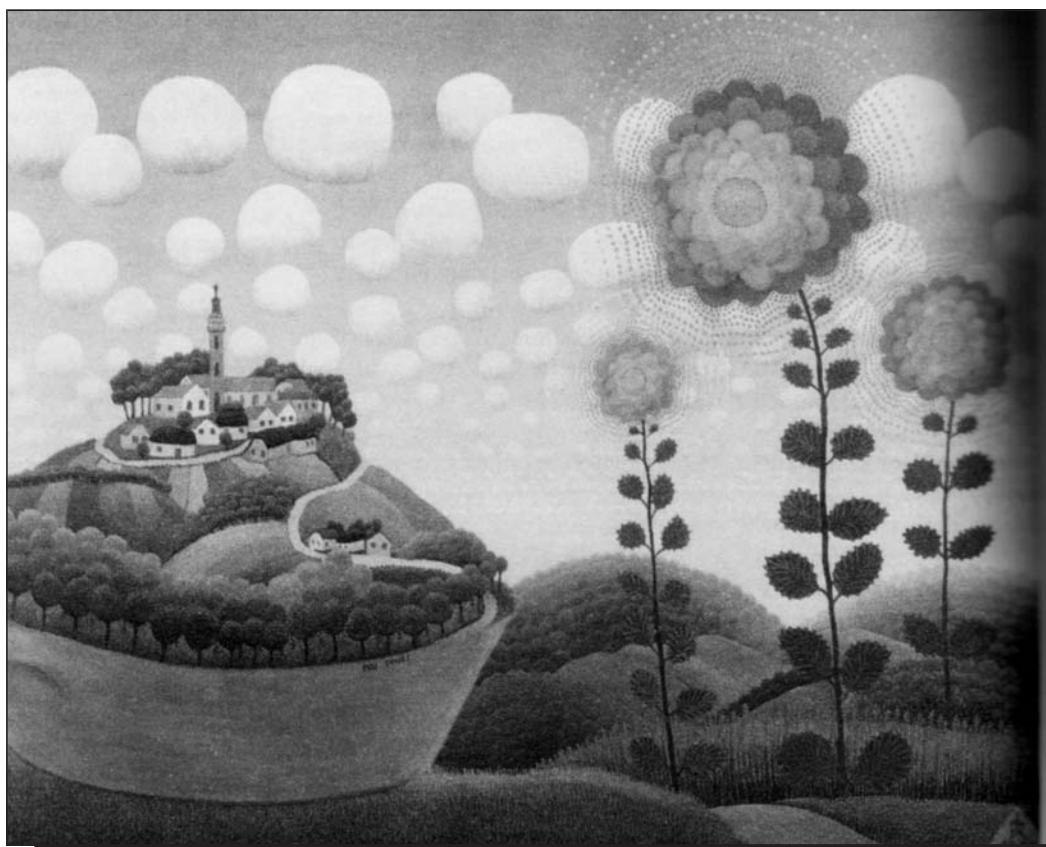
nisches Passagierflugzeug mit der Absicht damit die öffentliche Meinung in der Welt auf die ungelöste kroatische Nationalfrage innerhalb Jugoslawiens aufmerksam zu machen. Trotzt des Unglücksfalles, dass im Verlauf der Flugzeugentführung ein Polizist ums Leben kam, wurde diese Tat, auch bei der amerikanischen Justiz, als eine Tat des Idealismus und nicht bloßem Terrorismus erkannt. Nach vielen seelischen Krisen, persönlichen Tragödien und des Kampfes um das nackte Leben, kehrt Zvonko Bušić zum Altar auf dem er seine Jugend opferte, seinem Kroatien, zurück.

Tomislav Jonjić kehrt mit der Rezensionen zweien Bücher zurück. Das erste ist ein Sammelband „Mile Budak über sich und andere über ihm“ von **Mag. Darko Sagrak**, der über diesen kontroversen kroatischen Schriftsteller und Politiker historiografische Wertungen und Beurteilungen gesammelt hat die vor und während des Zweiten Weltkrieges im In-

land- und Ausland entstanden sind. Das zweite ist „Industrie des Holocaust“ von amerikanischen Juden **Norman G. Finkelstein**, der auf die jüdische Ausbeutung und Fälschung des nazistischen Holocaust aus der finanziellen Erpressung, aufmerksam macht. Das Buch ist in Amerika mit dem Boykott und Verschwiegenheit konfrontiert während es in einigen europäischen Staaten zum Bestseller wurde und der Autor, obwohl er selbst der Opfer des nazistischen Verbrechen ist, wurde aus der amerikanischen wissenschaftlichen Gemeinschaft ausgeschlossen.

In seiner Folge über die Beziehungen des seligen **Alojzije Stepinac** zum Unabhängigen Staat Kroatien, führt **Ivan Gabelica** namentlich die Opfer der serbischen Verbrechen an kroatischen und moslemischen Bevölkerung von dem Anfang des Krieges im April 1941 bis zum Ausrufung des Unabhängigen Staates Kroatien auf. In seinem anderen Artikel reagiert Ivan Gabelica auf die

Geschichtsfälschungen von gleichgültigen Beziehung des Unabhängigen Staates Kroatien zum Teilen Dalmatiens und Kvarner, die er gezwungen war nach den Verträgen von Rom im Mai 1941 an Italien abzutreten, sowie zum Teilen Dalmatiens, Kvarner und kroatischen Istrien die 1920 bzw. 1924 Jugoslawien an Italien abgetreten hat. Nach der Kapitulation Italiens 1943 rief Unabhängiges Staat Kroatien sein Souveränität über alle weggenommenen Gebieten aus und hat ihn auf dem Gebiet des ganzen Dalmatien und einem Teil des Kvarers verwirktlicht. Jedoch, unter dem Druck des Dritten Reiches, fielen Istrien und ein Teil des Kvarners an den norditalienischen Mussolini Mionnetenstaat zu. •

Ivan Rabuzin: Meine Welt

SAVEZ KOMUNISTA HRVATSKE
OPĆINSKI KOMITET
VRBOVSKO

Broj St.Pov. 13/1 /1975.

Vrbovskom, 17. 10. 1975.

U prilogu vam dostavljamo popis lica koja su na bilo koji način učestvovala u raznim neprijateljskim aktivnostima i informacijama koji sada žive i rade na području Općinskog komiteta SKH-a Vrbovsko.

Napominjem, da smo na kraju ovog popisa istakli nekoliko imena za koje imamo podatke da se nalaze u raznim ustaško-četničkim organizacijama van naše zemlje kao ekstremni emigranti.

Isto tako napominjemo da smo spisak ovih lica podijelili na četiri kategorije i to na IB-eovce, drugo na nacionaliste i šoviniste, treće na jedan dio učesnika u neprijateljskim vojnim informacijama za vrijeme drugog svjetskog rata i to uglavnom one koji su bili na rukovodećim neprijateljskim formacijama, odnosno oni koji su za ta zlodjela krivično odgovarali posle rata, a četvrti dio već smo istakli da su to uglavnom politički i ekstremni emigranti koji su i danas aktivni u raznim neprijateljskim organizacijama van naše zemlje.

U prvom djelu u kojem se nalaze imena IB-eovaca, može se reći da su to uglavnom ljudi penzioneri i da njihova aktivnost nije do sada primjećena. U drugom djelu gdje su istaknuti nacionalisti i šovinisti postoje imena lica koji su eskalirali za vrijeme nacionalizma, a danas se još uvijek nalaze na raznim rukovodećim položajima, a drugi dio je uglavnom kažnjavan zbog šovinističkih ispada kako je to i u opisu naznačeno.

Sekretar:

S P I S A K

lica koja su učestvovala u neprijateljskim i drugim
formacijama sa područja općinskog komiteta Saveza komunista Vrbovsko.

IB-eovci

1. Carević Mirko, kažnjavan radi IB zatvorom. Sada živi u Srpskim Moravicama kao penzioner.

2. Kosanović Mićo, isključen iz SK prilikom rezolucije IB. sada živi kao penzioner u Gomirju, i danas je sklon raznom grupašenju i nezadovoljan je sa svime što se danas radi u našoj zemlji.

3. Matić Djuro, isključen iz SK kao IB. Sada živi kao penzioner u Ogulinu i nije primjećena kod njega neka neprijateljska aktivnost.

4. Matić Vladimir, isključen iz SK radi IB. Živi u Srpskim Moravicama kao penzioner i vodi penzionersku organizaciju u tom mjestu.

5. Vučković Svetozar, penzioner u Srpskim Moravicama, isključen iz SK radi IB.

6. Vučković Mile, isključen iz SK radi IB. Živi u Srpskim Moravicama kao penzioner. Nije primjećena neka neprijateljska aktivnost.

7. Mamula Stevo, penzionisan živi u Gomirju, kažnjavan odnosno saslušavan radi učešća u IB.

8. Trbović Dušan, penzioner u Gomirju. Ranije isključen iz SK radi IB, ali je zbog svoje aktivnosti ponovno primljen u SK gdje se i danas nalazi.

9. Dejan Josip, isključen iz SK radi IB. Sada se nalazi u Lukovdolu kao penzioner.

10. Fabac Josip, živi u Severinu na Kupi, kao penzioner. Kažnjavan je zatvorom radi IB i izdržao kaznu na Golom Otoku. Nije nikakav aktivist, a niti je primjećeno da bi radio za IB.

11. Perše Franjo, penzioner u Severinu na Kupi. Ranije isključen iz SK radi IB, ali je ponovno primljen u SK gdje se i sada nalazi.

12. Sertić Aleksandar, živi kao penzioner u Srpskim Moravicama. Ima brata višeg oficira u SSSR koji i sada povremeno dolazi u našu zemlju pa isti može biti sumnjiv radi obavještajnih podataka.

Napominjemo, da su ovo lica koja su pripadala IB, a sada žive na području ove općine. Isto tako možemo reći da bi jedan dio ovih lica brzo se aktivirao i ponovno prišao na stranu IB.